

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

EBU'L- 'ABBÂS EL-MUBERRED VE EL-FÂDİL ADLI
ESERİNİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ SALİM

DANIŞMAN
PROF. DR. MUHAMMET TASA

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Ali SALİM		
	Numarası	158106081007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED VE EL-FÂDİL ADLI ESERİNİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Ali SALİM
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Ali SALİM
	Numarası	158106081007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhammet TASA
	Tezin Adı	EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED VE EL-FÂDİL ADLI ESERİNİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED VE EL-FÂDİL ADLI ESERİNİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ başlıklı bu çalışma 15/04/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Muhammet Tasa	
2	Doç. Dr.	Mücahit Küçüksarı	
3	Dr. Öğr. Üy.	Yusuf Sami Samancı	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Ali SALİM		
	Numarası	158106081007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhammet Tasa		
Tezin Adı	EBU'L-‘ABBÂS EL-MUBERRED VE EL-FÂDİL ADLI ESERİNİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ			

ÖZET

Bu çalışmada Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred’in (ö. 285/899) telif etmiş olduğu el-Fâdıl adlı edebiyat eseri incelenmiştir. Giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşan tezin girişinde çalışmanın konusu, önemi, amacı, metodu ve kaynaklarının yanı sıra el-Muberred’in yaşadığı dönemin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş, Abbâsî Devleti ve Bağdat’ın ahvali üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde el-Muberred’in hayatı ve edebî kişiliği ele alınmıştır. Bu bölümde hocaları, öğrencileri ve eserleri etraflıca incelenmiş ve müellifin ilmî derinliği ortaya koyulmuştur. Bıraktığı eserlere bakılarak velût bir âlim olduğu görülen el-Muberred’in bazı akranlarıyla arasında geçen ilmî rekabet de yine bu bölümde serdedilmiş ve müellifin Arap Dili ve Edebiyatı Literatüründeki konumu ile bölüm sona ermiştir. İkinci bölümde ise el-Fâdıl’ın ayrıntılı bir incelemesi yapılmıştır. Eser, genel bir değerlendirmeden sonra muhteva ve üslup açılarından tafsilath bir şekilde irdelenmiştir. Eser, üslup ve metot olarak ise pek çok şiir ve edebî türleri kapsamı bakımından bir edebiyat kitabını, içerisinde barındırıp açıklamasını yaptığı garip ve nâdir kelimeler dağarcığıyla bir lügat kitabını, verdiği mesajlar dolayısıyla bir vaaz-irşad kitabını çağrıştırmaktadır. Ayrıca eserin kendi nev-i şahsına münhasır bir tür ‘emâlî’ olduğu da söylenebilir. Bunlardan başka eser, muhtevâ ve üslubunun aynı olması bakımından küçük bir el-Kâmil’dir, denilebilir. Eserin Arap Dili ve Edebiyatındaki yeri ile bölüm sona ermektedir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Author's	Name and Surname	Mehmet Ali SALİM		
	Student Number	158106081007		
	Department	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	✓	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Muhammet Tasa		
Title of the Thesis/Dissertation	ABU AL-ABBAS AL-MUBARRAD AND HIS WORK CALLED AS AL-FADIL AND ITS PLACE IN ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE			

ABSTRACT

In this study, al- Fağıl literary work which was written by Abu al-Abbas al-Mubarrad (d. 285/899) was examined. The thesis consists of introduction, two main chapters and conclusions. In the introduction of the thesis, the subject of the study, the importance, purpose, method and resources, as well as information about the general characteristics of the period in which Al-Mubarrad lived. In the first chapter, the life and literary personality of al-Mubarrad are discussed. In this section, teachers, students and his works were examined and the scientific depth of the author was put forward. The scientific competition between al-Mubarrad, who was seen as a prolific scholar, and his peer Salab, was laid down in this section and the chapter ended with his place in the Arabic language and literature. In the second part, a detailed examination of al- Fağıl was made. After a general evaluation, the work was examined in terms of content and style. The book is like a literature book as it has lots of poetry and other literary genres, like a dictionary as it has a vocabulary of strange and rare words, like a textbook with his messages. And it is like a selection book as it has lots of poetry taken from others and others. Apart from these, it is a small al-Qamil, in terms of content, content and style. The chapter ends with the place of the work in Arabic Language and Literature. Al-Mubarrad who writes his work as a motto to encourage the desire of literature, to make him love and to support his development has accomplished an important task for the lovers of literature and language. He was the source of the works written after him.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	iii
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	iv
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU ÖNEMİ VE AMACI	1
2. ÇALIŞMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2
3. EBU'L-‘ABBÂS EL-MUBERRED’İN YAŞADIĞI DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	4
3.1. el-Muberred’in Yaşadığı Asır ve Çevrenin Belirlenmesi	4
3.2. Hicrî III. Asır Abbâsîler Dönemi Genel Özellikleri.....	4
3.2.1. Siyâsî Durum.....	5
3.2.2. İlmî Durum.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM	13
EBU'L-‘ABBÂS EL-MUBERRED’İN HAYÂTI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	13
1. HAYÂTI	14
1.1. İsmi ve Nesebi.....	14
1.2. Lakabı ve Lakabındaki İhtilaf	14
1.3. Doğumu ve Vefâtı	15
1.4. Eğitimi.....	15
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	17
2.1. Hocaları	17
2.2. Öğrencileri.....	20
2.3. Eserleri	27
2.4. Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred ve Sa‘leb	32
2.5. Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred’in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri	33
İKİNCİ BÖLÜM	38
EBU'L-‘ABBÂS EL-MUBERRED’İN EL-FÂDİL ADLI ESERİ	38
1. EL-FÂDİL’İN GENEL ÖZELLİKLERİ	39
1.1. Eserin Tanıtımı.....	39
1.2. Eserin Bâb Başlıkları	39
1.3. Eserin Nüshaları ve Tahkiki.....	41
1.4. Eserin Hazırlanmasında Esas Alınan Kaynaklar	42

2. EL-FÂDİL'İN MUHTEVÂ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	43
2.1. Rivâyet Muhtevâsı	47
2.2. Dilbilimsel Muhtevâ	61
2.3. Muhtelif Konular.....	64
3. EL-FÂDİL'İN TELİFİNDE TAKİP EDİLEN METOT	80
3.1. Bilgiler Verilirken Kullanılan Lafızlar.....	80
3.2. İsnâd Metodu.....	82
3.2.1. Râvileri Tamamen Sayma	83
3.2.2. Sadece Bilgiyi Söyleyeni Zikretme.....	84
3.2.3. Râvi Zincirinin Başı ve Sonunu Söyleyip Ortadaki Râvileri Zikretmeme	85
3.2.4. Sözün Sahibini Müphem Bırakma	85
3.3. Kanıtlayıcı Anlatım Metodu (İstişhâd)	86
3.3.1. Hadîs-i Şerîften Yapılan İstişhâdlar	87
3.3.2. Şiirden Yapılan İstişhâdlar	87
3.3.3. Atasözünden Yapılan İstişhâdlar.....	92
3.3.4. Arap Kelâmından Yapılan İstişhâdlar	93
3.4. Delil Getirme Metodu (İstidlâl)	94
3.4.1. Âyet-i Kerîmeden Yapılan İstidlâller.....	94
3.4.2. Hadîs-i Şerîften Yapılan İstidlâller	94
3.4.3. Şiirden yapılan İstidlâller	95
3.4.4. Atasözünden Yapılan İstidlâller.....	96
3.5. Açıklayıcı Anlatım Metodu.....	97
3.5.1. Ğarîb Kelimeleri Açıklama Metodu (Müfredât)	97
3.5.2. Şiir Açıklama Metodu	98
3.5.3. Atasözü Açıklama Metodu.....	100
3.6. Öyküleyici Anlatım Metodu	101
3.7. Şiir Tenkîdi	103
4. EL-FÂDİL'İN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	106
5. EL-FÂDİL'İN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ.....	107
SONUÇ	110
EKLER	113
BİBLİYOGRAFYA	115

ÖNSÖZ

İnsanlar sosyal bir varlıktır. Duygu, düşünce, istek ve ihtiyaçların başkalarına bildirilmesinde iletişim onlar için zorunludur. İnsanlar yüzyıllar boyunca türlü şekillerde iletişim kurma yoluna gitmişler ve bu süreçte farklı amaçlarla çeşitli metinler hazırlamışlardır. Nesilden nesle aktarılan metinler edebiyatın gelişip bugünkü konumuna ulaşmasında etkilidir. Tabii ki insanların oluşturduğu her metin, edebî değildir. Edebiyat, olay, duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığı ile estetik bir şekilde ifade edilmesidir. Metinde edebiyatın etkin olabilmesi için estetik kaygıların göz önünde olması, metnin farklı bir lezzet sunması ve sanat değeri taşıması gerekir. İletişimde estetiğe önem veren insanoğlu için edebiyat, her zaman önemli olmuştur.

Edebiyat ne kadar önemliyse kelime de o kadar önemlidir. Çünkü edebiyatın ana malzemesi kelimedir. Böylece, kelimelerin içinde bulunduğu, kendine özgü kuralları olan dil de çok önemlidir.

Her toplumda olduğu gibi Araplarda da dil ve edebiyat önemszenmiş, çeşitli şekillerde geliştirilmiştir. Birçok âlim, dil ve edebiyat alanında çalışmalar yapmış, kıymetli eserler bırakmıştır. Hicrî III. yüzyılda Abbâsîler döneminde yaşamış el-Mubberred de (ö. 285/899) Arap dili ve edebiyatının önde gelen isimlerindendir.

el-Mubberred'in yaşadığı dönem olan Abbâsîler döneminde Bağdat, bir kültür ve sanat merkezi olmuştur. Arapça çok geniş bir alana yayılmış kültür dili haline gelmiştir. Halîfe ve zenginler, âlim ve edebiyatçıları desteklemişlerdir. Mevcut edebî türlerden yapıtlar çoğalmış ve farklı olarak yeni türler oluşturulmuş böylece edebiyat geliştirilmiştir. Basra ve Kûfe ekolleri ile Nizamiye medreselerinde dilbilim çalışmaları bu dönemde yapılmış, ilk Arapça dilbilgisi kitabı bu dönemde yazılmıştır. Böyle bir dönemde Bağdat'ta dil ve edebiyat alanında önemli roller üstlenen el-Mubberred, çok kıymetli eserler yazmıştır. Bunlardan biri de, Arap dili ve edebiyatı alanında yazdığı, içerisinde o dönemin edebî türlerinden üslup ve konu bakımından beğenilip seçilmiş örnekleri, ayrıca dille alakalı olarak ğarîb ve nâdir kelimeleri barındıran ve zamanının edebiyatını yansıtan kitabı *el-Fâdıl*'dır.

Ebu'l-‘Abbâs el-Mubberred’in hayâtı, edebî kişiliği ve *el-Fâdı* adlı eserinin incelenmesi, Arap dili ve edebiyatı alanına katkıda bulunacak ve bize eserin yazıldığı dönemin edebiyatı, kültürü ve sosyal yaşantısı hakkında bilgiler verecektir.

Çalışmam boyunca desteğini esirgemeyip, eleştiri ve uyarıları ile araştırmama yön veren tez danışmanım Prof. Dr. Muhammet TASA hocama en içten saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

Mehmet Ali SALİM

Konya - 2019

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhisselâm (selâm ona olsun)
b.	: ibn
bkz.	: bakınız
bnt.	: binti
bs.	: baskı
bsy.	: basım yeri yok
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
ed.	: editör
h.	: hicrî
m.	: mîlâdî
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
nşr.	: neşreden
nşr. g.	: neşredenin girişi
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: Allah ondan râzı olsun
s.	: sayfa numarası
s.a.s.	: sallallâhu aleyhi ve sellem (salât ve selâm ona olsun)
thk.	: tahkik eden
tsh.	: tashih eden
tsz.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

اَ..	: a, e	س	: S, s
أ..	: u	ش	: Ş, ş
إ..	: I, i	ص	: Ş, ş
آ..	: â, ê	ض	: D, d
ؤ..	: û	ط	: T, t
ي..	: î	ظ	: Z, z
ء	: ’	ع	: ‘
ب	: b	غ	: Ğ, ğ
ت	: t	ف	: F, f
ث	: <u>S</u> , <u>s</u>	ق	: K, k
ج	: c	ك	: K, k
ح	: H, h	ل	: L, l
خ	: <u>H</u> , <u>h</u>	م	: M, m
د	: D, d	ن	: N, n
ذ	: <u>Z</u> , <u>z</u>	و	: V, v
ر	: R, r	ه	: H, h
ز	: Z, z	ي	: Y, y

Not: Yukarıda verilen transkripsiyon alfabesi kişi isimleri, eser adları ve künyeler için, gerekli durumlarda da kimi kelimelerin telaffuzlarını göstermek için kullanılmıştır. Türkçede sık kullanılan özel isimlere transkripsiyon uygulanmamıştır.

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU ÖNEMİ VE AMACI

Çalışmanın konusunu, Ebu'l-‘Abbâs el-Mubberred’in hayâtı ve eseri *el-Fâdıl*’ın Arap dili ve edebiyatındaki yeri oluşturmaktadır.

Dil, bir milletin temel taşlarından biridir. Edebiyat ve kültür birikiminin kendisidir. Aynı zamanda dil, kültür değerlerini geleceğe taşır ve edebiyatın da ana öğesidir. Dil ve edebiyat insan için her çağda önemli olmuş, bu alanda çalışmalar yapılmış ve gelişmeler kaydedilmiştir.

Tarihte Abbâsîler döneminde de edebiyata önem verilmiş, kıymetli dil ve edebiyat âlimleri yetişmiştir. O dönem Bağdat’ta dil ve edebiyat alanında önemli roller üstlenen el-Mubberred de önde gelen Arap dili ve edebiyatı âlimlerindedir. Bu alanda çok kıymetli müteaddit eserler yazmıştır. Bunlardan biri de, yine müellifin kendisine ait *el-Kâmil fi’l-Luğa ve’l-Edeb ve’n-Nahv ve’t-Teşrif* adlı meşhur eseri üslubuyla kaleme aldığı, içerisinde o dönemin şiir, haber, atasözü, hutbe ve mektup gibi edebî türlerden konu ve üslup açısından beğenilip seçilmiş örneklerini barındıran ayrıca dille alakalı olarak ğarfb ve nâdir kelimeleri içeren kitabı *el-Fâdıl*’dır. Bu kitap, müellifinin mukaddimesinde de belirttiği gibi, edebiyatın arzulanmasına teşvik etmek, onu sevdirmek ve onun gelişmesine destek olmak amacıyla derlenmiştir. Bunun için de eserin telifinde hem konuda hem de örneklerde seçici davranılmış, toplumun tamamını ilgilendiren, faydalı konular ele alınmış, birçok edebî türden olan örneklerin en belîğleri, en güzelleri tercih edilmiştir. Bu bağlamda el-Mubberred’in hayâtının incelenmesi ve *el-Fâdıl* adlı eserinin tahlîli, h. III. asır ile öncesi dil ve edebiyatına ışık tutacak bir çalışma olması bakımından önemlidir. Zira eser, yukarıda da bahsedildiği gibi döneminin en belîğ ve nâdir örneklerini barındırmakta, Emevî ve Abbâsîler döneminden bazı anekdotlar vermektedir.

Yukarıdaki duruma ek olarak el-Mubberred’in *el-Fâdıl* adlı eseriyle ilgili ülkemizde daha önce herhangi bir özel çalışmanın yapılmamış olması, özgünlüğü açısından konunun önemini artırmaktadır.

Çalışmanın amacı Ebu'l-‘Abbâs el-Mubberred’in ilmî ve edebî değerini ortaya koymak, eseri *el-Fâdıl*’ını tanıtmak ve önemini beyan etmektir. Bununla birlikte Arap dili ve edebiyatı alanına katkıda bulunmaktır.

2. ÇALIŞMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Bu araştırmada, klasik Arap edebiyatı çerçevesinde inceleme ve tahlil metotları kullanılmıştır. Araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır.

Bir eserin önemi, dildeki yeri ve edebî güzelliği, yazarın dildeki yeterliliği ve birikimiyle paralellik arz eder. Bu sebeple birinci bölümde ilk olarak müellifin ilmî ve edebî değerini tespit için hayâtı, hocaları, öğrencileri ve eserleri incelenmiş, elde edilen veriler, son bölümde eserin Arap dili ve edebiyatındaki yeri açıklanırken kullanılmıştır. Bunlardan başka burada el-Mubberred'in çağdaşı Sa'leb'le (ö. 291/904) olan ilişkilerine değinilmiştir. Bu bölüm el-Mubberred'in Arap dili ve edebiyatındaki yerinin zikredilmesiyle son bulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde müellifin *el-Fâdı*l adlı eserinin genel özellikleri belirtilmiş, eser, muhteva yönünden incelenmiştir. Sonra bu bölümde, el-Mubberred'in içeriği verirken kullandığı lafızlar saptanmıştır. Yine müellifin eserde bilgileri verirken kullandığı bir metot olan isnâd metodu, râvi durumlarına göre sınıflanmış bunlar kitaptan örneklerle açıklanmıştır. Devamında eserde hadîs-i şerîf, şiir, atasözü ve Arap kelâmından yapılan istişhâdlar tespit edilmiş, eserden örnekler verilmiştir. Yine eserde âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, şiir ve atasözünden yapılan istidlâller tespit edilmiş, eserden örnekler verilmiştir. Daha sonra müellifin ğarîb kelime, şiir ve atasözünü açıklama metodu kitaptan örnekler üzerinden açıklanmıştır. Bunlardan başka el-Mubberred'in şiir tenkidi örnekler üzerinden gösterilmiştir. Böylece müellifin eseri oluşturmada takip ettiği metot belirlenmiştir. Ana başlıklar, içerik daha ayrıntılı ele alınsın, daha iyi anlaşılsın diye yan başlıklara ayrılmış, verilen bilgiler kitapta yer alan konuyla alakalı ihtiyacı karşılayacak kimi örneklerle desteklenmiştir. Örneklerin Arapça metinleri âyet, hadîs ve şiirlerin tamamında verilmiş olup, gereksiz yer işgalinin önlenmesi amacıyla diğer örneklerin Arapça metni lüzum oldukça verilmiştir. Bunların her biri Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca Arapça metinlerin tamamı harekelenmiştir. Bunlardan başka yine bu bölümde eser, üslûp açısından da değerlendirilmiştir.

Araştırmanın genelinde, kaynak olarak Abdülaziz el-Meymenî'nin tahkik edip, basım ve yayımını Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'nin gerçekleştirdiği *el-Fâdı*l nüshasından faydalanılmıştır. Ayrıca, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nin Esad

Efendi Kütüphanesi kısmında 3598 numarayla kayıtlı, eserin el yazma nüshasının suretinden de yer yer istifade edilmiştir.

Çalışmanın hazırlanmasında kendisinden istifade edilen müellifin kitabından sonra ikinci sırada yer alan kaynaklar, tarih ve biyografi kitaplarıdır. Bunlar, ez-Zübeydî'nin (ö. 379/989) *Ṭabaḳātu'n-Nahviyyîn ve'l-Luġaviyyîn*'i başta olmak üzere, İbnu'n-Nedîm'in (ö. 385/995) *el-Fihrist*'i, İbnu'l-Eşîr'in (ö. 630/1233) *el-Kâmil fi't-Târîh*'i, İbn Keşîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si, Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kutub ve'l-Funûn*'u ve bunların dışında başka klasik tarih ve biyografi kitaplarıdır. Bu ilk kaynakların yanı sıra Âdem Apak'ın *Anahatlarıyla İslâm Tarihi IV* adlı eseri başta olmak üzere modern dönemde yazılmış başka kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Ġarîb ve nâdir kelimelerin açıklanmasında, ayrıca özellikle şiirlerin tercümelerinde sözlük olarak el-Halîl b. Ahmed'in (ö. 175/791) *Kitâbu'l-'Ayn*'ı, İbn Fâris'in (ö. 395/1004) *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luġa*'sı, el-Cevherî'nin (ö. 400/1009) *Tâcu'l-Luġa (eş-Şihâh)*'ı ve İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânu'l-'Arab*'ı kullanılmıştır.

3. EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED'İN YAŞADIĞI DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1. el-Muberred'in Yaşadığı Asır ve Çevrenin Belirlenmesi

Dil, kalıplaşmış, durgun ve değişmez bir yapıya sahip değildir. Bilakis o, kendi yapısı ve işleyişinin gerekli kıldığı özelliklere, tarihî, siyasî, ilmî, sosyal ve kültürel oluşumlara bağlı olarak süreç içinde az çok değişip, olumlu ya da olumsuz gelişerek yoluna devam eden hareketli, canlı bir varlık gibidir. Dilbilimci Wilhelm von Humboldt, bu hakikati, dilin bir eser değil bir faaliyet olduğu şeklinde dile getirmiştir¹. Dil, tek bir insan varlığının olduğu kadar toplum varlığının da ayrılmaz bir parçası ve temel taşlarından biridir. Durum böyle olunca, eğer edebiyata, ilme, bilime, ilim ve bilim adamlarına dair bir inceleme yapılacak ve doğru bir sonuca ulaşılabilecekse, yukarıda da bahsedildiği gibi dili oluşturup geliştiren ve kullanan o toplumun tarihî, siyasî, ilmî, sosyal ve kültürel oluşumlarını iyi bilmek gerekir.

Hicrî 210 ve 285 (m. 826 - 899) yılları arasında yaşayan el-Muberred'in doğup yaşadığı yer Basra'dır. Sâmerrâ ve Bağdat da eğitim gördüğü yerlerdendir. Geçirdiği zaman dilimi h. III. asırdadır. Bahsi geçen yüzyılda o topraklarda Abbâsîler yaşamıştır. Aşağıda h. III. asır Abbâsîler siyasî ve ilmî dönemine genel olarak değinilecektir.

3.2. Hicrî III. Asır Abbâsîler Dönemi Genel Özellikleri

Hicrî 132-656 yılları arasında hüküm süren Abbâsîler, İslâm tarihinde, Osmanlılar'dan sonra en uzun ömürlü hânedândır². Abbâsî hilâfetinin İslâm tarihinde olduğu kadar, dünya tarihinde de önemli bir yeri vardır. Bu hânedân devleti, uzun süreler Müslümanların siyâsî hayâtına hâkim olmuş, birkaç fasıla hariç, son anına kadar İslâm dünyasının manevî liderliğini sürdürmüştür. Ayrıca İslâm medeniyeti en parlak devirlerini de yine Abbâsîler döneminde yaşamıştır. Beş asır boyunca hüküm süren Abbâsîler döneminde siyâsî, ilmî ve kültürel alanda çok büyük değişim ve dönüşümlere şahit olunmuştur.

Böylesine uzun bir tarihi, bütün olarak incelemek zor olacaktır. Tarihçiler Abbâsîler dönemini bazı sınıflandırmalarla çeşitli başlıklar altında, dönemlere ayırıp

¹ Albert Leitzmann, *Wilhelm von Humboldts Gesammelte Schriften*, B. Behr's Verlag, Berlin, 1907, Band 7, 46.

² Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi IV*, Ensar Neşriyat, 3. bs., İstanbul, 2012, s. 9.

incelemişlerdir. Bu çalışmada sadece el-Mubberred'in yaşadığı senelerin içinde bulunduğu h. III. asırdaki Abbâsîler dönemi siyâsî ve ilmî durumuna genel olarak değinilecektir.

3.2.1. Siyâsî Durum

Abbâsîler, Emevî hânedânından sonra başa gelerek İslâm devletinin yönetimini ve halîfeliği beş asırdan daha uzun bir süre 37 halîfenin başa gelmesiyle elinde tutmuş hânedândır³. Hicrî 132/750 yılında resmen kurulan ve 656/1258 yılına kadar yaşayan Abbâsî-İslâm Devleti'nin kudret ve şevketi, kuruluşunun birinci asrı içinde gâyet muhteşemdi. Devletin kuruluş tarihi olan 132/750 yılından 232/847 yılına kadar geçen zaman içinde gelen halîfelerin ilk yedisi devleti, zamanının en kuvvetli ve en muhteşem devleti seviyesine çıkarmışlardır. Ancak bu ilk yedi halîfeden sonra gelenler ise devletin çökmesini göremeyip buna mani olamamışlardır⁴.

Bu çalışmada h. III. asır tahliline halîfe Me'mûn'la başlanacaktır. Halîfe Me'mûn'un künyesi, Ebu'l-'Abbâs'dır. Babası, V. Abbâsî halîfesi olan Hârûn Reşit'tir. Hârûn Reşit devri Asya'da Arap saltanatının en parlak bir dönemidir⁵. Onun zamanındaki refahın derecesi, yaptırdığı camiler, okullar, hastaneler, kervansaraylar, yollar, köprüler ve kanallarda görülür. Bu şaşaalı dönemin ardından, Afrika'daki bazı karışıklıklar, Bizans'la mücadele, halk ayaklanmalarını bastırma gibi hâricî ve dâhilî çeşitli olaylar meydana gelmiş Abbâsî İmparatorluğu yara almıştır⁶. Hârûn Reşit'ten sonra halîfeliğe sırasıyla oğulları Emîn ve Me'mun gelmiştir. Halîfe Emîn'in öldürülmesi üzerine 198/813'de biat alarak halîfe olan Me'mûn VII. Abbâsî halîfesi olmuştur⁷.

Me'mûn döneminde de karışıklıklar devam etmiş Alevîlerin isyanı, Ermenistan ve Azerbaycan taraflarında Babek isyanı zuhur etmiştir⁸. Hicrî 211/826 yılında Me'mûn Kur'an-ı Kerim'in mahluk olduğunu kabul ederek Mu'tezile

³ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Kombassan Yayınları, Konya, 1994, III, 17.

⁴ Hayati Ülkü, *İslâm Tarihi*, Çile Yayınevi, 2. bs., İstanbul, 1976, s. 459.

⁵ Abdulazîz ed-Dûrî, *el-'Asru'l-'Abbâsî el-Evvel*, Merkezu Dirâsâti'l-Vaħdeti'l-'Arabiyye, Beyrut, 2009, s. 141.

⁶ Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1987, III, 263-271.

⁷ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 176.

⁸ Mahmud Şakir, *H. Adem'den Bugüne İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, Kahraman Yayınları, 4. bs., İstanbul, 2004, IV, 359.

mezhebine girmiştir⁹. Bu mezhebi devletin resmî mezhebi kabul etmesiyle ülkedeki âlimler arasında dini çekişmeler başlamış, halk gruplara ayrılmıştır. Me'mûn, bütün ilimlerden nasîbini almış, Yunanlıların *Öklidis* kitabını Bizans'tan getirtip tercüme ve şerhinin yapılmasını emretmiştir. Bizans'la olan anlaşmazlıklar neticesinde savaşlar yapılmış, Me'mûn bu savaşların birinde Tarsus şehrindeyken ölmüştür¹⁰.

Me'mûn'dan sonra 218/833'de kardeşi Mu'tasım-Billâh halîfe olmuştur. Mu'tasım halîfe olur olmaz Bizanslılar'la yapılan savaşlara bir son vermiş, İmparator Theophilos ile bir mütâreke yapmıştır. Devam eden Babek isyanlarını kati surette ortadan kaldırmıştır. Kardeşi Me'mûn'un Kur'an-ı Kerim hakkındaki fikriyatının takipçisi olmuş, "Kur'an mahlûktur" görüşüne karşı çıkanlara eziyet etmiş, İmam Ahmed b. Hanbel'e de bu görüşü kabul etmediğinden dolayı 219/834'de işkence ettirmiştir¹¹. Bunu gören halk halîfeye karşı büyük kin ve düşmanlık beslemeye başlamıştır. Yine bu hilâfet döneminde Halîfe Mu'tasım-Billâh tarafından 221/836'da Bağdat'a yaklaşık 145 km. uzaklıkta ve Dicle'nin sol kıyısında Sâmerriâ şehri kurulmuş, 221-279/836-892 yılları arasında başşehir olarak kullanılmıştır. Mu'tasım'ın Türkler'in oluşturduğu askerî birliklere çok önem vermesi ve onları diğer birliklerden ayırarak kendilerine farklı muamele yapması, özellikle Arap unsuru arasında hoşnutsuzluk meydana getirmiş, zamanla bu iki grup arasında nüfuz rekabetinin başlamasına sebep olmuştur¹². Neticede devletin nizâmı bozulmaya başlamış, Abbâsî Devleti gerilemiş ve hatta yıkılmıştır. Yine Mu'tasım dönemi sonlarında Bizans'la yapılan anlaşma bozulmuş savaşlar çıkmıştır¹³.

Mu'tasım-Billâh'dan sonra 227/842'de halîfeliğe büyük oğlu Vâsık Billâh geçmiştir¹⁴. O da babası ve amcasının Kur'an-ı Kerim hakkındaki fikirlerini aynen tatbik etmiş, Mu'tezile mezhebine girmeyenlere karşı büyük şiddet uygulamıştır. Vâsık göreve gelir gelmez kabîle problemleriyle karşı karşıya kalmıştır¹⁵.

Vâsık Billâh'ın akabinde 232/847'de kardeşi Mütevekkil Alellâh halîfe olmuştur. Halîfeliğinin ilk yılında Mu'tezile mezhebini terk ederek ehl-i sünnet

⁹ İbnu'l-Esîr, *İslâm Tarihi – El-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, Çev. Abdullah Köşe, Bahar Yayınları, İstanbul, 1986, VI, 367.

¹⁰ Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud ed-Dîneverî, *İslam Tarihi – el-Ahbâr et-Tivâl*, Çev. Nusrettin Bolelli, İbrahim Tüfekçi, Hıvda İletişim, 1. bs., İstanbul, 2007, s. 432.

¹¹ Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, III, 328.

¹² Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 238.

¹³ Ya'kûbî, *Ta'rih*, Brill Matbaası, Leiden, 1883, II, 580-581.

¹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Dâru't-Turâs, Beyrut, h. 1387, IX, 123.

¹⁵ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 246.

mezhebine dönmüştür¹⁶. Bu davranışı ülkede büyük bir sevinç uyandırmıştır. Kur'an-ı Kerim üzerindeki her türlü münâkaşaları yasak etmiştir. Daha önce Mu'tezile mezhebine karşı çıkıp hapsedilenleri serbest bıraktırmıştır. Bağdat'ta daha önce yaptırılan kilise ve havraları yıktırmıştır. Yahudi, Hristiyan ve Alevîler'e boykot, baskı ve işkence yaptırmıştır. Ayrıca onun emriyle zimmet ehlinin mezarları yerle bir seviyede tutulup, mezarlarının tümsek halde bırakılmasına izin verilmemiştir¹⁷. Sınır eyaletlerinde birçok isyan hareketiyle karşılaşmıştır¹⁸. Sarayında Türk emirler tarafından öldürülmüştür¹⁹.

Mütevekkil Alellâh'dan sonra 247/861 senesinde hilâfet makâmına oğlu Muntasır Billâh geçmiştir. Öncekilerin aksine Hz. Ali evlatlarına büyük saygı ve sevgiyle davranmıştır²⁰. Hilâfeti kısa sürmüş, genç yaşta vefât etmiştir²¹.

Muntasır Billâh'ın halîfeliğinin ardından Mu'tasım-Billâh'ın torunu Muste'în Billâh 248/862'de halîfe olmuştur. Yine bu dönemde de Bizans'la savaşılmış, iç isyanlar bastırılmaya çalışılmıştır²². Muste'în Billâh ile Mu'tez Billâh arasında bir seneye yakın hilâfet mücadelesi olmuştur. Mu'tez Billâh'la anlaşma yapan Muste'în Billâh hilâfetten çekilince yerine Mu'tez Billâh geçmiştir. Hapse atılan Muste'în Billâh halîfelik alâmetlerini alan Mu'tez Billâh'ın talimatlarıyla öldürülmüştür²³.

Muste'în Billâh'ın Bağdat'ta sıkıştırılıp canını kurtarmak için hilâfet alâmetlerini Sâmerâ'ya gönderip halîfelikten çekilmesiyle 252/866'da Mu'tez Billâh halîfe olmuştur²⁴. Yine de Muste'în Billâh kendini kurtaramamış, öldürülmüştür. Mu'tez Billâh ilk iş olarak ülkenin dâhilî işlerini düzeltmeye çalışmıştır. Bunun için de Türklerin vesâyetinden kurtulmaya çalışmıştır. Kendisini tehdit edenlerden kurtulduktan sonra devlet idaresinde zâlimâne bir yol tutmuştur. Ayrıca ordusunun ulûfesini uzun süre ödeyememiş, bir kumandanın isyânıyla muhasara altına alınmıştır. Zindana atılmış açlık ve susuzlukla ölüme terk edilmiştir²⁵.

¹⁶Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, Elips Kitap, Ankara, 2013, s. 408.

¹⁷Ebû Ali Ahmed b.Muhammed b. Ya'kûb Miskeveyh, *Tecâribu'l-Umem ve Te'âkubu'l-Himem*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 118.

¹⁸Hüseyn Algül, *İslâm Tarihi*, III, 335.

¹⁹Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 281-282.

²⁰Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, Kayihan Yayınları, İstanbul, 1992, III, 342.

²¹Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, IX, 251.

²²Mehmet Açıközoğlu, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 63.

²³Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 296-297.

²⁴Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, IX, 348.

²⁵Hayati Ülkü, *İslâm Tarihi*, s. 488.

Mu'tez Billâh'ın zindana terkedilmesiyle Türk kumandanlar, Vâsık Billâh'ın oğlu Muhammed'i Bağdat'tan derhal getirterek 255/869'da Muhtedî Billâh unvanıyla halîfelik makamına oturtmuşlardır. Muhtedî Billâh ahlaklı ve faziletlidir. Mu'tez Billâh'ın yolunu takip etmemiş, ülkeyi girdiği çıkmazdan kurtarmaya çalışmıştır²⁶. Tek çıkar yolun Kur'an-ı Kerim'in ahkâmına sarılmak olduğuna kanaat getirmiştir. Ülkede kumarı, işreti ve debdebeyi yasaklamıştır. Sarayları meşğul edip, halîfeleri oyunlarıyla devlet işlerinden alıkoyan çalgıcı, hokkabaz ve oyuncuları saraydan kovmuştur. Halîfe Muhtedî Billâh, Musa b. Boğa'nın kendisi için en büyük tehlike olduğunu görünce halkı, Musa ve kardeşi Muhammed b. Boğa aleyhine kışkırtmıştır. Ayaklanan halk Muhammed b. Boğa'yı öldürmüştür. Kardeşinin ölümü üzerine Musa b. Boğa da intikam almak için halîfe Muhtedî Billâh'ı görevinden ayrılmasına zorlamıştır²⁷. Teklifi reddeden Muhtedî Billâh, Musa b. Boğa tarafından işkence edilerek öldürülmüştür²⁸.

Muhtedî Billâh'ın azlini müteakip hilâfet makamına 256/870'de Mu'temid Alellâh geçmiştir. Mu'temid Alellâh hükümdârlık vasıflarına sahip değildir. Devlet işlerinin çoğunu kardeşi Ebu'l-Abbâs Ahmed Muvaffak'a yaptırmıştır. Mu'temid vaktini daha çok türlü eğlencelerle ve sohbet meclislerinde geçirmiştir²⁹. Sâmerâ döneminde meydana gelen iç isyanlarda, bu isyanları bastırmak için hilâfet ordusunun esas gücünü teşkil eden Türk birliklerinde, telâfisi imkânsız kayıplar vermiştir. Böylece Türkler yavaş yavaş nüfuz kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde hükümet merkezinin Sâmerâ'dan Bağdat'a taşınması bile, tek başına Abbâsîler'de siyâsî alanda Türk hâkimiyetinin düşüşe geçmeye başladığının en büyük işareti sayılabilir³⁰.

Mu'tezid Billâh, amcası Mu'temid Alellâh'ın vefâtından sonra 279/892'de hilâfet makâmına oturdu³¹. Kumandanlık ve tutumluluk gibi hükümdârlık vasıflarına hâiz olduğundan Abbâsî devletinin en liyâkatli halîfelerinden biri olmuştur. Sehimlerin toplandığı hazineye bağlı mîrâs dîvânını kaldırmasıyla da halkın takdîrini

²⁶Şaban Öz, *İslâm Tarihi*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2013, s. 173.

²⁷Abdülkerim Özeydin, "Muhtedî-Billâh", *DİA*, XXXI, 528.

²⁸Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr e't-Taberî, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, IX, 468.

²⁹Şaban Öz, *İslâm Tarihi*, s. 174.

³⁰Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 326-327.

³¹İbnu'l-Eğîr, *İslâm Tarihi – El-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, Çev. Ahmet Ağrakça, Bahar Yayınları, İstanbul, 1986, VII, 381.

kazanmıştır³². O da Muhtedî Billâh gibi islahatçı bir yol takip etmiştir. Şiddet siyâseti takip eden bir idareci olarak tanınmıştır³³.

Mu‘tezid Billâh’ın vefâtından sonra oğlu Müktefî Billâh 289/920’de halîfe olmuştur. Faziletli ve cömert olan Müktefî Billâh hilâfete geçer geçmez yeraltı zindanlarını yıktırması, halkın sevgisini kazanmıştır. Cesur olup silâhı elden bırakmamıştır³⁴. Arabistan’daki Karmatîler, Mekke’den dönen hac kervanına saldırıp hacıları öldürüp eşyalarını yağmalamışlardır. Karmatîler’le yapılan savaşta Karmatîler bozguna uğratılmıştır³⁵. Bizans imparatorluğu ile denizde ve karada savaşlar yapılmıştır³⁶.

Müktefî Billâh’ın akabinden kardeşi Muktedir Billâh 295/908’de on üç yaşında halîfe olmuştur. Yetersizliğinden içteki ve dıştaki düşmanlar istedikleri gibi hareket etmiş, ülke iç huzursuzluklar ile çalkalanıp durmuştur³⁷.

Ebu’l-‘Abbâs el-Muberrred sırasıyla bu asırdaki şu halîfeler döneminde yaşamıştır. Bu halîfeler ve hilâfet süreleri aşağıdadır³⁸:

Abbâsî Halîfesi	Hilâfet Süreleri
Me’mûn	198-218/813-833
Mu‘tasım-Billâh	218-227/833-842
Vâsık Billâh	227-232/842-847
Mütevekkil	232-248/847-861
Muntasır Billâh	247-248/861-862
Muste‘în Billâh	248-252/862-869
Mu‘tez Billâh	252-255/866-868

³²Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, III, 360-361.

³³Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 356.

³⁴Mahmud Şakir, *Hiz. Adem’den Bugüne İslam Tarihi*, V, 307-308.

³⁵Saim Yılmaz, *Mu‘tezid ve Müktefî Döneminde Abbâsîler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 300.

³⁶Ebü Ca‘fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu’r-Rusul ve’l-Mulûk*, XI, 15.

³⁷Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, III, 345.

³⁸Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, IV, 509-511.

Muhtedi Billâh	255-256/868-869
Mu‘temid Alellâh	256-279/870-892
Mu‘tezid Billâh	279-289/892-902

Sonuç olarak h. III. asırda Abbâsî hanedanında yukarıda isimleri zikredilen halîfeler devletin başına geçmiş, içeride ve dışarıda çeşitli siyâsî karışıklıklar, isyânlar ve savaşlarla başa çıkmaya çalışmışlardır. Bu asrın başında güçlü olan yönetim sonlarına doğru zayıflamaya başlamıştır. Fakat tüm bunlara rağmen ilim, edebiyat, fen, mimarî, kültür ve sanat alanlarında müthiş bir ilerleme, gelişme vardır. İşte Ebu’l-‘Abbâs el-Muberrred (ö. 285/899) siyâsî olarak böyle bir karışık ortamda yetişse de bunlardan etkilenmemiş, bu dönemdeki diğer âlimler gibi ilim ve edebiyatta ilerlemiş, ilim dünyasına büyük katkılarda bulunmuş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir.

3.2.2. İlmî Durum

Abbâsîler döneminde ilim, kültür ve sanat alanlarında gelişmeler yaşanmıştır. Farklı dillerden, özellikle Yunanca, Farsça ve Hintçeden Arapçaya yapılan tercümelerin bu gelişmedeki etkisi büyüktür³⁹.

Halîfe Hârûn Reşit’in sarayı, zamanının en parlak ve en ihtişamlı saraylarından biri olmakla kalmamış aynı zamanda bir bilim ve sanat merkezi olmuştur. Hârûn Reşit’in, edebiyatın gelişmesine katkısı olmuştur. Onun zamanında Ebû Hanîfe’ye atfedilen ancak öğrencisi Kâdî’l-Kudât Ebu Yusuf’un çalışmaları ile gelişen Hanefî mezhebi iyice yayılmıştır⁴⁰. Hârûn Reşit, babası zamanında başlanan bilim, sanat ve fen kitaplarının Arapça’ya çevrilmesi alanını genişletmiştir. Ayrıca Hârûn Reşit gibi halîfelerin, sultanların, valilerin teşvikleri ile âlim ve edebiyatçıların çabaları da ilim ve edebiyatın ilerlemesinde etken olmuştur⁴¹.

Halîfe Me’mûn, boş vakitlerini rasathanelerde geçirip incelemelerde bulunmuştur. Bu ilgisinden dolayı Bağdat’a modern bir rasathane kurdu muştur⁴². Ayrıca Arapların muhtelif ilimlerdeki ilkel bilgilerini geliştirmek için sarayını bütün

³⁹Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu ’l-İslâmî’s-Siyâsî*, 7. bs., Kahire, 1965, III, 332.

⁴⁰Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, III, 386-387.

⁴¹Muhammed Suheyl Taqqûş, *Târîhu ’d-Devleti’l-‘Abbâsiyye*, Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 2009, s. 92.

⁴²Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, III, 196.

ilim adamları ve edebiyatçılara açmıştır. Böylece ilmin, halka kadar inmesine sebep olmuştur. Me'mûn'un halîfelik dönemindeki en önemli olaylardan biri Mu'tezile itikadı mezhep tartışmalarıdır⁴³. Abbâsîler dönemi tercüme faaliyetlerinin birinci döneminde, mantık, felsefe, dil, edebiyat, astronomi, tıp ve matematik gibi ilimlerde tercüme yapılırken, ikinci dönemde "Beytu'l-Hikme" adlı bir merkez kurulmuş ve Me'mûn (ö. 218/833) döneminde tercüme faaliyetleri devletin resmî politikası haline gelmiştir⁴⁴. Bu durum ilim dünyasına ciddî anlamda bir hareketlilik sağlamıştır⁴⁵.

Halîfe Mu'tasım-Billâh, kendinden önceki halîfelere göre câhildir. Öyle ki yazıdan bile pek az anlardır⁴⁶. Kendisi ilim öğrenmek için bir gayret sarf etmemiştir. Fakat buna rağmen ilmin gelişmesine önem vermiş, ülkesinde âlimler çok olmuş onları himâye etmiştir⁴⁷.

Gerek Kur'an ve hadîslerdeki bazı kelimeleri anlamak, gerekse bunların gramer ve sentakslarını kavramak için önemli bir kaynak olan şiir, konu ve şekil bakımından Câhiliye ve Emevî devri şiirinden farklı olmamak ve hatta büyük ölçüde ona dayanmakla birlikte, özellikle edebî sanatlar bakımından büyük bir gelişme göstermiştir⁴⁸.

Naklî tefsir alanında en meşhur müfessirlerden İbn Cerîr eṭ-Ṭaberî (ö. 310/922), İbn 'Atiyye el-Endelusî (ö. 541/1147) ve el-Ḳurṭubî (ö. 671/1273) vardır. eṭ-Ṭaberî'nin otuz cilt tutan tefsiri için, "bir adam eṭ-Ṭaberî'nin tefsiri için Çin'e gitse bu ona zahmet olmaz" denilmiştir. eṭ-Ṭaberî, titizlikle bu eserine aldığı rivâyetlerle, Abbâsîler ikinci döneminde yeni çıkan aklî metodla yazılan tefsir türüne karşı çıkmıştır⁴⁹.

Yedi kıraat ve aşere imamlarının birkaçı müstesna, geri kalanlar Abbâsîler döneminde yaşamıştır. Kıraatle ilgili çalışmalar bu devirde doruk noktasına varmıştır. Ebû 'Ubeyd Ḳâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Kitâbu'l-Ḳıra'ât*, Ebû Bekir b. Mücâhid'in (ö. 324/936) "yedi kıraati" tasnif ettiği önemli eseri *Kitâbu's-Seb'a*,

⁴³Mahmud Şakir, *Hız. Adem'den Bugüne İslam Tarihi*, IV, 351.

⁴⁴Mahmut Kaya, "Beytu'l-Hikme", *DİA*, VI, 89.

⁴⁵M. Akif Özdoğan, "Abbâsîler Dönemi Tercüme Faaliyetlerinin Arap Edebiyatına Etkisi", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, V/16 (Kış-2005), s. 36.

⁴⁶Muhammed Suheyl Ṭakkûş, *Târîhu'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, s. 138.

⁴⁷Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, III, 328.

⁴⁸Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler-İlim ve Kültür Hayatı", *DİA*, I, 41.

⁴⁹Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, IV, 280.

İbn Mihrân'ın (ö. 381/992) *el-Ğâye fi'l-Kırâ'âti'l-'Aşr*, Mekkî b. Ebû Tâlib'in (ö. 386/996) *el-Keşf 'an Vucûhi'l-Kırâ'âti's-Seb'* ve Ebû 'Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr*'i bu dönemde telif edilmiş belli başlı eserlerdir.⁵⁰

Hadîs alanında el-Buhârî, (ö. 256/870), Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874), es-Sicistânî (ö. 255/869), et-Tirmizî (ö. 278/891), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), en-Nesâî (ö. 303/915), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Mâce (ö. 273/887) vardır. Bunların her biri hadîs alanında kıymetli eserler kaleme almışlardır⁵¹.

Bu dönemde dil ve nahiv ilimleri adeta zirveye ulaşmıştır. Basra ve Kûfe dil ekolü ilim meclislerine dört bir yandan talebeler gelmiştir. Hicrî III. asırda meşhur olan dil âlimleri arasında Ebû Osman el-Mâzinî (ö. 229/844), Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/869), Ebu'l-Fađl er-Riyâşî (ö. 257/871), Ebû Sa'îd en-Nahvî (ö. 275/888), Ebu'l-'Abbâs el-Muberred (ö. 285/899), Şa'leb (ö. 291/904), İbn Keysân (ö. 299/911), el-Cevherî (ö. 312/924), ez-Zeccâc (ö. 310/922) ve İbnu's-Serrâc (ö. 316/928) vardır⁵².

Ebu'l-'Abbâs el-Muberred (ö. 285/899) işte bu asırda, ilim yönünden böylesine münbit bir ortamda yetişmiş, ardında dil ve edebiyata dair çok kıymetli eserler bırakmıştır. el-Muberred'in yaşadığı dönemdeki sosyal, siyasî, ekonomik, kültürel ve bilimsel durum, onun eserlerinin biçim ve içeriğini doğal olarak etkilemiştir.

⁵⁰Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler-İlim ve Kültür Hayatı", *DİA*, I, 41.

⁵¹Hasan İbrâhîm Hasan, *Târihu'l-İslâmi's-Siyâsi*, III, 344-347.

⁵²Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler-İlim ve Kültür Hayatı", *DİA*, I, 40.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED'İN HAYÂTI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. HAYÂTI

1.1. İsmi ve Nesebi

Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred’in ismi ve nesebi hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Genellikle kabul edilen şekli, Muhammed b. Yezîd b. ‘Abdi’l- Ekber b. ‘Umeyr b. Hâssân b. Suleym b. Sa‘d b. Abdillâh b. Yezîd b. Mâlik b. el-Hâris b. ‘Âmîr b. Abdillâh b. Bilâl b. ‘Avf b. Eslem b. Aḥcen b. Kâ‘b b. el-Hâris b. Ka‘b b. Abdillâh b. Mâlik b. Naşr b. el-Ezd b. el-Ğavs⁵³ el-Ezdî eş-Şumâlî el-Başrî en-Naḥvî’dir⁵⁴. Nesebi Ezd kabilesinin Şumâle koludur. Künyesi Ebu'l-‘Abbâs, meşhur olduğu lakabı ise el-Muberred’dir⁵⁵.

Seçkin bir aileden gelen Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred, Yemen’den Kuzeye göç eden Ezd kabilesinin yukarı Hicaz’a yerleşen Şumâle koluna mensuptur.

1.2. Lakabı ve Lakabındaki İhtilaf

Ebu'l-‘Abbâs’ın şöhret bulduğu lakabı el-Muberred’dir⁵⁶. el-Muberred olarak lakaplanmasına dair iki görüş vardır. Birincisi bu lakabı ona hocası el-Mâzinî vermiştir. el-Mâzinî yazmış olduğu “*el-Elif ve l-Lâm*” adlı kitabın ince ve çetin noktalarını ona sormuş, ondan isabetli, hoş ve gönle serinlik veren doğru cevaplar alınca da el-Mâzinî kendisine, “gerçeği ortaya koyan”, “hakkı ispatlayan” anlamında “sen el-Muberrid’sin” demiştir⁵⁷. İkincisi Basra valisi onu sohbet meclisine getirtmek istediği zaman, hocası Ebû Hâtîm gitmemesi için onu, evde su soğutmak için hazırlanmış olan bir yerde gizlenmiştir. Bu hadîseden sonra, hocası kendisine “soğutulmuş, serinletilmiş” anlamında el-Muberred lakabını vermiştir⁵⁸.

Aslında “المُبَرَّرُ” kelimesi “el-Muberrad” şeklinde “râ” harfinin kalınlaştırılması şekliyle latinize edilmesine rağmen ülkemizde yaygın kullanımından dolayı bu

⁵³Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî, *Ṭabaqâtu'n-Naḥviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, thk. Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrahim, 2. bs., Dâru'l-Me‘ârif, Kâhire, 1984, s. 101; Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Şabit el-Ḥatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, IV, 603.

⁵⁴Ebu'l-Fidâ' el-Ḥafîz İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetu'l-Meârif, Beyrut, 1991, XI, 79.

⁵⁵İbn Ḥallikân, Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr, *Vefeyâtu'l-E'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdir, Beyrut, 1978, IV, 314; Corci Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kâhire, tsz., II, 190.

⁵⁶Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Şabit el-Ḥatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, IV, 603.

⁵⁷Yâkût er-Rûmî, *Mu'cemu'l-'Udebâ'*, Maṭbûâtu Dâri'l-Me'mûn, Kahire, 1936, XIX, 112.

⁵⁸Ahmed 'Abdu'l-Bâki, *Min A'lâmu'l-'Ulemâu'l-'Arab fi Ḳarni's-Sâliṣi'l-Ḥicrî*, Merkezu Dirâsâti'l-Vaḥdeti'l-'Arabiyye, 1.bs., Beyrut, 1990, s.170-171.

çalışmada “râ” harfinin inceleştirilmesiyle bu künye, “el-Muberred” şeklinde kullanılmıştır.

1.3. Doğumu ve Vefâtı

el-Muberred Basra’da doğmuştur. Doğum tarihi hakkında farklı görüşler vardır. el-Hatib el-Bağdâdî, ez-Zebîdî ve Yâkut el-Hamevî h. 201 olduğunda ittifak etmişlerdir. el-Muberred’in öğrencileri olan Ebû Bekir b. Serrâc ve Ebû Ali es-Sığâr, onun doğum yılının h. 210 olduğunu rivâyet etmiştir. Yine öğrencilerinden eş-Şûlî’nin hocasının, el-Muberred’den bizzat h. 207 olduğunu işittiği rivâyet edilir. Ayrıca h. 206, h. 216 ve h. 220 diyenler de vardır⁵⁹. Fakat tercih edilen görüşe göre Zilhicce 210’da doğmuştur⁶⁰.

Ebu’l-‘Abbâs el-Muberred, 285 yılı Şevval ayı ya da başka bir görüşe göre Zilhicce ayında Bağdat’ta vefât etmiştir⁶¹.

1.4. Eğitimi

Ebu’l-‘Abbâs el-Muberred Basra’da yaşamış, eğitimine burada başlamış, asrının önde gelen âlimlerinden dil, edebiyat ve nahiv dersi almıştır. Bu âlimlerden bazıları şunlardır: Ebû Ömer Salih b. İshâk el-Cermî (ö. 225/840). O fakîh, dil ve nahiv âlimidir. Ebû Osman Bekr b. Muhammed b. Osman el-Mâzinî (ö. 249/863). O, el-Muberred’i, Sîbeveyh’den (ö. 180/796) sonraki en bilgin nahiv âlimi olduğunu söyleyerek övmüştür. Ebû Hatim es-Sicistânî (ö. 255/868). O döneminin önde gelen dil şiir ve nahiv âlimlerindendir⁶². el-Muberred, Kitâbu Sîbeveyh’i önce hocası el-Cermî’den okumaya başlamış, o vefât edince de bir başka hocası el-Mâzinî’nin yanında okuyup tamamlamıştır⁶³.

el-Muberred, parlak zekası ve anlayışı, kuvvetli hafıza ve muhakemesi sayesinde, daha çok küçük yaşta, dil ve nahivde kazandığı geniş ve sağlam bilgisini çevresine kabul ettirmiştir. Ebû Hâtim es-Sicistânî, Nişâbur’dan ilim öğrenmeye gelen ve kendisinden el-Kitâb’ı okumak isteyen bir gence henüz yeni

⁵⁹ Ahmed ‘Abdu’l-Bâki, *Min A’lâmu’l-‘Ulemâu’l-‘Arab*, s.170.

⁶⁰ İsmail Durmuş, “Müberred”, *DİA*, XXXI, 432.

⁶¹ Ahmed b. Ali b. Hacer el-‘Askalânî, *Lisânu’l-Mîzân*, Mektebetu’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1. bs., Beyrut, 2002, VII, 590-591.

⁶² Cemaleddin Ebû’l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıfî, *İnbâhu’r-Ruvât alâ Enbâhi’n-Nuhât*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, thk. Muhammed Ebû’l-Fađl İbrahim, 1. bs., Kahire, 1986, III, 59.

⁶³ Ebû’l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk İbnu’n-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1997, s. 88; Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah es-Sîrâfî, *Ahbâru’n-Nahviyyîne’l-Başriyyîn*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. bs., Mısır, 1955, s. 76.

yetişmiş bir genç olan talebesi el-Muberred'i göstererek ondan okumasını tavsiye etmiştir⁶⁴. el-Muberred'in, *el-Kitâb*'ı tenkîd amaçlı yazdığı *Mesâilu'l-Ğalât* adlı eseri de bu gençlik devrinin eserlerindedir⁶⁵. Genç yaşta kazandığı şöhret, Basra sınırlarını da aşmakta gecikmemiştir. Örneğın, el-Vâsık zamanında (227-232/842-847) Sâmer râ'ya davet edilmiş, orada bir yandan vezir el-Fađl b. Mervân'ın (ö. 250/864) muhasebe işlerini yürütürken bir yandan da Abdullah b. Muhammed et-Tevvezî, İbrâhim b. Süfyân ez-Ziyâdî, şâir Cerîr'in torunu 'Umâre b. 'Akîl, Abdussamed b. Mu'azzel, Muhammed b. Hişâm es-Sa'dî'den sarf, nahiv, lügat, şiir, ahbâr ve edebiyat alanlarında faydalanmıştır⁶⁶. Daha sonra bir âyetin okunmasında el-Mütevekkil ile Fetĥ b. Hakan münakaşa etmişler, hakem tayin ettikleri Yezîd b. Muhammed el-Muhellebî, taraflardan herhangi birinin gözünden düşmekten çekinerek, hakemliğe arkadaşı Basra'lı bir genci, el-Muberred'i tavsiye etmiştir. Bu davet üzerine el-Muberred, hakemlik yapmak üzere 244/858 yılında yine Sâmer râ'ya gelmiş ve halifenin meclislerinde bulunmuştur⁶⁷. Di'bil, Buĥtûrî ve Ebu'l-'Anbes Muhammed b. İşhak eş-Şaymerî gibi şâirlerle tanışması da bu sırada gerçekleşmiştir⁶⁸. el-Mütevekkil'in öldürülmesi üzerine 247/861 yılında Bağdat'a gelmiştir. Bağdat'ta emir ve vezirlerden, özellikle Tâhiroğullarından Bağdat valisi Ubeyd b. Abdullah b. Tâhir ve kardeşi Muhammed'den alâka, hürmet ve yardım görmüştür⁶⁹. Çağdaşı Ebu'l-Abbas Sa'leb ile ilk karşılaşmaları ve ilk münakaşaları bu tarihte olmuştur. Bağdat'ta hoca olarak büyük faaileyetler göstermiştir.

⁶⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Ĥasen ez-Zübeydî, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 101.

⁶⁵ Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-Muzhir fî 'Ulûmi'l-Luğa ve Envâ'uhâ*, Menşûrâtu'l-Mektebetu'l-Aşriyye, Beyrut, 1986, s. 372.

⁶⁶ İsmail Durmuş, "Müberred", *DİA*, XXXI, s. 432.

⁶⁷ Cemaledin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 243.

⁶⁸ İsmail Durmuş, "Müberred", *DİA*, XXXI, 432.

⁶⁹ Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred, *el-Kâmil*, Vizâratu's-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd, Nşr. g., Riyad, 1998, s. 9.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Sa'leb, Ebû İshak ez-Zeccâc, Ebû Bekir es-Serrâc ve Ebû Saîd es-Sîrâfî, Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'in çağdaşı ve her biri dönemlerinin en faziletli âlimlerindendir⁷⁰. Hocası el-Mâzinî yazmış olduğu "*el-Elif ve'l-Lâm*" adlı kitabın ince ve çetin noktalarını ona sormuş, ondan isabetli, hoş ve gönle serinlik veren doğru cevaplar alınca da kendisine, "gerçeği ortaya koyan", "hakkı ispatlayan" anlamında "sen el-Muberrid'sin" demiştir⁷¹. el-Muberred, edebî birikimi çok, hafızasındaki ezberi fazla, anlatım metodu etkili, açıklaması ustaca ve konuşması fasih olan bir âlimdir⁷². el-Muberred'in verdiği dersler son derece yetkin ve kusursuz olup, anlatımı nüktelerle doludur⁷³. Hocalarının ölümünden sonra, Basra dil ekolünün en salâhiyetli âlimi kabul edilmiştir⁷⁴. el-Merzubânî kitâbı *Mu'cemu's-Şu'arâ*'da el-Muberred'in şâir olduğunu bildirmiştir⁷⁵. Kolay ve genellikle dökümsüz, irticalen söylediği şiirlerin pek çok olduğu kaydedilir⁷⁶ ise de, bunlardan ancak bir kaç biyografi eserlerinde tespit edilebilmiştir. el-Muberred'in mesleği öğreticiliktir. En çok Sîbeveyh'in *el-Kitâb*'ını okutmuş, bu kitabı en iyi şekilde öğretmesiyle tanınmıştır⁷⁷. el-Muberred'in ilmî ve edebî birikim edinmesine vesile olan hocalarından bazıları ile bu birikimden faydalanan kimi öğrencilerine aşağıdaki iki farklı başlık altında değinilmiştir.

2.1. Hocaları

Ebu'l-'Abbâs el-Muberred, Kur'an ilimleri, kıraat, hadîs, dil, nahiv ve edebiyat eğitimini döneminin en meşhur âlimlerinden almıştır. Böylece Arap edebiyatında geniş bir ilim ve kültüre ulaşmıştır. Bu hocaların en önemlileri şunlardır:

2.1.1. Ebû Osman el-Mâzinî (ö. 249/863)

⁷⁰Butrus el-Bustanî, *Udebâu'l-'Arab fi'l-'Abbâsiyye*, Kelimât 'Arabiyye, Kahire 2011, s. 226.

⁷¹Yâkût er-Rûmî, *Mu'cemu'l-'Udebâ'*, Maḥbûâtü Dâri'l-Me'mûn, XIX, 112.

⁷²Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî, *Ṭabaḳātu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 101.

⁷³Ebû'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibba' fi Ṭabaḳati'l-Udeba'*, Mektebetu'l-Menâr, 3. bs., Ürdün, 1985, s. 165.

⁷⁴Nihad M. Çetin, "Müberred", *İ. A.*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, VIII, 780.

⁷⁵Ebû Ubeydullâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ el-Merzubânî, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, Dâru Sâdir, 1. bs., Beyrut, 2005, s. 470.

⁷⁶Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *İrşâdu'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, Matbaatu Hindiyeye bi'l-Muskî bi Mısır, 1. bs., Kahire, 1925, VII, 138.

⁷⁷Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred, *el-Belâğa*, Mektebetu's-Şekâfetu'd-Dîniyye, 2. bs., Kahire, 1985, s. 30.

Bekir b. Muhammed b. Bakıyye el-Mâzinî Ebû Osmân en-Nahvî, Basra ekolündendir. Ebu'l-Abbâs el-Muberred'in hocalarındandır. el-Muberred hocası el-Mâzinî hakkında şöyle demiştir: “Sîbeveyh'den sonra nahiv alanında Ebû Osman'dan daha âlim kimse yoktur”. Birçok konuda el-Ahfeş ile münazaralarda bulunmuş ve onu susturmayı başarmıştır. el-Hatîb'in görüşüne göre, el-Mâzinî h. 249 ya da h. 248 yılında vefât etmiştir. Yine h. 230 olduğunu da söyleyenler vardır⁷⁸. el-Muberred'e *Kitâbu Sîbeveyh*'i okutan hocalardan biri de el-Mâzinî'dir⁷⁹.

2.1.2. el-Cermî (ö. 225/840)

Sâlih b. İshâk b. Amr el-Cermî en-Nahvî, *el-Muhtaşar fi'n-Nahv* adlı kitabın sahibidir. el-Cermî nisbesini aralarında yaşadığı Yemen'deki Cerm kabilesinden almıştır. Nahiv ilmini el-Ahfeş; dili, Ebû Ubeyde, Ebû Zeyd ve el-Aşma'î gibi hocalardan almıştır. Geniş bir ilim sahibidir. el-Ferrâ'yla ilmi bir münazara yapmış ve ona galip gelmiştir⁸⁰. el-Muberred, *Kitâbu Sîbeveyh*'i önce hocası el-Cermî'yle okumaya başlamış, o vefât edince hocası el-Mâzinî ile devam etmiştir⁸¹.

2.1.3. Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/869)

Künyesi Sehl b. Muhammed b. Osman el- 'Allâme Ebû Hâtim es-Sicistânî'dir. Basra nahivcilerindendir. Basra camisinde imamlık yapmıştır. Zamanının kıraat âlimlerindendir. Ebû 'Ubeyde'den Arapça dersleri almıştır. Arap dili, şiir, aruz ve aḥbâr ilimlerinde fazilet sahibidir. Aynı zamanda hadîs âlimi, râvîdir. Ebû Dâvud ve en-Nesâî kitaplarında es-Sicistânîden hadîs rivâyetlerinde bulunmuşlardır⁸². Ğarîbu'l-Kurân ilminde de önde gelendir. Güzel bir sesi vardır. Basra'da kendisinden daha çok kitabı olan yoktur. el-Muberred'in Arap dili alanında eğitim aldığı hocalarındandır⁸³. *Kitâbu'l-Maqsûr ve'l-Memdûd*, *Kitâbu'l-Feşâha*, *Kitâbu'l-İdğâm*, *Kitâbu İhtilâfu'l-Meşâhif*, *Kitâbu'l-Kırâat*, *Kitâbu'l-Müzekker ve'l-*

⁷⁸Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1993, II, 757-758.

⁷⁹Ahmed 'Abdu'l-Bâki, *Min A'lâmu'l-Ulemâu'l-'Arab*, s. 171.

⁸⁰İbnu'l-Cevzî, *el-Muntaẓam fi Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. bs. Beyrut, 1995, XI, 101.

⁸¹Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 242.

⁸²Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Ṭabaḳâtu'l-Ḳurrâ'*, Merkezu'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, thk. Ahmed Han, 1. bs., Riyad, 1997, I, 258-259.

⁸³Ahmed b. Muhammed el-Ednevî, *Ṭabaḳâtu'l-Mufessirîn*, Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Ḥikem, 1. bs., el-Medînetu'l-Munevvera, 1997, s. 42.

Müennes ve *Kitâbu'l-Ezdâd* es-Sicistânî'nin eserlerindedir. Hicrî 255 yılında vefât etmiştir⁸⁴.

2.1.4. el-Câhız (ö. 255/869)

Künyesi, Ebû Osman 'Amr b. Baḥr b. Maḥbûb'dur. el-Câhız lakabıyla meşhurdur. Basra ehliindedir. Mu'tezile şeyhlerinden biridir. Bağdat'a gelmiş ve bir müddet orada ikamet etmiştir. Ebû İshâk en-Nazzâm'ın öğrencilerinden olmuştur. Çeşitli alanlarda pek çok eseri vardır. Haccâc b. Muhammed'den rivâyette bulunmuş, Ebû Bekr b. Ebû Davud'da el-Câhız'dan rivâyette bulunmuştur⁸⁵. En önemli eserleri arasında *Kitâbu'l-Hayevân* ve *el-Beyân ve't-Tebyîn*'i gelir. Câhızın kelime anlamı pörtlek gözlü demektir. "Câhız" lakabı kendisine pörtlek gözlü olmasından dolayı verilmiştir⁸⁶. Derin bir ilim sahibi olan el-Câhız'ın ölüm tarihini İbn Zebr hicrî h. 250, eş-Şûlî de hicrî h. 255 yılı olarak bildirmiştir⁸⁷.

2.1.5. ez-Ziyâdî (ö. 249/863)

Künyesi, Ebû İshâk İbrahim b. Süfyân b. Süleyman b. Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. Ziyâd b. Ebîh'dir. *Kitâbu Sibeveyh*'i okumuş fakat tamamlamamıştır. *Kitâbu Sibeveyh*'e notlar düşmüştür. Bazı mevzularda farklı görüşte bulunmuştur⁸⁸. Ziyâd b. Ebîh'in çocuklarından olduğu için Ziyâdî denilmiştir. Nahiv âlimlerindedir. Ebu'l-'Abbâs el-Mubberred ondan ders almıştır. Bazı eserleri şunlardır: *Kitâbun fi'l-Emsâl*, *Kitâbu'n-Naḥd ve's-Şekl*, *Kitâbu Tenmîkî'l-Eḥbâr*⁸⁹.

2.1.6. er-Riyâşî (ö. 257/871)

Künyesi, Ebu'l-Faḍl, el-Abbas b. el-Ferac'dır. Babası, kendisine Riyâş denilen bir kişinin kölesiydi. Ebu'l-Faḍl el-Abbas, er-Riyâşî lakabını da bu yüzden almıştır⁹⁰. er-Riyâşî, önde gelen dil âlimlerindedir. Çokça şiir rivâyetiyle öne

⁸⁴Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, III, 1406-1408.

⁸⁵İbnu'l-Eşir el-Cezerî, *Tetimmetu Câmi'i'l-Usûl fi Eḥâdîsi'r-Rasûl*, Dâru'l-Fikr, thk. Beşir Muhammed 'Uyûn, bsy., 1969, XII, 720.

⁸⁶Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-E'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdir, Beyrut, 1978, III, 471.

⁸⁷Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1982, XI, 527.

⁸⁸Ebu'l-Meḥasin Mufaḍḍal b. Muhammed b. Mis'ar et-Tenûhî, *Târiḥu'l-'Ulemâi'n-Naḥviyyîn mine'l-Başriyyîn ve'l-Küfiyyîn ve Ğayrihim*, Dâru Hicr, Kahire, 1992, s.79-80.

⁸⁹Ebû'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibba' fi Tabakati'l-Udeba'*, s. 157.

⁹⁰Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî, *Ṭabakātu'n-Naḥviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 97.

çıkmıştır. Hocası el-Aşma'î'den ders okumuş; onun kitaplarını ve bir başka hocası Ebû Zeyd'in kitaplarını ezberlemiştir. er-Riyâşî'ye Sîbeveyh'nin *el-Kitâb*'ını okutan hocası el-Mâzinî'nin, eserin yarısına gelince talebesinin kitabı kendisinden daha iyi anladığını söylemesi, er-Riyâşî'nin lügat ve nahiv ilmindeki gücünü kanıtlamaktadır⁹¹. Hicrî 257 yılında, halîfe Mu'temid döneminde vefât etmiştir.

Ayrıca şu isimler el-Mubberred'in ders aldığı hocalar arasındadır: İbrâhim Muhammed et-Teymî, el-Muğire⁹², el-Ğâdî b. İsmâîl b. İshâk, Ca'fer b. İsâ b. Ca'fer el-Hâşimî, İbn Ebî Hübârâ, Abdussamed b. el-Mu'azzil, Ali b. Ķâsım b. Ali b. Süleymân el-Hâşimî, et-Tevvezî, Ebû Mu'allim Muhammed b. Hişâm es-Sa'dî, Muhammed b. İbrâhîm el-Hâşimî, 'Umâre b. 'Uğayl b. Bilâl b. Cerîr, Muhammed b. 'Umeyr el-Hanefî, Muhammed b. Ali el-Başrî, Ummu Heysem el-Kilâbiyye⁹³.

2.2. Öğrencileri

Ebu'l-'Abbâs el-Mubberred, edebî birikimi çok, hafızasındaki ezberi fazla, anlatım metodu etkili, açıklaması ustaca, konuşması fasih, verdiği dersler son derece yetkin ve anlatımı nüktelerle dolu bir âlim olduğundan daha küçük yaşta dikkatleri üzerine çekmiş, sözüne itibar edilmiştir. Gittiği yerlerde ilim talebeleri, hoca olarak el-Mubberred'i tercih etmişler, ondan çokça istifade etmişlerdir. Öğrencilerinden bazıları şunlardır:

2.2.1. İbnu'l-Mu'tez (ö. 296/909)

23 Şâban 247'de (1 Kasım 861) hilâfet merkezi olan Sâmerâ şehrinde doğdu⁹⁴. İsmi ve nesebi, Muhammed b. Cafer b. el-Mütevekkil b. Ebî İshak el-Mu'tasım b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî b. Abdullah el-Mansur b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs b. Abdu'l-Muttalib b. Hâşim b. Abdü Menâf'dır. Künyesi Ebû'l-'Abbâs'dır⁹⁵. Yetenekli şâir, lütufkâr, yumuşak huylu, geniş fikirli, hafızalıdır, şiir ve düz yazıda yeteneklidir, Hâşimoğulları şâirlerinden ve âlimlerinden sayılır⁹⁶. Asrındaki bilginleri şerefi, edebiyatı, şiiri, zekâsı ve diğer

⁹¹Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, I, 368.

⁹²Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Belâğa*, s. 20.

⁹³Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Belâğa*, s. 20.

⁹⁴İsmail Durmuş, "İbnu'l-Mu'tez", *DİA*, XXI, 143.

⁹⁵Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, IV, 1519-1520.

⁹⁶Ebû Bekir es-Sûlî, *Kitâbu'l-Evrâk-Kısmu Eş'âri Evladi'l-Hulefâ*, Matbaatu's-Sâvî, 1. bs., 1936, s. 107.

edebî alanlardaki tutumuyla geçmiştir⁹⁷. Teşbîh ve tasvirleriyle meşhur olmuştur. İbnü'l-Mu'tez'in şiir alanında tasnif ettiği ilk eseri Kitâbü'z-Zehr ve'r-Riyâz'dır⁹⁸. Yine önemli ve neşredilmiş eserleri arasında *el-Bedi'*, *Tabakâtü's-Şu'arâ'*, *Kitâbü Fusûlü't-Temâsîl*, *el-Âdâb* ve *Dîvân* sayılabilir⁹⁹.

2.2.2. ez-Zeccâc (ö. 311/923)

Künyesi, İbrahim b. es-Serî b. Sehl olan Ebû İshak ez-Zeccâc el-Bağdâdî döneminin nahiv âlimlerindendir. Ebu'l-'Abbâs el-Muberrred'den ders almıştır. el-Muberrred, ez-Zeccâc'ı tüm ashabının önüne geçirmiştir. el-Hatîb onun hakkında şöyle demiştir: “Fazilet sahibi ve dini bütün bir insandı”. Kendisinden işitilen son söz şöyle olmuştur: “Allah'ım beni Ahmed b. Hanbel'in yolunda haşret”¹⁰⁰. Hicrî 311 yılı Cemâdiye'l-Ahir Cuma günü vefât etmiştir¹⁰¹.

2.2.3. el-Ahfeş (ö. 315/927)

Asıl adı Ebu'l-Hasan Ali b. Süleyman b. el-Faql el-Bağdâdî en-Nahvî'dir. el-Ahfeş es-Sağîr olarak tanınır. Faziletli bir âlim olup fazileti yönünden el-Ahfeş el-Kebîr'e benzer. el-Ahfeş dönemin meşhur alimlerinden Sa'leb, el-Muberrred ve el-Yezîdî gibi hocalardan ders almıştır. Zilkade ayında Bağdat'ta vefât etmiştir. Vefâtıyla ilgili şöyle bir rivâyet vardır: Ahfeş, devrin meşhur şâir ve edebiyatçısı İbn Muqle'ye giderek yoksullukla boğuştuğunu söyler ve kendisine yardım etmesi için vezir Ali b. İsâ ile konuşmasını rica eder. Bunun üzerine İbn Muqle vezir ile görüşerek yoksullara yapıldığı gibi el-Ahfeş'e de yardım edilmesini ister. Fakat vezir bunu yapmaz. Bu durum Ahfeş'i çiğ şalgam yemeye kadar götürür. Neticesinde ani bir kalp krizi ile ölür¹⁰².

2.2.4. eş-Şûlî (ö. 335/946)

Asıl adı Ebû Bekir Muhammed b. Yahya b. Abdullah b. el-Abbas b. Muhammed b. Sûl'dür. eş-Şûlî ve eş-Şatracî lakaplarıyla meşhur olmuştur. Meşhur,

⁹⁷ Ebu'l-Ferac el-İsfehânî, *el-Eğânî-el-Cüz'u't-Tâsi' min Vâhidin ve 'İşrine Cüz'en*, Tsh. Ahmed eş-Şenkîti, Matbaatu't-Tekaddum, Mısır, tsz., s. 133.

⁹⁸ Abdullah b. el-Mu'tez, *Dîvanu Abdillâh b. el-Mu'tez*, Muhyiddîn el-Hayyât, Nşr. g., Matbaatu'l-İkbâl, Beyrût, H.1332, s. 4.

⁹⁹ Muhammed Abdu'l-Mun'im Hafâcî, *İbnu'l-Mu'tez ve Tûrasuhu fi'l-Edeb ve'n-Nakd ve'l-Beyân*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991, s. 122.

¹⁰⁰ Muhammed b. Abdurrahman el-Mağravî, *Mevsûatu Mevkîfi's-Selef*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1.bs., Kahire, 2007, V, 59.

¹⁰¹ İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, s. 228.

¹⁰² Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-E'yân*, Dâru'r-Risâleti'l-'Alemiyye, 1. bs., Beyrut, 2013, XVI, 534.

faziletli edebiyatçılardandır. Ebû Davud es-Sicistânî, Ebu'l-Abbas Şa'leb ve Ebu'l-Abbas el-Mubberred'den rivâyetlerde bulunmuştur. eş-Şûlî, arkasında önemli eserler bırakmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *el-Vüzerâ'*, *EdEbu'l-Kâtib*, *Ahbâru Ebî Temmâm*, *el-Envâ'* dır¹⁰³.

2.2.5. İbnu's-Serrâc (ö. 316/928)

Ebû Bekir en-Nahvî Muhammed b. es-Serî. İbnu's-Serrâc olarak meşhur olmuştur. Arap dili ve edebiyatı sayılı âlimlerindendir. Ebu'l-Abbas el-Mubberred ile arkadaş olmuş, ondan ilim almıştır¹⁰⁴. es-Serrâc lakabı eğercilik mesleğinden dolayı verilmiştir. Nahiv alanında meşhur eserleri vardır. Bunlardan bazıları: *el-Usûl* -ki alanında yazılmış en mükemmel kitaptır-, *el-İştikâk*, *Şerhu Kitâbı Sibeveyh*, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ'* ve *el-Cümel'* dir. İbnu's-Serrâc h. 316 senesi Zilhicce ayı Pazar günü¹⁰⁵ Bağdat'ta vefât etmiştir. Nahivciliği yanında müzik ve müzik aletiyle de meşgul olmuştur¹⁰⁶.

2.2.6. Ebû Alî el-'Anzî (ö. 290/903)

el-Hasan b. 'Uleyl b. el-Hüseyin b. Ali b. Hubeş b. Sa'd Ebû Alî el-'Anzî. Edebiyatçı, dil âlimi ve hadisçi. "*en-Nevâdir 'ani'l-'Arab*" kitabının sahibi. Sâdik biridir. Babasının adı Ali, lakabı 'Uleyl'dir. Hicrî 290 yılı Muharrem ya da Safer ayında vefât etmiştir¹⁰⁷.

2.2.7. Ebu'l-Ferac el-İşfehânî (ö. 356/967)

Ali b. el-Hüseyin Ebu'l-Ferac el-İşfehânî el-Emevî, Kitâbu'l-Eğânî'nin sahibidir. Ahbar ilmi, tarih, şiir ve müziğin önde gelen âlimlerindendir¹⁰⁸. Büyük edebiyat imamlarındandır. İşfehan'da doğmuş, Bağdat'ta yaşamış ve orada vefât etmiştir. Eserlerinden bazıları: *Kitâbu'l-Eğânî*, *Meğâtîli't-Ṭâlibiyyîn*, *el-'Îmâu's-*

¹⁰³ Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebu Bekir İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, IV, 356.

¹⁰⁴ Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîp el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, III, 263-264.

¹⁰⁵ Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtu'l-E'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, IV, 339-340.

¹⁰⁶ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 2003, VII, 313,314.

¹⁰⁷ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıfî, *İnbâhu'r-Ruvât*, I, 352-353.

¹⁰⁸ Sıbt İbnu'l-'Acemî, *Nihâyetu'l-İğtibât*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1988, s. 262.

Şevâ'ir, Eyyâmu'l-'Arab, et-Ta'dîl ve'l-İnşâf ve ed-Diyârât'tır¹⁰⁹. Doğum tarihi h. 284 olup, h. 356 yılı Zilhicce ayında vefât etmiştir¹¹⁰.

2.2.8. İbn Keysân (ö. 299/911)

Tam ismi, Ebu'l-Hasan el-Bağdâdî Muhammed b. Ahmed'dir. Basra ve Kûfe ekollerinin görüşlerini öğrenmiş ikisini harmanlayıp uzlaştırmıştır. İbn Keysân, hocaları el-Muberrred ve Sa'leb'den daha çok nahivcidir¹¹¹. Her ne kadar Basra ve Kûfe ekollerinin her birini kabul edip görüşlerini uzlaştırsa da daha çok Basra ekolüne mensuptur. Ve hicrî 299 senesinde vefât etmiştir¹¹².

2.2.9. İbnu'l-Hayyât (ö. 320/932)

Tam ismi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Mansûr'dur. İbnu'l-Hayyât olarak bilinir. Semerkantlı'dır. Bağdat'a gelmiş ve Ebu İshâk ez-Zeccâc'la görüşmüş, aralarında münazaralar cereyan etmiştir¹¹³. Nahivcidir. Basra'da vefât etmiştir. Kûfe ve Basra nahvini karmıştır¹¹⁴. Eserlerinden bazıları, *Me'âni'l-Kurân, el-Mevciz, el-Muğni', en-Nahv'*dir¹¹⁵.

2.2.10. İbnu'l-Veşşâ' (ö. 325/937)

Künyesi, Ebu't-Tayyib en-Nahvî Muhammed b. İshak b. Yahya'dır. Edebiyatçı olan İbnu'l-Veşşâ''nın hoş eserleri vardır¹¹⁶. Ahmed b. Ubeyd b. Nâsîh, el-Hâris b. Ebî Üsâme, Saleb ve Ebu'l-Abbas el-Muberrred gibi döneminin önde giden üstadlarından rivâyetlerde bulunmuştur¹¹⁷. Telif ettiği eserlerden bazıları şunlardır: *el-Câmi' fi'n-Nahv, el-Müzekker ve'l-Müennes, Halku'l-İnsân, es-Sülvân, Silsiletu'z-Zeheb*¹¹⁸.

2.2.11. İbn Şuqayr (ö. 317/929)

¹⁰⁹ Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. bs., Beyrut, 2002, IV, 278.

¹¹⁰ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, Mektebu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, V, 526.

¹¹¹ Muhammed b. Abdurrahman el-Mağravî, *Mevsûatu Mevki'î's-Selef*, IV, 491.

¹¹² Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ez-Zübeydî, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s.153.

¹¹³ Ebû'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibba' fi Tabakâti'l-Udeba'*, s. 185; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ez-Zübeydî, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 117.

¹¹⁴ Adil Nuvayhid, *Mu'cemu'l-Mufessirîn*, Muessesetu Nuvayhid es-Şekâfiyye, 3. bs., Beyrut, 1988, I, 472.

¹¹⁵ Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 308.

¹¹⁶ Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîp el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, II, 63-64.

¹¹⁷ İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, XIII, 369-370.

¹¹⁸ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, VII, 514.

Tam adı Ahmed b. el-Hasan b. el-Ferac b. Şuḳayr el-Bağdâdî Ebû Bekr en-Nahvî el-Luğavî'dir. Hicrî 317 senesinde Bağdat'ta vefât etmiştir¹¹⁹. Ahmed b. 'Ubeyd b. Nâsih'den ilim almıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Muhtaşar fi'n-Nahv, el-Maḳşûr ve'l-Memdûd, el-Muzekker ve'l-Muennes*¹²⁰.

2.2.12. en-Neḥḥâs (ö. 338/950)

Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yûnus el-Murâdî el-Mısrî en-Nahvî. Lakabı Ebû Ca'fer'dir. Fazilet sahibi, âlimdir. Bağdat'a gidip ez-Zeccâc ve el-Ahfeş el-Asğar'dan ilim aldı. Sonra Mısır'a döndü. Zekî olan en- Neḥḥâs, Muhammed b. Ca'fer b. A'yun, Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî ve Ebu'l-'Abbâs el-Muberred gibi âlimlerin öğrencisi olmuştur. Abdurrahman b. Ahmed b. Yûnus, en- Neḥḥâs'ın nahiv âlimi, sâdık biri olduğunu söylemiştir. Önemli eserlerinden bazıları, *en-Nâsih ve'l-Mensûh, İştikâku'l-Esmâi'l-Husnâ, el-Kâfi fi'n-Nahv*¹²¹, *İ'râbu'l-Kurân, Kitâbu'l-Me'ânî*'dir. Hicrî 338 yılı Zilhicce ayında vefât etmiştir¹²².

2.2.13. Niftaveyh (ö. 323/935)

Tam ismi el-İmâm el-Hafız en-Nahvî el-'Allâme el-Aḥbârî, Ebû Abdullah İbrahim b. Muhammed b. 'Arafe b. Süleymân, el-'Atekî el-Ezdî el-Vâsiṭî'dir. Niftaveyh olarak tanınır. Bağdat'ta yaşamıştır. İshâk b. Vehb el-'Allâf, Şu'ayb b. Eyyûb eş-Şarîfînî, Muhammed b. Abdu'l-Melik ed-Daḳîkî hadîs aldığı hocalardandır. Arap dili ve edebiyatı ilmini de Muhammed b. el-Cehm, Sa'leb ve Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'den almıştır. Hicrî 244 yılında doğmuştur. Arapça'da iştikâkın olmadığını savunmuştur. Kûfe ve Basra ekolü nahiv ilmini birleştirmiştir¹²³. es-Seâlibî, Niftaveyh'in çirkinliğinden dolayı bu ismi aldığını bildirmiştir¹²⁴. el-Muhelleb b. Ebî Safra'nın torunlarından. Bazı kitapları şunlardır: *Kitâbu't-Târîh, Ğarîbu'l-Kur'ân, Kitâbu'l-Vuzerâ' ve Emsâlu'l-Kur'ân*¹²⁵.

2.2.14. İbn Vellâd (ö.298/910)

¹¹⁹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âşâru'l-Musannifîn, Muessesetu't-Târîhu'l-Arabî*, İstanbul, 1951, s. 58.

¹²⁰ Salahaddin Ḥalîl b. Aybek es-Şafadî, *Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât, Dâru İhyâi't-Turâsu'l-Arabî*, 1. bs., Beyrut, 2000, s. 217.

¹²¹ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail en- Neḥḥâs, *İ'râbu'l-Kurân, Dâru'l-Ma'rife, Nşr. g.*, 2. bs. Beyrut, 2008, s. 8-9.

¹²² Muhammed b. Abdurrahman el-Mağravî, *Mevsûatu Mevḳîfi's-Selef*, V, 172.

¹²³ Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XV, 527.

¹²⁴ Ebu'l-Fidâ' el-Hafız İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, 183.

¹²⁵ Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 61.

Tam ismi, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Vellâd et-Temîmî en-Nahvî'dir. Mısır'da Ebû Ali ed-Dîneverî'den ilim aldı. Sonra Irak'a gidip Ebu'l-'Abbâs el-Muberred ve Şa'leb'in öğrencisi olmuştur¹²⁶. Nahiv alanındaki kitabını *el-Munemmağ* olarak isimlendirmiştir. Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'de bulunan Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını kendisine istinsah etmiştir. Ve el-Muberred'in *Mesâilu'l-Ğalat* ismiyle Sîbeveyhi'in *el-Kitâb*'na yazmış olduğu reddiyesine *el-İntisâr li Sîbeveyh 'ale'l-Muberred* adında bir reddiye yazmıştır¹²⁷. Mısır'da vefât etmiştir¹²⁸.

2.2.15. eş-Şaffâr (ö. 341/952)

Ebû Ali eş-Şaffâr en-Nahvî İsmâil b. Muhammed b. İsmâil b. Sâlih, Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'in arkadaşıdır. el-Hasen b. 'Arafe el-'Abdî ve 'Abbâs ed-Dûrî'den hadîs almıştır. İbn Muzaffer ve ed-Dârağutnî de eş-Şaffâr'dan hadîs rivâyet etmiştir. Sünnet-i seniyyenin takipçisidir. Hicrî 341 yılı Muharrem ayında vefât etmiştir¹²⁹. Eğitimini Bağdat'ta almıştır¹³⁰.

2.2.16. el-Hazzâz (ö. 325/937)

Tam ismi, Abdullah b. Muhammed b. Süfyân, Ebu'l-Huseyn el-Hazzâz'dır. Kur'ân ilmine dâir eserleri vardır. İsmâil el-Kâdî'nin arkadaşıydı. Şa'leb ve Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'den ders almıştır. Îsâ b. el-Cerrâh, el-Hazzâz'dan rivâyetlerde bulunmuştur. el-Hatîb, el-Hazzâz'ın sika olduğunu söylemiştir¹³¹. Hicrî 325 yılı Rebûlevvel ayından bir gece kala Salı günü vefât etmiştir¹³².

2.2.17. el-Mebramân (ö. 345/956)

Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. İsmâil el-'Askerî. el-Mebramân olarak tanınır. Arap dili âlimlerinin önde gelenlerindedir. Bağdatlı'dır. ez-Zeccâc ve Ebu'l-'Abbâs el-Muberred'den ders almıştır. Kendisinden de el-Fâsî ve es-Sîrâfî ilim tahsil etmiştir. Kitapları arasında, *Şerhu Şevâhidi Sîbeveyh, en-Nahvu'l-Mecmû' 'ale'l-*

¹²⁶ Ömer Rızâ Keĥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1993, III, s. 762.

¹²⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, I, 173.

¹²⁸ Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, Matbaatu Îsâ el-Bâbî el-Halebî, 1. bs., Kahire, 1964, s. 259.

¹²⁹ İbnu'l-Cevzî, *el-Muntağam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, XIV, 88-89.

¹³⁰ Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cume'y' es-Saydâvî, *Kitâbu Mu'cemi'ş-Şuyûh*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1985, s. 221.

¹³¹ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, VII, 509.

¹³² Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîp el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, XI, 344.

İlel, el-'Uyûn, et-Telkîn ve Sıfatu Şükri'l-Mun'im vardır¹³³. Ebu'l-'Abbâs el-Muberrred'in oğlu, babasının iki öğrencisi olduğunu bunlardan birinin yüceldiğini diğerinin ise alçaldığını söylemiştir. Ona bunlar sorulduğunda, bunlardan birinin el-Mebramân olduğunu onun babasında okuyup ondan Sîbeveyh'in *Kitâb*'ını öğrendiğini ve sonra "ez-Zeccâc dedi ki" dediğini; yine ikinci öğrencisinin el-Kelâbizî olup babasında okuduğunu ve sonra "el-Mâzinî dedi ki" dediğini söylemiştir¹³⁴. el-Mebramân'ın, Sîbeveyh'in *Kitâb*'ını yüz dînâr karşılığı okuttuğu bildirilir. Hicrî 345 senesinde vefât etmiştir¹³⁵.

2.2.18. ez-Zâhid (ö. 345/956)

Tam ismi, Ebû Ömer Muhammed b. Abdulvâhid b. Ebû Hâşim el-Luğavî ez-Zâhid'dir. Arap dili âlimlerinin önde gelenlerindedir. Arap diline dair sayfalarca mâlûmât ezberindedir. Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ Şa'leb'in oğludur. Aynı zamanda babası Şa'leb'den ders almıştır¹³⁶. Muhammed b. el-Abbâs b. el-Furât, ez-Zâhid'in doğum yılının h. 261 olduğunu rivâyet etmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî de vefât tarihinin h. 345 yılının Zilkade ayından on üç gece kala Pazar günü olduğunu söylemiştir¹³⁷.

2.2.19. ed-Dîneverî (ö. 289/902)

Tam ismi, Ebû Ali Ahmed b. Ca'fer ed-Dîneverî en-Nahvî el-Luğavî'dir. Dîneverli'dir. Basra'ya gitmiştir. el-Mâzinî'den Sîbeveyh'in *Kitâb*'ını okumuş, ders almıştır. Sonra Bağdat'a gitmiş Ebu'l-'Abbâs el-Muberrred'in öğrencisi olmuştur. Sonra Mısır'a yerleşmiş orada vefât etmiştir¹³⁸. Şa'leb'in kızıyla evlenmiştir. Nahiv alanında birçok eseri vardır. Hicrî 289 senesinde vefât etmiştir¹³⁹. Eserleri arasında *el-Muhezzeb fi'n-Nahv, Damâiru'l-Ḳur'ân* vardır¹⁴⁰.

2.2.20. el-Ḥarâîfî (ö. 327/939)

¹³³ Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 273.

¹³⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî, *Ṭabaḳātu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 114.

¹³⁵ Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, VI, 2573-2574.

¹³⁶ Ebû'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibba' fi Ṭabaḳati'l-Udeba'*, s. 206.

¹³⁷ Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, Dâru'l-Ḡarbi'l-İslâmî, VI, 2556.

¹³⁸ Adil Nuvayhid, *Mu'cemu'l-Mufessirîn*, Muessesetu Nuvayhid eş-Şekâfiyye, I, 32.

¹³⁹ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, VI, 670.

¹⁴⁰ Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-Vuşûl ile't-Ṭabâkâti'l-Fuḥûl*, Entegre Matbaacılık, İstanbul, 2010, I, 133.

Ebû Bekr el-Harâi^{tî} es-Sâmerrî. Muhammed b. Ca‘fer b. Muhammed b. Sehl b. Şâkir. Sâmerrâ’lı’dır. Dîmeşk’e gitmiştir. Ali b. Harb, Ömer b. Şebbe ve el-Hasan b. ‘Arafe orada hadîs aldığı kişiler arasındadır¹⁴¹. Hicrî 327 senesi Rebûlevvel ayında vefât etmiştir¹⁴². *İ‘tilâlu’l-Kulûb* eserleri arasında başta gelenidir¹⁴³.

Ayrıca şu isimler el-Mubberred’den ders alan öğrenciler arasındadır: Ebû Ali eş-Şığârel-Kelâbazî, el-Qattân, İbn Deresteveyh, Ebû’s-Şakar, Ebû Ali Hüseyin b. Kâsım el-Kevkebî, Ebû Bekr b. Ebu’l-Ezher, Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Ziyâ, Ebû Bekr b. el-Ezhe, e^t-Tûmârî¹⁴⁴.

2.3. Eserleri

Ebu’l-‘Abbâs el-Mubberred yaşadığı dönemin önde gelen dil âlimlerindedir. Engin kültürü, muhakeme gücü ve bilgisiyle etrafına ışık saçmıştır. Hemen her konuda yaklaşık altmışa yakın eser bırakmıştır. Eserlerinin çoğu dil ve edebiyata yönelik olup Arap dilinin detaylarına inmiştir. Eserlerinin birçoğu kaybolmuştur. Önde gelen eserlerinden bazıları şöyledir:

2.3.1. el-Kâmil

Kısaca *el-Kâmil* adıyla bilinen eserin tam adı, *el-Kâmil fi’l-Luğa ve’l-Edeb ve’n-Nahv ve’t-Teşrîf*’dir¹⁴⁵. Bu onun en önemli eseri olup, üslûbunu yansıtan mükemmel bir örnektir. el-Câhız’ın, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*’i, İbn Kuteybe’nin *Edebu’l-Kâtib*’i ve Ebû Alî el-Kâlî’nin *en-Nevâdir*’iyle¹⁴⁶ birlikte klasik Arap edebiyatının dört temel eserini teşkil eder. Öğrencisi el-Ahfeş’in ilave ve tertîbiyle günümüze ulaşan eser elli dokuz (veya altmış bir) bölüm olup âyet, hadîs, hutbe, mev‘iza, mesel, kıssa ve hikemiyâtle çoğu kadîm şiirden seçmeler, lügat, gramer ve tarihî bilgi bakımından önemli açıklama ve değerlendirmeleri kapsamaktadır¹⁴⁷. el-

¹⁴¹ Ebû’l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdullah İbn ‘Asâkîr, *Târîhu Medîneti Dîmeşk*, Dâru’l-Fîkr, 1. bs., Beyrut, 1997, LII, 224.

¹⁴² İbnu’l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi’l-Mulûk ve’l-Umem*, Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, XIII, 381.

¹⁴³ Şemseddin Ebu’l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah Sibt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-Zamân fî Târîhi’l-E‘yân*, XVII, 151.

¹⁴⁴ Nihad M. Çetin, “Müberred”, *İ. A.*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, VIII, 780.

¹⁴⁵ Behçet Abdu’l-Fettâh Abduh, “el-Mubberred”, *Mücez Dâiratu’l-Maarifi’l-İslâmiyye*, Merkezu’s-Şârîka li’l-İbdâ‘i’l-Fîkrî, 1998, XXIX, 9003.

¹⁴⁶ Bu kitaba *el-Emâlî* de denir.

¹⁴⁷ İsmail Durmuş, “Müberred”, *DİA*, XXXI, 433.

Mubberred, topladığı bu malzemeyi değerlendirerek lügat, gramer, fıkhu'l-luğa ve tarihî bilgiler bakımından açıklamalarda bulunmuştur¹⁴⁸.

2.3.2. er-Ravða

el-Mubberred'in çağdaşı olan şâirlerin şiirlerini ihtivâ eden bu eser, hacimli üç ciltten meydana gelmektedir. el-Cürcânî, birkaç eserinde, bazı kişilerin eleştirisi konusunda bu kitaptan alıntılar yapmıştır¹⁴⁹.

2.3.3. el-Muқтаdab

Kitâbu Sibeveyh'den sonra Arap gramerinin en önemli eseri olup grameri anlaşılır bir üslupla anlatan ilk kitaptır. el-Mubberred'in eserleri arasındaki en nefisi, içeriği en yetkini, en güvenilir vesikasıdır¹⁵⁰.

2.3.4. Mettefaқat Elfâzuhû vahtelefet Me'ânîhi fi'l-Қur'ân¹⁵¹

Otuz sayfadan oluşan küçük bir risâledir. Lafızları aynı, manaları farklı olan kelimeleri inceler¹⁵². Hicrî 1350 senesinde, 'Abdu'l-'Azîz el-Meymenî'nin düzeltmesiyle, el-Matbaatu's-Selefiyye'de basılmıştır¹⁵³.

2.3.5. Kitâbu'l-Belâğa

Abbâsî Halîfesi Vâsık Billah'ın oğlu Ahmed'in, şiirin belagatının mı yoksa nesrin belagatının mı daha üstün olduğu şeklindeki sorusuna cevap olarak yazılan küçük bir risâle olup¹⁵⁴, eser belagat konusunda ilk müstakil telifdir. Kitapta belagatın tarifi, belîğ sözün şartları ve nitelikleri, bir konudaki manzum ve mensur sözlerin belagat açısından değerlendirilmesi, bazı âyetlerle şiirlerin belâgî değeri

¹⁴⁸ Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Kâmil*, Muessesetu'r-Risâle, Nşr. g., Beyrut, 1997, s. 18.

¹⁴⁹ Muhammed Abdu'l-Hâlık 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Mubberred ve Eşeruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, Mektebetu'r-Ruşd, 1. bs., Riyad, h. 1405, s. 123.

¹⁵⁰ Muhammed Abdu'l-Hâlık 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Mubberred ve Eşeruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 128.

¹⁵¹ Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, Matbaatu Hindiyeye bi'l-Muskî bi Mısır, 1. bs., Kahire, 1925, VII, 144.

¹⁵² Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *Kitâbu Mettefaқа Lafzuhû ve'htelefet Me'nâhu mine'l-Қurâni'l-Mecîd*, Kahire, H. 1350, s. 2.

¹⁵³ Muhammed Abdu'l-Hâlık 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Mubberred ve Eşeruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 125.

¹⁵⁴ Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Belâğa*, s. 70.

mukayeselerle açıklanmıştır¹⁵⁵. Eseri ilk defa 1941’de Gustave Edmund Von Grunebaum; daha sonra Kahire’de 1965’te Ramazan Abdu’t-Tevvâb neşretmiştir.

2.3.6. Kitâbu'l-Qavâfi¹⁵⁶

Bu kitap Abdu'ttevvâb tarafından tahkik edilmiş olup, 1972’de Mısır’da basılmıştır. Abdu'ttevvâb kitabın girişinde bu eserin kâfiye ilmiyle alakalı elimize ulaşan en eski kitap olduğunu bildirmiştir. et-Tenûhî, *el-Qavâfi* adlı eserinin “Bâbu ‘Adedi'l-Qavâfi” babının son kısmındaki bazı bilgilerin, el-Muberred’in bu kitabından yaptığı alıntılardan olduğunu yine babın sonunda belirtmiştir¹⁵⁷.

2.3.7. el-İhtiyâr

el-Muberred, *el-Kâmil* adlı eserinde bir konuyla alakalı “Biz bunu el-İhtiyâr’da açıkladık” diyerek bu kitabını zikretmiştir¹⁵⁸.

2.3.8. Kitâbu'l-Medhal ilâ Sîbeveyh

ed-Dâvûdî, bu eseri *Tabakât* adlı eserinde el-Muberred’in kitapları arasında zikretmiştir¹⁵⁹.

2.3.9. Kitâbu Mesâili'l-Galat

Kitâbû'r-Red ‘alâ Sîbeveyh adıyla da bilinen, el-Muberred’in gençlik döneminde *Kitâbu Sîbeveyh*’deki Sîbeveyh’in görüşlerinde düştüğü hataları belirtmek için yazdığı eseridir¹⁶⁰. Ancak el-Muberred, genç yaşta yazdığı bu eleştirilerin bir kısmından daha sonra vazgeçmiş ve Sîbeveyh’den özür dilemiştir¹⁶¹.

2.3.10. Kitâbu'l-Muzekker ve'l-Muennes

Muhtevasında el-Muқтаdab’a atıflar bulunduğu için ondan sonra yazıldığı anlaşılan eserde muzekker ve müenneslerle ilgili çeşitli konular yanında sûre, kabile, ülke ve yer adlarından dışıl olanlar; bazı dışıl sarf kalıpları gibi hususlarla ilgili

¹⁵⁵ İsmail Durmuş, “Müberred”, *DİA*, XXXI, 433.

¹⁵⁶ Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-Vuşûl ile't-Tabakâti'l-Fuḥûl*, I, 287.

¹⁵⁷ Ramazan Abdu't-Tevvâb, “el-Qavâfi ve Me’s-Teḳkat Elkâbuhâ minh”, *Havliyyât Külliyyeti'l-Âdâb bi Câmî'ati Aynu Şems*, Kahire, 1973, XIII, 2.

¹⁵⁸ Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred, *el-Kâmil*, Vizâratu's-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da‘ve ve'l-İrşâd, s. 269.

¹⁵⁹ Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Dâru'l-Kütübü'l-‘İlmiyye, I. bs., Beyrut, 1983, s. 271.

¹⁶⁰ Şevkî Dâyf, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, Daru'l-Me‘arif, 7. bs., Kahire, 1992, s. 124.

¹⁶¹ Ebû'l-Feth Osman İbn Cinni, *el-Haşâiş*, el-Mektebetü'l-‘İlmiyye, Mısır, III, 287.

meseler âyet ve şiiirlerden şahidleriyle izah edilmiştir. Eser Ramazan Abdu'ttevvâb-Selahaddin el-Hâdî tarafından 1970 senesinde Kahire'de neşredilmiştir¹⁶².

2.3.11. Kitâbu Ma'âni'l-Kur'ân¹⁶³

el-Kitâbu't-Tâm olarak da bilinir¹⁶⁴.

2.3.12. Kitâbu'l-Câmî'

el-Muberred'in tamamlayamadığı bir eseridir¹⁶⁵.

2.3.13. Kitâbu't-Te'âzi ve'l-Murâşî

Taziye, mersiye ve mâtem şiiirleriyle dolu geniş hacimli bir eserdir. Yine aynı muhtevadaki kıssalar tarihî açıklamalar içerir¹⁶⁶.

2.3.14. el-İ'tinân

Bu eserin mevzusu, Cerîr ve el-Ferzdağ arasında geçen çekişme ve birbirlerini hicvetme sebeplerinin açıklanmasıdır. *el-İ'tinân*'ın manası ihtilafli bir mevzuda tartışmak ve muhalefet etmek anlamına gelir¹⁶⁷.

2.3.15. eş-Şâfi

Bu eserden ne İbn Nedîm ne de Yâkût kitaplarında bahsetmiştir. Ancak eser er-Rızâ'nın *Şerhu'l-Kâfiye* adlı eserinde, zikredilmiştir. el-Muberred, bu eserde harf-i tarifi tek başına fethalı hemze olduğunu, lâmin ise hemze-i istifhâma benzememesi için yanına getirildiğini zikretmiştir¹⁶⁸.

2.3.16. el-Fiţen ve'l-Miħan

eş-Şûlî, kitabı *Eħbâru Ebî Temmâm*'da el-Muberred'in bu kitabının kıymetli bir eser olduğunu bildirmiştir¹⁶⁹.

¹⁶² İsmail Durmuş, "Müberred", *DİA*, XXXI, 433.

¹⁶³ Ahmed b. Muhammed el-Ednevî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem, s. 42.

¹⁶⁴ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 124.

¹⁶⁵ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 124.

¹⁶⁶ Behçet Abdu'l-Fettâh Abduh, "el-Muberreed", *Mücez Dâiratu'l-Maarifi'l-İslâmiyye*, XXIX, 9003.

¹⁶⁷ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 121.

¹⁶⁸ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Uđayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 121-122.

¹⁶⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ eş-Şûlî, *Eħbâru Ebî Temmâm*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, New York, 2015, s. 94.

2.3.17. Kitâbu'l-İştikâk¹⁷⁰

İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân* adlı eserinde, *el-İştikâk*'dan, "el-Muberred *el-İştikâk*'da şöyle dedi" şeklinde alıntı yapmıştır¹⁷¹.

2.3.18. Kitâbu Nesebi 'Adnân ve Kahtân¹⁷²

Arapların soy bilimine dâir en eski, yirmi dört sayfadan oluşan küçük bir kitapçıktır. İbn Nedîm, bu kitapçığı eserinde, *Kitâbu Kahtân ve 'Adnân* ismiyle zikretmiştir. 'Adnân ve Kahtân iki büyük Arap kabilesinin nesebidir¹⁷³.

2.3.19. Kitâbu'z-Ziyâdetu'l-Muntezi'a min Kitâbi Sîbeveyh

Sîbeveyh'in el-Kitâb'ında açıklamaları eksik kalan meselelerin yine Sîbeveyh'in görüşüne uygun izahlarını veren bir eserdir¹⁷⁴.

2.3.20. Şerhu'l-Fasîh

Saleb'in el-Fasîh adlı eserine Muberred'in yazdığı şerhtir¹⁷⁵.

2.3.21. Şerhu Lâmiyyeti'l-'Arab

eş-Şenferî'nin kasidesinin şerhidir¹⁷⁶.

2.3.22. Cevâbu Rasâili Ahmed b. Vâsiq

Ahmed b. Vâsiq, el-Muberred'e şiir ya da nesr uslûbundan hangisinin daha tercihe şâyan olduğunu sormuştur. el-Muberred'de bu risalesini ona cevap olarak yazmıştır¹⁷⁷.

2.3.23. Ğarîbu'l-Ħadîs

İbnu'l-Eşir, kitâbı *en-Nihâye*'nin mukaddimesinde el-Muberred'in bu eserinden bahsetmiştir¹⁷⁸.

¹⁷⁰ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 251.

¹⁷¹ Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebu Bekir İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, IV, 320.

¹⁷² Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, II, 1951.

¹⁷³ Ahmed Abdalbâki, *min A'lâmi'l-'Ulemâi'l-'Arab fî Ğarni's-Sâlisî'l-Hicrî*, s. 187.

¹⁷⁴ Nihad M. Çetin, "Müberred", *İ. A.*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, VIII, 781.

¹⁷⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, II, 1272.

¹⁷⁶ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Udayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fî 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 123.

¹⁷⁷ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Udayme, *Ebû'l-'Abbas el-Muberred ve Eseruhû fî 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 123.

¹⁷⁸ İbnu'l-Eşir, *en-Nihâye*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Kahire, 1963, s. 7.

Ayrıca şu kitaplar da el-Mubberred'in kitapları arasındadır: *Kitâbu Edebi'l-Celîs*¹⁷⁹, *Kitâbu İhticâci'l-Kurrâ*¹⁸⁰, *Kitâbu'l-Mağşûr ve'l-Memdûd*¹⁸¹, *Kitâbu İ'râbi'l-Kur'an*¹⁸², *Kitâbu'l-Hat ve'l-Hicâ*¹⁸³, *Kitâbu Kavâ'idi's-Şi'r*, *Kitâbu'l-Hâs 'ale'l-Edeb ve's-Şıdk*, *Kitâbu'l-Medhal fi'n-Nahv*, *Kitâbu Şerhi Şevâhidi Kitâbi Sibeveyh*, *Kitâbu Darûrâti's-Şi'r*, *Kitâbu'l-Hurûf fi Ma'âni'l-Kur'an ilâ Sûreti Tâhâ*, *Kitâbu Şifâtillâhi Celle ve 'Alâ*, *Kitâbu'l-Memâdih ve'l-Mekâbih*, *Kitâbu'r-Riyâdi'l-Mûniqa*, *Kitâbu Esmâi'd-Devâhî 'inde'l-'Arab*, *Kitâbu'l-İ'râb*¹⁸⁴, *Kitâbu Tabakâti'n-Nahviyyîn el-Başriyyîn ve Ahbârihim*, *Kitâbu'l-Hurûf*, *Kitâbu't-Taşrif*, *Kitâbu'l-İbâra an-Esmâillâhi Te'âlâ*, *Kitâbu Ma'nâ Kitâbi'l-Evsaf li'l-Ahfeş*, *Kitâbu Şerhi Kelâmi'l-'Arab ve Tehlîş Elfâzuhâ ve Muzâvece Kelâmuhâ ve Takrîb Me'ânihâ*, *Kitâbu'l-Veşy*¹⁸⁵, *Kitâbu'l-Envâ' ve'l-Ezmine*, *Kitâbu'n-Nâtık*, *Kitâbu'l-'Arûd*, *Kitâbu'r-Risâleti'l-Kâmile*¹⁸⁶.

2.4. Ebu'l-'Abbâs el-Mubberred ve Şa'leb

Şa'leb, Kûfe nahîv ekolünün, el-Mubberred de Basra ekolünün en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilir. el-Mubberred ve Şa'leb'in çağdaş âlimler olmasından dolayı aralarında ilmî münakaşa ve tartışmalar ve ayrıca iltifatlar olmuştur¹⁸⁷.

el-Mubberred'in, Şa'leb'le yaptığı tartışmalarda güzel konuşması, nüktedanlığı, hazır cevaplılığı ve şâirane tabiatıyla lehine bir atmosfer oluşturduğu kaydedilir¹⁸⁸.

Şa'leb'in öğrencileri bile, hocalarını bırakıp *Kitâbu Sibeveyh*'i ustalıkla okutan el-Mubberred'e yönelmişlerdir. Ebû Ali'ye, *Kitâbu Sibeveyh*'i el-Mubberred'in Şa'leb'ten neden çok daha iyi öğrettiği sorulmuş, o da el-Mubberred'in *el-Kitâb*'ı

¹⁷⁹ Ebû'l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, s. 88.

¹⁸⁰ Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *İrşâdu'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, VII, 143.

¹⁸¹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, II, 1462.

¹⁸² Ahmed b. Muhammed el-Ednevî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, s. 42.

¹⁸³ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıfî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 251.

¹⁸⁴ Ebû'l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Muessesetu'l-Furkan li't-Turâsü'l-İslâmî, London, 2009, I, 171-172.

¹⁸⁵ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıfî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 251-252.

¹⁸⁶ Ebû'l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, s. 88.

¹⁸⁷ Muhammed Abdu'l-Hâlik 'Udayme, *Ebû'l-'Abbas el-Mubberred ve Eşeruhû fi 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, s. 17.

¹⁸⁸ Ebû'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibba' fi Tabakâti'l-Udeba'*, Mektebetu'l-Menâr, 3. bs., Ürdün, 1985, s. 165.

âlimlerden okuduğunu, Sa‘leb’in ise kendi kendine okuyup öğrendiğini söylemiştir¹⁸⁹.

Ahmed b. Fâris el-Luğavî, Sa‘leb’in konuşmasında irab kurallarına özen göstermediğini, kendilerinin Sa‘leb geldiğinde ayağa kalktıklarını, onun da oturmaları için elifi fethalayarak “أَفْعُدُوا أَفْعُدُوا” dediğini bildirmiştir¹⁹⁰.

Aralarındaki tartışmalara rağmen iki âlim arasında husumet yoktur. el-Muberred vefât edince Sa‘leb onun için mersiye yazmıştır¹⁹¹.

2.5. Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred’in Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri

el-Muberred fasih, beliğ ve tutarlı konuşan, rivâyetlerinde güvenilir, Arapça’da allâme, hafızası geniş, kıvrak zekalı, konu ve ğarîb kelime hazinesi engin bir âlimdir. Arapça âlimleri onu övmüşlerdir¹⁹². el-Muberred ve çağdaşı Sa‘leb’in Bağdat’ta döneminin en önemli iki âlimi olduğu Ebû Bekr b. Ebu el-Ezher’in şu şiirinde görülmektedir¹⁹³: (Mutekârib)

1 أَيْ طَالِبِ الْعِلْمِ لَا تَجْهَلَنَّ وَعُدْ بِالْمُبَرِّدِ أَوْ تَعَلَّبْ
2 بَجْدٍ عِنْدَ هَدَيْنِ عِلْمِ الْوَرَى فَلَا تَكُ كَالْجَمَلِ الْأَجْرِبِ
3 عُلُومِ الْخَلَائِقِ مَقْرُونَةٌ يَهْدَيْنِ فِي الشَّرْقِ وَالْمَغْرِبِ

1. Ey ilim talebesi, sakın cahil olma, el-Muberred yada Sa‘leb’e sığın ki.

2. Âdemoğlunun ilmini ikisinde bulasın, uyuz deve gibi olmayasın.

3. Doğu ve batıda yaratılmışların ilmi bu ikisiyle bir araya gelmiştir.

Hocası el-Mâzinî yazmış olduğu “el-Elif ve’l-Lâm” adlı kitabın ince ve çetin noktalarını ona sormuş, ondan isabetli, hoş ve gönle serinlik veren doğru cevaplar

¹⁸⁹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ez-Zübeydî, *Tabakâtu’n-Nahviyyîn ve’l-Luğaviyyîn*, s. 142.

¹⁹⁰ Yâkût el-Hamevî er-Rûmî, *Mu‘cemu’l-Udeba’*, Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, II, 541.

¹⁹¹ Ebû’l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu’l-Elibba’ fi Tabakâti’l-Udeba’*, s. 201.

¹⁹² Ebû’l-‘Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred, *el-Kâmil*, Vizâratu’s-Şuûni’l-İslâmiyye ve’l-Evkâf ve’d-Da‘ve ve’l-İrşâd, I, 10.

¹⁹³ Ebu’l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebu Bekir İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*, IV, 314.

alınca da kendisine, gerçeği ortaya koyan, hakkı ispatlayan anlamında “sen el-Muberrid’sin” demiştir¹⁹⁴. el-Mubberred, edebî birikimi çok, hafızasındaki ezberi fazla, anlatım metodu etkili, açıklaması ustaca ve konuşması fasih olan bir alimdir¹⁹⁵. el-Mubberred’in verdiği dersler son derece yetkin ve kusursuz olup, anlatımı nüktelerle doludur¹⁹⁶. Hocalarının ölümünden sonra, Basra dil ekolünün en salâhiyetli âlimi kabul edilmiştir¹⁹⁷. el-Merzubânî kitâbı *Mu‘cemu’s-Şu‘arâ*’da el-Mubberred’in şâir olduğunu bildirmiştir¹⁹⁸. Kolay ve genellikle dökümsüz, irticalen söylediği şiirlerin pek çok olduğu kaydedilir ise de, bunlardan ancak bir kaç biyografi eserlerinde tespit edilebilmiştir¹⁹⁹. el-Mubberred’in mesleği öğreticiliktir. En çok Sîbeveyh’in *el-Kitâb*’ını okutmuş, bu kitabı en iyi şekilde öğretmesiyle tanınmıştır²⁰⁰.

Basra dil mektebinin Sîbeveyh’den sonra ikinci otoritesi olan el-Mubberred, Arap grameri ve edebiyatıyla ilgili özgün görüşler ortaya koymuştur. Onun gramerdeki yöntemi âmiller ve mâmullere taksim edilmesiyle, semâ, kıyas ve ta‘île (sebeplerin açıklanmasına) dayalı tanımlamalarla konuların açıklığa kavuşturulması şeklindedir. el-Mubberred, bir dil kuralının veya bir ifadenin doğru yada yanlış olduğunu belirlemede daima kıyasın hakemliğine başvurmakla birlikte kıyası hiçbir zaman semânın önüne geçirmez. Semâ ve kıyasta yaygın kullanımı esas alır, ona aykırı olan ayrıca nahiv kaidelerine uymayan şâz kıraatleri reddeder²⁰¹. Yaşadığı dönemde Arap edebiyatı ve nahiv âlimlerinin üstâdı olarak kabul edilen el-Mubberred’in, çağdaşı olan ve daha sonraki dönemlerde gelen âlimler tarafından da üstünlüğü kabul edilmiş, ona değer verilmiştir²⁰².

Abdullah b. el-Huseyn b. Sa‘d el-Kâtib ve Ebu Bekr b. Ebu el-Ezher, el-Mubberred hakkında onun âlim, edebiyatçı, geniş hafızalı, iyiye yönlendiren, fasih dilli, açıklamada yetenekli, ilim meclislerinin otoritesi, toplumda değerli, yazışmaları belâgatlı, konuşması esprili, el yazısı güzel, mizacı düzgün, idraki kuvvetli,

¹⁹⁴ Yâkût er-Rûmî, *Mu‘cemu’l-‘Udebâ’*, Maṭbûātu Dâri’l-Me’mûn, XIX, 112.

¹⁹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî, *Ṭabaḳātu’n-Nahviyyîn ve’l-Luġaviyyîn*, s. 101.

¹⁹⁶ Ebû’l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Enbârî, *Nuzhetu’l-Elibba’ fi Ṭabaḳati’l-Udeba’*, Mektebetu’l-Menâr, s. 165.

¹⁹⁷ Nihad M. Çetin, “Müberred”, *İ. A.*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, VIII, 780.

¹⁹⁸ Ebû Ubeydullâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ el-Merzubânî, *Mu‘cemu’s-Şu‘arâ*, s. 470.

¹⁹⁹ Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *İrşâdu’l-Erib ilâ Ma’rifeti’l-Edîb*, VII, 138.

²⁰⁰ Ebû’l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Belâġa*, s. 30.

²⁰¹ İsmail Durmuş, “Müberred”, *DİA*, XXXI, s. 432.

²⁰² İbn Taġrıberdî, *en-Nucûmu’z-Zâhira fi Mulûki Mısır ve’l-Ḳâhira*, Vizârtu’s-Şekâfe, Mısır, 1963, s. 117.

açıklamaları net, kendisinden önceki ve sonrakilere benzemeyen ön sezgisi olan bir kişi olduğunu belirtmişlerdir²⁰³.

el-Muberred, Basra ve Sâmerâ'dan sonra Bağdat'ta gitmiş ve ilim faaliyetlerini orada yürütmüştür. O dönemde Bağdat'ta nahiv konusunda Kûfe ekolünden olan Sa'leb birçok talebesi olan meşhur bir âlimdir. Ancak Bağdat'a gelen el-Muberred zamanla nahiv alanındaki yetkinliğini göstererek bazı öğrencilerin tercihi olmuş, ilim halkasını genişletmiştir. el-Muberred'in Bağdat'a ilk gelişinde onun halk tarafından nasıl tanındığıyla alakalı şu hâdise anlatılır²⁰⁴:

“el-Muberred, Mütevekkil'in Sâmerâ'da ölümüyle, halkını ve mekanlarını hiç bilmediği bir şehir olan Bağdat'a girer. Orada Cuma namazı edâ edildikten sonra orada bulunan birkaç kişiye doğru yönelir. Onlara ilmî sohbete başlamak için bazı sorular sorar. Fakat onların ilmî seviyelerinin düşük olduğuna kanaat getirince, muhabbetine sesini yükselterek sanki kendisine soru sorulan onunda da cevap veren bir âlimmiş gibi devam eder. Böylece kendini ispatlar ve halkasını genişletir”.

el-Muberred'in bu durumunu izlemeye başlayan Sa'leb, onun halkasının genişlediğini görünce, ez-Zeccâc ve İbn Hayyât'ı, el-Muberred'in halkasını dağıtmaları üzere gönderir. el-Muberred'in yanına vardıklarında ez-Zeccâc, onunla münazaraya girmeyi ister. el-Muberred, kabul eder. ez-Zeccâc, ilk soruyu sorar. ez-Zeccâc, el-Muberred'in verdiği cevap karşısında yanındaki arkadaşların şaşkınlıklarını görür. el-Muberred'e tam on dört soru yönelten ez-Zeccâc aldığı cevaplardan etkilenir. Arkadaşlarına dönerek onların Sa'leb'in yanına dönmelerini, kendisinin geri dönmeyip el-Muberred'in ilim halkasına katılacağını söyler²⁰⁵.

el-Muberred, Arap alfabesinin, yirmi sekizinin muayyen şekilleri olan ve yedisinin ise işaretlerle gösterilen otuz beş harfinin bulunduğunu söyler. Ayrıca belâgata dair ilk müstakil eseri yazmıştır. İlk defa *el-Kâmil* adlı eserinde teşbih konusuna geniş bir bölüm ayırarak edebî değerleri açısından taksim ettiği bazı türlerini zengin örneklerle açıklamıştır. Aynı şekilde kinayeyi üçe ayırarak izah etmiş, leff ü neşr tabirini ilk defa o kullanmıştır²⁰⁶. Haber çeşitleri, îcâz, lafız ve mâna ta'kîdi, istiare, iltifat, aklî ve mürsel mecazlar, kalb, tecrid ve murâat-ı nazîr gibi belâgat türlerini örnekleriyle açıklamıştır.

²⁰³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ez-Zübeydî, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, s. 101.

²⁰⁴ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 249.

²⁰⁵ Cemaleddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât*, III, 249-250.

²⁰⁶ İsmail Durmuş, “Müberred”, *DİA*, XXXI, 432.

Niftaveyh, hayâtı boyunca haberleri senetleriyle ezberleyen bir tek kişi gördüğünü onun da el-Mubberred olduğunu söylemiştir²⁰⁷.

Cerh ve ta'dîl âlimleri, el-Mubberred'in iliminin ve rivâyetinin güvenilir olduğunu kabul etmişlerdir. İbn-Keşîr "*el-Bidâye ve'n-Nihaye*" adlı eserinde el-Mubberred'in nakillerinde sika olduğunu kaydetmiştir²⁰⁸.

el-Mubberred, delil getirmede usta bir âlimdir. Bu konuda çağdaşı Sa'leb'den üstün olduğu aralarında geçen Mumtehine suresinin 4. âyetindeki "بِرَاءٍ" kelimesindeki hemze üzerindeki tartışmalarından anlaşılmaktadır. Bu kelimeyle ilgili iki farklı lügatın olduğunu belirten el-Mubberred'e karşılık olarak, Sa'leb'in de bir bedevî kadından farklı bir şekilde işittiğini söylemesi üzerine, el-Mubberred, "Allah'ın kitabı ve Arapların icmâ'ı, akılsız bir bedevî kadının sözüyle terk edilemez" demiştir²⁰⁹.

el-Mubberred'in Arap nahvi sahasındaki eserlerinin fazlalığından hareketle onun dilcilik yönünün ön planda olduğunu söyleyebiliriz²¹⁰.

el-Mubberred'in en meşhur eseri *el-Kâmil*'dir. İbn Haldun'un ilim meclislerinde hocalarından duyduğuna göre bu eser, el-Câhız'ın, *el-Beyân ve't-Tebyîn*'i, İbn Kuteybe'nin *Edebu'l-Kâtib*'i ve Ebû Alî el-Ğâlî'nin *en-Nevâdir (el-Emâlî)* 'siyle birlikte klasik Arap edebiyatının dört temel eserini teşkil etmektedir²¹¹. Bu da onun Arap dili ve edebiyatında önde gelen edebiyatçılardan olduğunu açıkça göstermektedir.

²⁰⁷ Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah es-Sîrâfî, *Ahbâru'n-Nahviyyîne'l-Başriyyîn*, s. 77.

²⁰⁸ Ebu'l-Fidâ' el-Ğafîz İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, 79.

²⁰⁹ Ahmet ŞEN, "Müberred ve Sa'leb'in İlmî Rekabeti", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IX-I, 2016, s. 40.

²¹⁰ Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mubberred, *el-Kâmil*, Muessesetu'r-Risâle, s. 14-16.

²¹¹ Mustafa Sâdık er-Râfî'î, *Vahyu'l-Ğalem*, Mektebetu'l-'Aşriyyetu, Beyrut, 2002, III, 329.

İKİNCİ BÖLÜM

EBU'L-'ABBÂS EL-MUBERRED'İN EL-FÂĞİL ADLI ESERİ

1. EL-FÂDİL'İN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Eserin Tanıtımı

Eserin adı *el-Fâdîl*'dir. *el-Fâdîl*'ın günümüzdeki bilinen tek el yazma nüshasının kapağı ve baş kısmına kitabın ismine dair bir bilgi zikredilmemiş sadece kitabın sonuna şöyle bir ibare yazılmıştır: (كَمُلُ كِتَابِ فَاضِلِ الْمُبَرَّرِ) “el-Muberred’in kitabı *Fâdîl* sona erdi”. Terâcim kitaplarına bakıldığında el-Muberred’in *el-Fâdîl* isminde bir kitabının olduğu zikredilmemektedir. Sadece İbn Nedîm’in *el-Fihrist*'inde el-Muberred’e ait olarak *el-Fâdîl ve'l-Mefdûl* isminde bir kitaptan bahsedilir²¹². Fakat *el-Fâdîl*'ı titizlikle tahkik eden Abdülaziz el-Meymenî *el-Fâdîl ve'l-Mefdûl* isminin tahkik ettiği kitabın içeriğine uygun düşmediğini söylemiş bu ismi kabul etmemiştir. el-Meymenî, el yazması nüshanın sonundaki, “el-Muberred’in kitabı *Fâdîl* sona erdi” (كَمُلُ كِتَابِ فَاضِلِ الْمُبَرَّرِ) ibaresini delil almış ve bazı âlim ve araştırmacılarla istişare etmiş sonuç olarak *el-Fâdîl* ismini doğru bulmuştur. Böylece eser, el-Meymenî'nin el yazma nüshasını tahkikiyle, *el-Fâdîl* ismiyle basılmış ve yayımlanmıştır.

el-Fâdîl, el-Muberred tarafından, yine kendisine ait *el-Kâmil fi'l-Luğa ve'l-Edeb ve'n-Nahv ve't-Tesrîf* adlı eseri üslubuyla kaleme alınmış bir Arap dili ve edebiyatı kitabıdır. *el-Kâmil*'in, *el-Fâdîl*'a göre farkı çok daha hacimli olmasıdır. *el-Fâdîl*'ın muhakkiki Abdülaziz el-Meymenî *el-Fâdîl*'ın, her yönüyle sanki küçük bir *el-Kâmil* olduğunu söylemiştir. Eser, Arap dili ve edebiyatına dair 16 bâb ve son bâbı oluşturan 7 fasıldan meydana gelmektedir.

el-Fâdîl'ın yazılış zamanı tam olarak bilinmemektedir. Müellifin yaşadığı yılların h. 210-285 yılları arasında olduğundan ayrıca bu eserin gençken değil de belli bir bilgi birikimine sahip olunduktan sonra yazabileceğinden hareketle bu eserin, h. 3. asrın son yarısında yazılmış olduğu söylenebilir.

Eserin yazılış amacı, müellifinin de kitabın mukaddimesinde belirttiği gibi çeşitli konulara dair birçok edebî türden örnekler seçilip verilmesiyle, edebiyatın arzulanmasına teşvik, onu sevdirmeye ve onun gelişmesine destek olmaktır.

1.2. Eserin Bâb Başlıkları

Eserdeki bâb başlıkları sırasıyla şu şekildedir:

²¹² Ebû'l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 88.

- **Şiirin Fazileti Bâbı**²¹³ بَابٌ فِي فَضْلِ الشِّعْرِ
- **Haberler ve Hadîsler Bâbı**²¹⁴ بَابٌ مِنْهُ (أَخْبَارٌ وَأَحَادِيثٌ)
- **Garib Kelime ve Lügat Bâbı**²¹⁵ بَابٌ نَوَادِرٍ مِنْ غَرِيبٍ وَلُغَةٍ
- **Şiir Bâbı**²¹⁶ بَابٌ مِنَ الشِّعْرِ
- **Cömertlik ve Fedâkarlık Babi**²¹⁷ بَابٌ نَذْرُهُ فِي الْجُودِ وَالْكَرَمِ
- **Şiir Bâbı**²¹⁸ بَابٌ مِنَ الشِّعْرِ
- **Şiir Bâbı**²¹⁹ بَابٌ مِنَ الشِّعْرِ
- **Haberler ve Şiirler Bâbı**²²⁰ بَابٌ أَخْبَارٍ وَأَشْعَارٍ
- **Beğenilen Haberler Bâbı**²²¹ بَابٌ مِنَ الْأَخْبَارِ الْمُسْتَحْسَنَةِ
- **Belig Mersiye, Özlü Öğütler ve Beğenilen Beyitler Bâbı**²²² بَابٌ مُرَاتٍ بَلِغَةٍ وَعِظَاتٍ
مُوجَزَةٍ وَأَبْيَاتٍ مُسْتَحْسَنَةٍ
- **Uzun Ömürlüler Hakkında Bazı Haberler ve Yaşlılığın Yerilmesi ile Gençliğin Kaybedilmesi Hakkında Bazı Modern Arap Şiirleri Bâbı**²²³ بَابٌ فِي
بَعْضِ أَخْبَارِ الْمُعَمَّرِينَ وَأَشْعَارِ الْعَرَبِ الْمُحَدِّثِينَ فِي ذَمِّ الشَّيْبِ وَفَقْدِ الشَّبَابِ
- **Şiir Garib Kelime ve Lügat Bâbı**²²⁴ بَابٌ شِعْرِ وَغَرِيبٍ وَلُغَةٍ
- **Suçsuz Birine Günah Yüklenmesi Babi**²²⁵ بَابٌ فِي الْإِحَالَةِ بِالذَّنْبِ عَلَى غَيْرِ الْمُذْنِبِ
- **Hoşgörü ve Sabır Bâbı**²²⁶ بَابٌ فِي الْحِلْمِ وَالْأَنَانَةِ
- **İyiliklere Teşekkür Bâbı**²²⁷ بَابُ الشُّكْرِ لِلصَّنَائِعِ
- **Bölümleri Kapsayan Bâb**²²⁸ بَابٌ يَشْتَمِلُ عَلَى فُصُولٍ

²¹³ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 9.

²¹⁴ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 14.

²¹⁵ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 18.

²¹⁶ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 23.

²¹⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 29.

²¹⁸ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 37.

²¹⁹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 43.

²²⁰ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 49.

²²¹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 54.

²²² el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 59.

²²³ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 68.

²²⁴ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 78.

²²⁵ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 85.

²²⁶ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 86.

²²⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 94.

- **Kıskançlık Fashı**²²⁹ فَصْلٌ فِي الْحَسَدِ
- **Sırrın Saklanması Fashı**²³⁰ فَصْلٌ فِي كَيْفِيَّةِ السِّرِّ
- **Büyüklere Saygı Fashı**²³¹ فَصْلٌ آخَرٌ فِي تَفْصِيلِ الْكَبِيرِ
- **Diğer Fashı**²³² فَصْلٌ آخَرٌ
- **Fasih Konuşma Fashı**²³³ فَصْلٌ آخَرٌ فِي الْفَصَاحَةِ
- **Cemal (Yüz Güzelliği) Hakkındaki Fashı**²³⁴ فَصْلٌ آخَرٌ فِي الْجَمَالِ
- **Diğer Fashı**²³⁵ فَصْلٌ آخَرٌ

1.3. Eserin Nüshaları ve Tahkiki

Eserin el yazma nüshası, İstanbul Süleymaniye kütüphanesinin Esad Efendi kütüphanesi kısmında 3598 numarayla kayıtlı olarak mevcuttur. Günümüzde bilinen tek nüshası budur. Bilinmeyen yerlerde başka nüshaları varsa da kendisinden istifade edilmesi için gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Eseri Abdülaziz el-Meymenî tahkik etmiş, basım ve yayımını Dâru'l-Kütübi'l-Mısıriyye gerçekleştirmiştir. Abdülaziz el-Meymenî, eserin tahkikini ve ilavelerini 1938 yılında tamamlamış, birinci baskısı 1956, ikinci baskısı 1995 yıllarında yapılmıştır. el-Meymenî'nin tahkikine, kıymetli ve bilge insan Ahmet Yusuf Necâî de bazı ilaveler yapmakla katkıda bulunmuştur. Basılan eserde bu ilaveler el-Meymenî'ninkiyle karışmasını diye iki köşeli parantez “[]” içerisinde gösterilmiştir.

el-Meymenî daha önce, el-Mubberred'in eserlerinden *Nesebu Kahtân ve 'Adnân ve Mettefağa Lafzuhû vehtelege Ma'nâhu mine'l-Ḳur'âni'l-Mecîd*'in tahkiklerini yapmıştır. Böylece el-Meymenî'nin *el-Fâdıl*'ı tahkiki de, el-Mubberred'in eserlerinden tahkik ettiği üçüncü kitabı olmuştur.

el-Fâdıl'ın tahkik edilme serüveni ilginçtir ki; el-Meymenî bir gün İstanbul'da Süleymaniye kütüphanesine bağlı Esad Efendi kütüphanesinde bulunup, kitaplar üzerinde incelemeler yaparken eline el yazması bir eser geçer. Kitabın baş

²²⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 100.

²²⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 100.

²³⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 101.

²³¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 103.

²³² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 106.

²³³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 112.

²³⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 116.

²³⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 119.

kısımlarında kitabın ismine dair bir bilgi bulunmaz. Kitabın sonundaki bir ibareden onun el-Mubberred'e ait bir kitap olduğunu görür ve kitabın bir suretini kendine alır. Önce kitabı kendi el yazısıyla yazar. Tahkik ve tahrir edip yeniden harekeler. Dipnotlarını ekler. Bununla birlikte Onun engin deneyimi, dikkatli incelemesi ve dile, edebiyata olan vakıflığı ona bu tahkikini yapmasını kolaylaştırmıştır.

Ayrıca tahkikli nüshanın sonuna oluşturduğu eserdeki şâirler, kâfiyeler, yarısı verilmiş beyitler, kişi adları, kabileler, yer adları, eyyâm-ı Arablar, atasözleri ve kitap isimlerini gösteren fihristleri eklemiştir. Fihristlerde sayfa numarası ve satır sayısına işaret edilmiştir ki kolaylık olması açısından kitabın her sayfası beş satırda bir yirmiye kadar numaralandırmıştır.

el-Meymenî, el yazma nüshanın orta boy bir ölçüde, satır sayısının genellikle 19, sayfa sayısının 101 olduğunu; hattı ve kağıdına bakarak onun VIII. asrı aşmadığını bildirmektedir.

1.4. Eserin Hazırlanmasında Esas Alınan Kaynaklar

el-Mubberred kitabındaki birçok bilgiyi, döneminin usta dil âlimlerinden olan ez-Ziyâdî (ö. 117/735), el-Eşme'î (ö. 212/828), et-Tevvezî (ö. 233/847), Ebû Osman el-Mâzinî (ö. 249/863) ve er-Riyâşî (ö. 257/871) gibi üstatlardan nakiller yaparak vermiştir. Fakat müellif, kendisinden alıntı yaptığı hiçbir eser ismi zikretmemiştir.

2. EL-FÂDİL'İN MUHTEVÂ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

el-Fâdil'in muhtevasının mukaddime ile Arap dili ve edebiyatına dair 16 bâbla son bâbı oluşturan 7 fasıldan meydana geldiği önceki başlıklarda zikredilmişti. Eserine giriş yaptığı uzunca mukaddimesinde el-Mubberred, öncelikle Allah'a hamd ve sena etmiş, Rasulünü övmüş, ona salât ve selam getirmiştir. Devamında ibadetin öneminden, ilimden ve ilmin âlimle olan ilişkisinden bahsetmiştir.

Sonra âlimin önemi ve vasıflarıyla, ilmin önemi ve en faziletlisinin kendisiyle amel edileni, kendisinden faydalanılanı olduğuyla devam etmiştir. Bunlara da hadîs-i şerîflerden, sahabe sözlerinden, şiirlerden ve bilgece söylenmiş sözlerden örnekler getirmiştir.

Ardından her işte orta yolu tutmanın hikmetinden, ilimlerin en faziletlilerinin başında Allah'ın kitabının ilmi, helal ve haramlarının bilinmesi, ğarib kelimelerinin açıklanması olduğundan, sonrasında en faziletli ilmin kendisiyle Kur'an'ın okunduğu Arap dili ve kelâmının irabı olduğundan bahsetmiştir.

Devamında Rasulullah'ın ashâbı döneminde iraba dikkat edildiğini ama Arap olmayanların topluma girmesiyle dillerinin bozulduğunu, kelimelerin değiştiğini söylemiştir. Yine Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin, kendi kızından Arapça kâidelere uymayan bir söz işitmesi sebebiyle dili korumak amacıyla Hz. Ali'den nahiv ana kaidelerini almasından ve bu kaideleri genişleterek Arap dilinde ilk nahiv ilmini ortaya koymasından ayrıca mushaftaki kelimeleri noktalamasından bahsetmiştir. Buna ilave olarak, Ebu'l-Esved ed-Düelî'den nahiv ilmi alanları sırasıyla şöyle zikretmiştir: Ebu'l-Esved ed-Düelî'den 'Anbese b. Ma'dân, ondan da Meymûn el-Akrân, ondan da Abdullah b. Ebî İshâk el-Hâdramî, ondan da İsa b. Ömer, ondan da el-Halîl b. Ahmed el-Furhûdî, ondan da Sîbeveyh, ondan da el-Ahfeş almıştır.

Daha sonra fazilet bakımından nahiv ilmini takiben dinin bilinmesinin ve fikhının geldiğini söylemiş, kişinin ahiretinin güzelliğinin dinini bildiği ölçüde olacağını belirtmiştir. Yine aynı şekilde zikrettiği tüm bu hususlar için yer yer âyetler, hadîs-i şerîfler, sahabe sözleri ve şiirlerden deliller getirmiştir.

Mukaddimenin son kısmında el-Mubberred, eserinin yazılma amacını ve muhtevasını zikrederek mukaddimesini tamamlamıştır.

Yine burada eserin diğer bâblarını kısaca özetlemek muhtevânın zihinlerde şekillenmesini sağlayacaktır.

El yazma nüshada “Şiirin Fazileti Bâbı”na besmele ile başlanmış, bâb ismi zikredilmemiştir. İçeriğinde şiirin önemi konu edildiğinden, kitabın muhakkiki tarafından bu bâb şiirin fazileti bâbı olarak isimlendirilmiştir. Müellif bu bâbda, Peygamberimiz Muhammed (s.a.s.)’in ve sahabenin şiirle olan alakalarını, ayrıca şiir hakkındaki düşüncelerini hadîs-i şerîf ve haberlerle belirtmiştir. Bundan başka sahabe döneminde Kur’an’daki müşkil ifadelerin şiirden örneklerle açıklandığını zikretmiş, örnekler vermiştir. Böylece şiirin önemine vurgu yapmıştır.

“Haberler ve Hadîsler Bâbı” el yazma nüshada “بَابٌ مِنْهُ” olarak isimlendirilmiştir. Tahkikli nüshada muhakkik fihristte bu bâb için parantez içinde (haberler ve hadîsler) ilavesini yapmıştır. Çünkü bâbda haberler ve hadîsler vardır. Bunlar ise güzel ahlak, cömertlik, misafire ikram ve cimrilikle ilgilidir.

“Garib Kelime ve Lügat Bâbı”nda ğarîb kelime ve atasözlerine yer verilmiştir. Bunlar şiir ve Arap kelamıyla delillendirilerek açıklanmıştır. Ayrıca bazı kelimelerin eş ve zıt anlamları verilmiştir. Bunlardan başka, tağlib sanatı kelime örnekleri zikredilmiştir.

Ardından gelen “Şiir Bâbı”nda bazı şâirlerin şiirlerinden seçilmiş gazeller zikredilmiştir. el-Mubberred, bazı gazeller için açıklamalarda bulunmuştur.

Sonrasındaki “Cömertlik ve Fedâkarlık Babı”nda cömertlik ve fedakârlıkla alakalı beğenilmiş haber ve hikâyelere yer verilmiştir.

Devamındaki “Şiir Bâbı”nda önceki bâbın konusu burada da devam etmiş, bu bâbda da cömertlik ve fedakârlıkla alakalı beğenilen şiirler zikredilmiştir.

Yine devamındaki bir başka “Şiir Bâbı”na içeriğinden dolayı muhakkik şiir babı demiştir. El yazma nüshada başlık olarak sadece “bâb” denilmiştir. Bir önceki bâbın sonunda müellifin de açıkladığı gibi bu bâbda üslup ve ilginç kelime kullanımı açısından beğenilmiş çeşitli konularda bazı şiirler, ayrıca bunlarla ilgili açıklamalar yer almaktadır. Bu açıklamalar bazen müşkil ifadeyi izah, kelimenin tekili ve çoğulunu verme, teşbihlerin aydınlatılması, mevzuya delil olarak şiir, haber gibi verilerden örnek getirme bazen de genel manayı özetleme gibi şekillerde olmuştur.

Ardından gelen “Haberler ve Şiirler Bâbı”ına muhtevassından dolayı muhakkik haberler ve şiirler bâbı demiştir. El yazma nüshada başlık olarak sadece

“bâb” denilmiştir. Bu bâbda yaşadığı dönemde çeşitli özellikleriyle öne çıkmış, tanınmış ve ün yapmış kişiler hakkında çeşitli biyografik bilgi veren haberler, onların yaşadıkları olaylardan bazı kesitler ve bilinen, onlar için söylenmiş şiirler zikredilmiştir. Ayrıca cesurluk, davranışlarda ölçülülük gibi bazı erdemli davranışlar hakkında haberler bildirilmiştir.

Sonrasındaki “Beğenilen Haberler Bâbı”nda Emevî ve Abbâsî dönemlerinden güzel bazı anekdotlar zikredilmiştir. Bu anekdotlardaki olaylar Emevî ve Abbâsî devletinin halîfeleri, halîfe eşleri, vezirleri, valileri ve önde gelen adamları etrafında gerçekleşmiştir. Emevî devrindeyken halîfe karısı olan bir bayanla Abbâsî devrinde halîfe karısı olan bir bayanın arasında geçen hâdise ve Abbâsîler döneminde şiir okuyan birine halîfenin ödül vermesi bu anekdotlardaki geçen olaylara örnektir.

Ardındaki “Beliğ Mersiye, Özlü Öğütler ve Beğenilen Beyitler Bâbı”nda bazı kişilerin ölümü ardından onlara söylenen mersiyeler ayrıca bazılarının ölüm şekli ve öldürüldüyse kimin öldürdüğü zikredilmiştir. Bu bilgiler eserde müellifin de bâbın sonunda bildirdiği gibi elde edilen birçok bilgi arasından en beğenilenlerinin seçilmesi ve özetlenmesiyle verilmiştir.

Devamındaki “Uzun Ömürlüler Hakkında Bazı Haberler ve Yaşlılığın Yerilmesi ile Gençliğin Kaybedilmesi Hakkında Bazı Modern Arap Şiirleri Bâbı”nda uzun yaşayıp yaşlılıktan şikâyet eden ve gençliğini geri isteyen kişiler hakkında haberler ayrıca bu konuyla alakalı modern şiirler zikredilmiş ve bazı ifadeler açıklanmıştır.

Bir sonraki “Şiir Garib Kelime ve Lügat Bâbı”nda bazı garib kelimeler ve dilde kullanılan birtakım ifadeler ile bunların açıklamaları ayrıca bunlara getirilen istişhâdlar yer almaktadır. Bunlardan başka şiir de zikredilmiş şiirin müşkil ifadeleri açıklanmıştır. Aynı zamanda verilen kimi bilgiler için şiirden istişhâdlar yapılmıştır.

Ardındaki “Suçsuz Birine Günah Yüklenmesi Babı”nın içeriği müellifinin de belirttiği gibi azdır. Bâbda suçsuz birini haksız yere cezalandırmayla alakalı birkaç haber ve şiir örneği verilmiştir. Örneğin haksız yere babası tarafından öldürülen sonrasında olayı darbi mesel olmuş bir kızın kıssası anlatılır.

Devamındaki “Hoşgörü ve Sabır Bâbı”nda hoşgörü, sabır ve affetme konularıyla alakalı haber ve şiirler zikredilmiştir. Bazı haberlerde bu konularla alakalı öğüt verilirken bazılarında da kimi şahısların hoşgörü ve sabırla alakalı

yaşadıkları olaylar aktarılmıştır. Örneğin birkaç haber Ebû Süfyan'ın oğlu Muâviye'nin hoşgörülü olduğuyla alakalıdır.

Bir sonraki “İyiliklere Teşekkür Bâbı”nda iyiliklere teşekkür etme hakkında haberler ve şiirler zikredilmiştir. Ayrıca nimete şükür ve iyiliğe teşekkürün gerekliliği ve bunların önemi hakkında hikmetli sözler bildirilmiştir.

Bunu takiben “Bölümleri Kapsayan Bâb” gelmekte, bu bâbda çeşitli konularda yazılmış içeriği az olan fasıllar yer almaktadır. Bu fasıllar sırasıyla aşağıda zikredilmiştir.

“Kıskançlık Faslı” kısa bir fasıldır. Hasedi yeren, kıskanmamayı öğütleyen haber, hikmetli söz, dua ve şiir içerir.

Yine “Sırrın Saklanması Faslı” kısa bir fasıldır. Sırrı saklamanın önemine dair haber ve şiirler içerir.

Devamındaki “Büyüklerle Saygı Faslı”nda büyüklerine saygılı davranan kişilerin bu saygıyı onlara hangi şekillerde gösterdiklerini anlatan çeşitli haberler vardır. Haberlerde büyüklük ölçütü kimi zaman yaş ve kişilik kimi zaman da soy olmuştur. Ayrıca bu fasılda büyüklerle saygının önemi konusunda Peygamberimizden hadîs-i şerîf de zikredilmiştir.

Sonrasında gelen fasla “Diğer Fasıl” (فصل آخر) ismi verilmiştir. Fasıl, üç Emevî şâiri Ferezdağ, Cerîr ve el-Aḥṭal'ın hiciv türünde şiirler söylediğini bildiren bir haberle başlar ve hangisinin en iyi şâir olduğundan bahseden haberlerle devam eder. Ayrıca fasılda bunlar ve başka şâirlerin övünme, methiye, hiciv ve aşk türlerinde yazdıkları şiir örnekleri yer almaktadır.

Akabindeki “Fasih Konuşma Faslı”nda Araplar içinde konuşması en fasih olan kabileler ve kişilerle ilgili haberlere yer verilmiştir. Ayrıca birtakım kelime ve ibarelerin nasıl fasih olduğu konusunda bazı kişiler arasında geçen tartışmalar da zikredilmiştir.

Devamındaki “Cemal (Yüz Güzelliği) Hakkındaki Fasıl”da yüz güzelliğinden bahseden haberler ile birkaç şiir zikredilmiştir. Haberlerde, yaşadığı zamanda insanlar içinde yüzü güzel en yakışıklı erkeklerin adları ve bunların hangi bayanlarla evlendikleri bilgisi yer almaktadır. Ayrıca bazı kabilelerden yüzü en güzel olan kişilerin isimleri zikredilmekte ve onların güzellikleri tasvir edilmektedir.

Bir sonraki fasla “Diğer Fasil” (فصل آخر) ismi verilmiştir. Bu fasılda yüzü güzel bayanlarla alakalı haber ve şiirler ayrıca hevâ hakkında sahabe sözü, haber, şiir ve hikmetli sözler yer almaktadır.

Böylece eserin mukaddimesi, bâbları ve fasıllarındaki içeriğin özetle incelenmesi sonucu eserin muhtevasının zihinlerde şekillenmesinden sonra eserdeki tüm muhtevânın göz önünde bulundurulması ve tasnif edilmesiyle eserin muhtevasının aşağıdaki rivâyet muhtevâsı, dilbilimsel muhtevâ ve muhtelif konular başlıkları altında ayrıntılı olarak incelenmesi muhtevanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1. Rivâyet Muhtevâsı

2.1.1. Âyet

el-Mubberred’in *el-Fâdil* adlı eserinde rakamlarla ifade edilecek olursa 11 değişik yerde birbirinden farklı 15 âyet tesbît edilmiştir. Bu âyetlerin bulunduğu sûreler şunlardır: el-Bakara²³⁶, el-A‘râf²³⁷, Yûsuf²³⁸, eş-Şu‘arâ²³⁹, el-Kâsas²⁴⁰, Fâtır²⁴¹, el-Kâlem²⁴² en-Nâzi‘ât²⁴³, ‘Abese²⁴⁴, el-İnşikâk²⁴⁵. 15 âyetin 2’si eserde ele alınan âlimin fazileti ile Arapçanın fazileti konularına istidlâl için getirilmiştir. Bu âyetler çalışmanın delil getirme metodu başlığında zikredilecektir. Yine 15 âyetin 3’ü, içerisindeki müşkil ifadenin şiirle ve bedevî Arap kelâmıyla açıklığa kavuşturulduğunu göstermek için getirilmiştir. Bu âyetler çalışmadaki kanıtlayıcı anlatım (istişhâd) başlığı altında zikredilecektir. Geriye kalan 10 âyetin 9’u rivâyet edilen haberin, 1’i de hadisin içinde geçmektedir. Örneğin hazırcevap kişilerle alakalı olarak zikredilen bir haberde, haberin içinde bir âyet şöyle geçmiştir:

Rivâyet edilir ki Hâlid b. Şafvân, (çirkinliğini gizlemek için) ilginç bir elbise giyen el-Ferezdağ ile -ki o çirkindir- karşılaşmış²⁴⁶. Ona demiş ki: Ey Ebû Firâs bu görünüşle merhaba! Eğer bu durumu Yûsuf (a.s.) kıssasındaki (bayanlar) görseydi

²³⁶ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 121. (el-Bakara Sûresi 2/265)

²³⁷ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 14. (el-A‘râf Sûresi 7/199)

²³⁸ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 114. (Yûsuf Sûresi 12/101)

²³⁹ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 4. (eş-Şu‘arâ’ Sûresi 26/195)

²⁴⁰ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 50. (el-Kâsas Sûresi 28/26)

²⁴¹ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 2. (Fâtır Sûresi 35/28)

²⁴² el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 14,16. (el-Kâlem Sûresi 68/4)

²⁴³ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 10. (en-Nâzi‘ât Sûresi 79/14)

²⁴⁴ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 121. (‘Abese Sûresi 80/5-10)

²⁴⁵ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 10. (el-İnşikâk Sûresi 84/17)

²⁴⁶ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 50.

onu (Yûsuf (a.s.)'ı) gözünde büyütmez ellerini kesmezlerdi. Bunun üzerine el-Ferezdağ demiş ki: Sen de bu görünüşle hoşgeldin ve merhaba! Eğer senin bu görünüşünü de Hz. Musâ (a.s.)'ın kıssasında geçen bayan görseydi babasına şöyle demezdi:

﴿يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾

(Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır, dedi)²⁴⁷.

Yine Peygamberimiz (s.a.s.)'in güzel ahlâkını bildirmek için getirilen bir hadîsteki âyet de şu şekildedir:

وَسُئِلَتْ عَائِشَةُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهَا عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَعَالَتْ: أَوْ مَا تَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ: وَإِنَّكَ لَعَلَى

خُلُقٍ عَظِيمٍ.

Hiz. Âişe'ye (Allah'ın rahmeti ona olsun) Rasulullâh'ın (s.a.s.) ahlâkı soruldu²⁴⁸. Dedi ki: Hiç Kur'an okumuyor musunuz?²⁴⁹ ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin)²⁵⁰.

2.1.2. Hadîs

Hadîs kelimesi “söz, fiil, yaratılış ve huyla ilgili bir vasıf olarak Hiz. Peygamber'e nispet edilen her şeydir” şeklinde tarif edilmiştir. Bu tanıma göre hadîs, sadece Hiz. Peygamber (s.a.s.)'e ait haberleri ihtivâ etmektedir.²⁵¹ Rakamla ifade edilecek olursa *el-Fâdil*'de Hiz. Peygamber (s.a.s.)'e ait 50 hadîs-i şerîfin zikredildiği tespit edilmiştir. 50 hadîs-i şerîfin 17'si, eserde husûsî olarak hadîs ve haberlere ayrılmış “Haberler ve Hadîsler” bâbında zikredilmiştir. Bu hadîs-i şerîfler güzel ahlak, cömertlik, misafire ikram ve cimrilikle ilgilidir. Eserin tamamı göz önüne alındığında ağırlıktaki dil ve edebiyat unsurları yanında böyle öğüt verici konuların da ele alınmasıyla el-Mubberred'in, okuyucularını dil ve edebiyata dair bilgilendirmesi yanında onları irşâd etmek istediği de görülmektedir. Bununla alakalı

²⁴⁷ Kasas Suresi 28/26.

²⁴⁸ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 16.

²⁴⁹ Kaynaklarda hadîsin tahrîcine rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Müslim, “Şalâtu'l-Musâfirîn”, 18

²⁵⁰ Kalem Suresi 68/4.

²⁵¹ Ahmet Yücel, *HadisUsûlü*, 2. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 31.

örnekler çalışmadaki “Muhtelif Konular” başlığı altında incelenecektir. 50 hadîs-i şeriften geriye kalan 33’ü ise yukarıda bahsedildiği gibi böyle bir hususî bâbta değil de eserin diğer bâblarından bazıları altında, bâbla alakalı olarak, bâbda bulunan şiir, haber, ğarîb kelime gibi farklı unsurlarla birlikte karışık olarak, ele alınan konuya istidlâl, bilgiye de istişhâd için getirilmiştir. Bununla alakalı örnekler de çalışmadaki “Delil Getirme Metodu (İstidlâl)” ve “Kanıtlayıcı Anlatım Metodu (İstişhâd)” başlıkları altında incelenecektir.

2.1.3. Haber

Haber kelimesi sözlükte, bir olay bir mesele veya herhangi bir şeyle ilgili olarak aktarılan bilgi anlamına gelir. Hadîs ilmindeki ıstılahî anlamı ise Hz. Peygamber dışındaki kimselerden aktarılan sözlerdir²⁵². *el-Fâdıl*’daki rivâyet muhtevasının bir kısmını da haberler oluşturur. Bu haberlerin bir kısmı Hz. Ebû Bekr²⁵³, Hz. Ömer²⁵⁴, Hz. Ali²⁵⁵ ve ‘Amr b. el-‘Âs²⁵⁶ gibi sahabeye, geriye kalanları Hz. Hüseyin’in torunu Muhammed el-Bâkır²⁵⁷ ve Ömer İbn Abdülaziz²⁵⁸ gibi sahabe dönemi sonrasında yaşayan kişilere aittir. Bu haberler, eserdeki “ Cömertlik ve Fedâkarlık Bâbı²⁵⁹”, “Haberler ve Şiirler Bâbı²⁶⁰”, “Beğenilen Haberler Bâbı²⁶¹”, “Uzun Ömürlüler Hakkında Bazı Haberler Bâbı²⁶²” ve “İyiliklere Teşekkür Bâbı²⁶³” gibi bazı bâblar altında zikredilmiştir.

2.1.4. Şiir

Edebî eserler içerisinde en çok yazılan ve okunan türlerden biri şiirdir. Şiiri, insanda güzel duygular uyandıran, onu bir ruh halinden başka bir ruh haline götüren; ölçülü, kâfiyeli veya serbest sanatlı sözler olarak tanımlamak mümkündür²⁶⁴.

²⁵² Selman Başaran – M. Ali Sönmez, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, 3. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2010, s. 14.

²⁵³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 14.

²⁵⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 66.

²⁵⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 3.

²⁵⁶ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 6.

²⁵⁷ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 14.

²⁵⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 3.

²⁵⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 29.

²⁶⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 49.

²⁶¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 54.

²⁶² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 68.

²⁶³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 94.

²⁶⁴ Yakup Karasoy, *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Aybil Yayınları, 9. bs., Konya, 2011, s. 324.

Sanatsal yazı türleri içinde şiir en eski tür olarak nitelendirilmektedir²⁶⁵. el-Mubberred, edebî türler içinde şiire ayrı bir değer vermiştir. Bunu onun, *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinden sonra müstakil bir bölümde şiirin faziletini ele alıp açıklamasından anlamaktayız. *el-Fâdıl*'ın rivâyet muhtevasını büyük oranla şiir oluşturmaktadır. Bu şiirler çeşitli şâirlerden alınmıştır. Bunların bir kısmı bir bilgiye istişhâd olarak getirilirken bir kısmı da eserde cömertlik, iyiliklere teşekkür, övgü ve hoşgörü gibi konular ele alınırken zikredilmiştir. Bununla birlikte el-Mubberred'in *el-Fâdıl*'da kendisine ait hiçbir şiir zikretmediği görülmektedir.

Eserin geneli göz önünde bulundurulduğunda şiir teması olarak gazel, methiye, mersiye ve hiciv temaları tesbît edilmiş ve bunlara ihtiyacı karşılayacak miktarda eserden örnekler aşağıda verilmiştir.

el-Mubberred'in gazel temasında el-Mâzini'den işitip eserine aldığı ed-Dümejne el-Haş'amî'nin bir şiiri şöyledir²⁶⁶: (Tavîl)

1	وَلَمَّا لَحِقْنَا بِالْحُمُولِ وَدُونَهَا	حَمِيصُ الْحَشَا تُوهِي الْقَمِيصَ عَوَاتِقُهُ
2	قَلِيلُ قَدَى الْعَيْنَيْنِ نَعْلَمُ أَنَّهُ	هُوَ الْمَوْتُ إِنْ لَمْ تُلَقَّ عَنَّا بَوَاتِقُهُ
3	عَرَضْنَا فَسَلَّمْنَا فَسَلَّمَ كَارِهَا	عَلَيْنَا وَتَبْرِيحٍ مِنَ الْعَيْظِ خَانِقُهُ
4	فَسَايَرْتُهُ مِقْدَارَ مِيلٍ وَلَيْتَنِي	بِكُرْهِي لَهُ مَا دَامَ حَيًّا أُرَافِقُهُ
5	فَلَمَّا رَأَتْ أَنْ لَا وَصَالَ وَأَنَّهُ	مَدَى الصُّرْمِ مَضْرُوبٌ عَلَيْنَا سُرَادِقُهُ
6	رَمْتَنِي بِطَرْفٍ لَوْ كَمِيًّا رَمَتْ بِهِ	لُبْلَاءُ بَجِيْعًا نَحْرُهُ وَبِنَائِقُهُ
7	وَلَمْعٍ بَعَيْنَيْهَا كَأَنَّ وَمِيضَهُ	وَمِيضُ الْحَيَا تُهْدِي لِنَجْدٍ شَقَائِقُهُ

²⁶⁵ G. Gonca Gökalp Alpaslan, “Şiir”, *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ed. N. Demir ve E. Yılmaz, Nobel Yayınevi, Ankara, 2009, s.174.

²⁶⁶ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 23.

1. Yüklere (ve üzerinde kadınların olduğu hevdeceler bulunan develere) ulaştığımızda (ki o kervanın) arkasında karnı aç (zayıflıktan) omuzları (ndaki kemikleri) gömleği yırtan (bir şef var).
2. (Hep aç olup az uyuduğundan) çapağı az gözler (ki öyle sert ve sinirli bakıyor ki), şerri bizden uzak tutulmazsa anlıyoruz ki o ölümdür (bizi öldürecek).
3. Görüldük, (ona) selam verdik. (O da kadınları bizden kışkırdığından) boğazı şiddetli bir öfkeyle (taşıyor) halde nefretle bize selam verdi.
4. Onunla bir mil kadar beraber yürüdük. O (şef) benden nefret ediyor (olsa da) keşke yaşadığı sürece ben (hep) onun yoldaşı (arkadaşı) olsam (bu esnada sevgiliye baksam).
5. (Sevgili, bizim) kavuşamayacağımızı ve (koridoru geniş, sanki ucu bucağı olmayan) çadırı üzerimize vurulan (böylece vuslatı olmayan bu) ayrılığın uzayacağını görünce.
6. (Sevgili) bir bakış attı ki o bakışı (oku), zırhlı bir kahraman (savaşçıya) atsa (ok zırhı deler) boğazı (ından) ve bağı (ndan akan) kanlarla ıslanır (ve ölür).
7. (Ve bir) ışık (attı) gözleriyle. Sanki onun parlaklığı şimşeklerin, dağa yönlendirilen yağmur (daki yıldırım) ışıltısı gibiydi.

Gazel temalı bir başka şiir örneği Küseyir'in şu şiiridir²⁶⁷: (Tavîl)

1 وَأَنْتِ الَّتِي حَبَبْتِ شَعْبًا إِلَى بَدَا إِلَى وَأَوْطَانِي بِلَادَ سِوَاهُمَا

2 حَلَلْتِ بِهَذَا مَرَّةً ثُمَّ مَرَّةً بِهَذَا فَطَابَ الْوَادِيَانِ كِلَاهُمَا

1. (Ey sevgili) sen, bana Şağb ve Bedâ arasını sevdirensin, vatanlarım o iki yer dışındaki memleketlerdir.
2. Sen (vadide) bir şurada vücuda geldin, sonra bir burada vücuda geldin, böylece iki vadi de güzelleşti.

Yine gazel temalı bir şiir örneği eş-Şimah b. Abdullah el-Şuşeyrî'nin şu şiiridir²⁶⁸: (Tavîl)

²⁶⁷ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 26.

1 لَعَلَّكَ يَوْمًا أَنْ تَرَى أُمَّ وَاهِبٍ وَبِجَمْعِنَا مِنْ تَخَلَّتَيْنِ طَرِيقِي

2 وَتَنْضُمُ أَعْنَاقُ الْمَطِيِّ وَبَيْنَنَا لُعَى مِنْ حَدِيثِ دُونَ كُلِّ رَفِيقِ

1. Belki de sen göreceksin (ey) Vâhib'in annesi, yolum, iki hurma ağacı (gölgesinde) buluşturacak bizi.

2. Binek hayvanlarının boyunları birbirine sürttüğü gibi (sevgimizi karşılıklı göstereceğiz) ve aramızda yeni bir dil (oluşturacağız) tüm dostlar bile (anlayamayacak).

Eserdeki bir diğer gazel temalı şiir Küseyyir şu şiiridir²⁶⁹: (Tavîl)

1 رَأَيْتُ وَعَيْنِي قَرَّبْتَنِي لِمَا تَرَى إِلَيْهَا وَبَعْضُ الْعَاشِقِينَ قَتُولُ

2 عُيُونًا جَلَاهَا الْكُحْلُ أَمَّا ضَمِيرُهَا فَعَفٌّ، وَأَمَّا طَرْفُهَا فَحَهُوْلُ

1. Gördüm ki gözüm, o (sevgilide) gördüğü şeylere beni yaklaştırdı. Bazı âşıklar şiddetli öldürürler.

2. Sürmenin cilaladığı gözler ki o (gözün) içine gelince o, iffettir. O (gözün) dışına (bakışına) gelince o, bilmezliktir.

Eserdeki bir diğer şiir temasının methiye olduğu söylenmişti. Eserde Abdullah b. Cafer'in cömertliğini övme konusunda şöyle bir şiir zikredilmiştir²⁷⁰:

وَمَا كُنْتُ إِلَّا كَالْأَعْرَبِ ابْنِ جَعْفَرٍ رَأَى الْمَالَ لَا يَبْقَى فَأَبْقَى بِهِ حَمْدًا

Sen soylu İbn Cafer gibisin, malın kalmadığını gördü ancak onunla övgü bıraktı.

Bir başka methiye temalı şiir Mes'ûd b. Bişr'in rivâyet ettiği, Eşca'nın abisi Ahmed es-Sülemî'nin Naşr b. Şebeş'i övdüğü şu şiiridir: (Seri')

²⁶⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 27.

²⁶⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 28.

²⁷⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 33.

1 لِّلّهِ سَيْفٌ فِي يَدَيْ نَصْرٍ فِي مَتْنِهِ مَاءُ الرَّدَى يَجْرِي

2 أَوْعَ نَصْرٌ بِالسَّوَجِيرِ مَا لَمْ يُوقِعِ الْجَحَافُ بِالْبِشْرِ

3 أَبْكَى بَنِي بَكْرٍ عَلَى تَعْلَبٍ وَتَعْلَبًا أَبْكَى عَلَى بَكْرٍ

1. Allah'a yemin olsun ki, Naşr'ın iki elinde de yüzünde çılgin su akan kılıç var.

2. Naşr, Sevâcîr nehrinde (tağlib kabilesini) yere yıktı, Ceḥḥâf'ın (bile) Bişr (dağında düşmanını öyle) yere yıkamadığı şekilde.

3. Benî Bekr (kabilesini) Tağlib (kabilesinin yenilmesiyle) ağılattı ve Tağlib (kabilesini de) Benî Bekr (kabilesine) ağılattı.

Eserdeki bir diğer şiir temasının mersiye olduğu söylenmişti. Eserde geçen, Ebu Muhammed et-Tevvezî'nin Ebû Ubeyde'den rivâyetle el-Muberrred'e okuduğu, 'Amr zu'l-Kelb'in kız kardeşinin 'Amr'ın ölümü üzerine onu övdüğü, faziletlerini saydığı ve ölmesiyle o güzelliklerin gittiğini söylediği bir mersiye şöyledir²⁷¹: (Seri')

1 يَا مَنْ بِمِثْلِهِ زُهَى الدَّهْرِ قَدْ كَانَ فِيكَ تَضَائُلُ البَدْرِ

2 كُنْتَ الْمُجِيرَ عَلَيْهِ تَفْهَرُهُ فَإِذَا سَطَوْتَ فَقَدْ سَطَا الْقَهْرُ

3 وَإِذَا سَكَتَ فَإِنَّهَا عِدَّةٌ وَإِذَا نَطَقْتَ تَدَفَّقَ الْبَحْرُ

4 وَإِذَا نَظَرْتَ إِلَى أَحَى عَدَمٍ أَنْزَى وَزَالَ بِلِحْظِكَ الْقَهْرُ

5 وَإِذَا رَقَدْتَ فَأَنْتَ مُنْتَبِهٌ وَإِذَا بَدَوْتَ فَوَجْهُكَ الْبَدْرُ

6 وَاللَّهِ لَوْ بِكَ لَمْ أَدْعُ أَحَدًا إِلَّا قَتَلْتُ لِقَاتِي الْوَتْرُ

²⁷¹ el-Muberrred, *el-Fâdil*, s. 59-60.

7 مَا زَالَ يَحْسُدُ بَطْنُ أَرْضِكَ ظَهْرَهَا إِذْ تَمَّ أَمْرُكَ وَاسْتَوَى الْقَدْرُ

8 حَتَّى حَلَّتْ بِبَطْنِهَا فَتَقَدَّسَتْ فَالْيَوْمَ يَحْسُدُ بَطْنُهَا الظُّهْرُ

1. Ey Ölümüyle zamanı sevindiren kişi (çünkü sen yaşıyorken öyle azametliydin ki zaman bile ululukta seni geçemiyordu, sen ölüp göç edince zaman ancak o zaman ulu olabildi ve ölümüne sevindi.) Sen hayattayken (öyle parlaktın ki) dolunayın ışığı küçülüyordu (etkisiz kalıyordu).
2. (Zaman insanlara zulmederdi) sen de onu mağlup ederdin. Üzerine saldırdığında sen yenmenin kendisiydin (kesinlikle yenerdin).
3. Suskunluğun (çaresizlik değil, karşıdakine verilmiş) bir mühletti. Konuşman öyle etkili ve güçlüydü ki denizdeki ardı arkası kesilmeyen dalga vuruşları gibiydi.
4. Fakir fukarayı gözettiğinde o zenginleşirdi. Senin tek bakışın bile fakirliği alıp götürürdü.
5. Uyuduğunda bile uyanıktın, yüzünü gösterdiğinde sanki o dolunaydı.
6. Allah'a yemin olsun senin yerine (seni öldüren düşmanlarından) kimseyi bırakmasam (yakasına yapışsam) hatta öldürsem, (hiçbir şey senin yerini tutmaz) yine de sensiz kalırım.
7. Yaşadığın yerlerin altı (sana sahip olamadığından) (yaşadığın yer olan) üstünü hep kıskanırdı, kader gerçekleşip işin tamamlanınca.
8. Toprağa girdin, mukaddes oldun. Bugün ise aksine yerin üstü (seni kaybedip sana sahip olamadığından, sen toprağın içinde olduğundan) yerin altını kıskanıyor.

Eserdeki bir başka mersiye örneği iyilikseverlerden birinin söylediği şu şiiirdir²⁷²: (Kâmil)

1 وَأَخْ رَمَانِي الدَّهْرُ فِيهِ بَعْفِدِهِ فَالْوَجْدُ مِنْ قَلْبِي عَلَيْهِ دَخِيلُ

2 هَيْهَاتَ لَا يَأْتِي الزَّمَانُ بِمِثْلِهِ إِنَّ الزَّمَانَ بِمِثْلِهِ لَبَخِيلُ

²⁷² el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 61.

1. Kardeşime yemîn olsun ki... Zaman, onunla alâkalı olarak onun yokluğuyla vurdu bana. Onun sevgisi kalbimdedir.

2. Ne kadar da imkânsız ki zaman onun gibisini (tekrar) getirmeyecektir. Zaman onun mislini getirme hususunda cimridir.

Eserdeki bir diğer şiir temasının da hiciv olduğu söylenmişti. er-Riyâşî'nin el-Muberred'e rivayet ettiği, el-Ferazdağ'ın, yeni vâli olan İbn Hubeyre'yi hicvi söyler²⁷³: (Vâfir)

1 أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْتَ بَرٌّ بِذَاكَ وَلَسْتَ بِالطَّبْعِ الْحَرِيصِ

2 أَطْعَمْتَ الْعِرَاقَ وَرَأْفِدِيهِ فَرَارِيًا أَحَدًا يَدِ الْقَمِيصِ

3 وَمَ يَكُ قَبْلَهَا رَاعِي مَخَاضٍ لِيَأْمَنَهُ عَلَى وَرَكْنِ قَلُوصِ

4 تَفِيهَقَ فِي الْعِرَاقِ أَبُو الْمُتَنَّى وَعَلَّمَ قَوْمَهُ أَكْلَ الْحَبِيصِ

1. Ey Mü'minlerin Emîri! Sen bu (adama) karşı iyisin (mala önem vermediğin için bol bol veriyorsun ama o hak etmiyor), tabi ki sen (mala) hırslı değilsin.

2. Irak ve iki nehri (Fırat ve Dicle'yi), gömleğinin kolu pek keskin olan bir Fezârî'ye mi yedirdin?

3. Hâlbuki o bundan evvel kendisine bir devenin iki baldırı emanet edilen bir vadi çobanı bile değildi ki.

4. Ebu'l-Musennâ Irak'ta şımarı ve kendi ehline yağla pişirilmiş hurma aşını öğretti.

2.1.5. Atasözü

el-Muberred'in *el-Fâdil* adlı eserinde 11 atasözü tesbît edilmiştir. Bunlardan biri istişhâd, biri de istidlâl için getirilmiştir. Bunlar çalışmanın istişhâd ve istidlâl başlıklarında incelenmiştir.

²⁷³ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 111.

Bu 11 atasözünden 2'si dilcilerin bu atasözlerindeki bazı kelimeleri yanlış kullandıklarını belirtmek için getirilmiştir. Devamında el-Muberred atasözünde kullanılan yanlış kelimeler yerine gelmesi gereken doğrularını söylemiştir²⁷⁴.

Bununla beraber 2 atasözü açıklanmak için getirilmiştir. Bunlar çalışmadaki açıklayıcı anlatım metodu başlığında incelenecektir. Geriye kalanlardan 1'i hadîs'i şerif²⁷⁵, 2'si şiir²⁷⁶, 1'i haber²⁷⁷ ve 1'i de hikâye²⁷⁸ içerisinde geçmektedir.

2.1.6. Hutbe

el-Muberred'in *el-Fâdîl* adlı eserinde 1 hutbe tesbît edilmiştir. el-Mansûr'un, Ebû Müslim'i öldürdükten sonra Allah'a hamd ve senanın ardından verdiği hutbe şöyledir²⁷⁹:

أَيُّهَا النَّاسُ، لَا تَخْرُجُوا مِنْ أَنْسِ الطَّاعَةِ إِلَى وَحْشَةِ الْمُعْصِيَةِ، وَلَا تَسْرُوا غَيْبَ الْأَيْمَةِ، فَإِنَّهُ مِنْ غَيْبِ إِمَامِهِ أَظْهَرَ اللَّهُ سِرِّيَّتَهُ فِي فَلَتَاتِ لِسَانِهِ، وَسَقَطَاتِ أَفْعَالِهِ، إِنَّا [لَنْ] نَبْخَسَكُمْ حَقُّكُمْ، وَلَا نَبْخَسَ الدِّينَ حَقُّهُ عَلَيْكُمْ، وَأَنَّهُ مَنْ نَارَعَنَا عُزُورَةً هَذَا الْقَمِيصِ أَوْ طَأْنَاَهُ حَيْءَ هَذَا الْعَمَلِ وَأَنَّ أَبَا مُسْلِمٍ بَايَعَ لَنَا عَلَى أَنَّهُ مِنْ نَكْتِ بِنَا فَقَدْ حَلَّ مَالُهُ وَدَمُهُ، ثُمَّ نَكْتِ بِنَا، فَحَكَمْنَا عَلَيْهِ لِأَنفُسِنَا حُكْمَهُ عَلَى غَيْرِهِ لَنَا، وَمَنْ يَمْنَعُنَا رِعَايَةَ الْحَقِّ لَهُ مِنْ إِقَامَةِ الْحَقِّ عَلَيْهِ فِيهِ، وَالسَّلَامُ.

Ey İnsanlar! İtaatin cana yakınlığından günahın yalnızlığına ayrılmayın. Önderlerin hilelerini gizlemeyin. Çünkü kim önderine tuzak kurarsa, Allah onun dilindeki sürçmeler ve işlerindeki bozukluklarla gönlünü açığa çıkarır. Biz hakkınızı çiğnemeyeceğiz, üzerinizde hakkı olan dininizi de çiğnemiyoruz. Biz, bu (hilafet) gömleğinin iliklenmesi hususunda kime karşı çıktıysak, onu ezdik geçtik. Sonucunda (gereken yapılarak kılıç kınına girmiş) bu iş burada bitmiştir. Ebu Müslim'e gelince o, karşımıza çıkanların malı ve kanının helal olacağı üzerine bize biat etti. Sonra anlaşmasını bozdu. Biz de onun dışındakiler aleyhine nasıl hükmettiysek, kendimiz lehine olarak aynı şekilde onun aleyhine hükmettik. Neticede onun geçmişteki hakka riâyeti şimdi bu konuda onun aleyhine hükmedilmesine mani olmamıştır. Vesselam.

2.1.7. Mektup

²⁷⁴ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 116.

²⁷⁵ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 122.

²⁷⁶ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 12, 16.

²⁷⁷ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 115.

²⁷⁸ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 42.

²⁷⁹ el-Muberred, *el-Fâdîl*, s. 58.

el-Mubberred'in *el-Fâdîl* adlı eserinde 1 tane mektup örneği tesbît edilmiştir. el-Mubberred bu mektubun lafızlarını beğendiğini söylemiştir. Abdullah b. Muâviye b. Abdullah b. Cafer'in Ebû Müslim'e yazdığı mektup şöyledir²⁸⁰:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مِنَ الْأَسِيرِ فِي يَدَيْهِ، بَعِيرٌ ذَنْبٌ إِلَيْهِ، وَلَا خِلَافَ عَلَيْهِ. أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّكَ مُسْتَوْدَعٌ وَدَائِعٌ، وَمَوْلَى صَنَائِعٍ، فَادُّكِرِ الْقِصَاصَ، وَاطْلُبِ الْخُلَاصَ، وَأَنْتَبِهَ لِلْفِكْرِ قَلْبَكَ، وَاتَّقِ اللَّهَ رَبَّكَ، وَاتَّزِرْ مَا يَلْفَاكَ غَدًا عَلَى مَا لَا يَلْفَاكَ أَبَدًا، فَإِنَّكَ لَأَقِي مَا سَلَّمْتَ، غَيْرَ لَاقِيٍّ مَا خَلَقْتَ، وَفَقَّكَ اللَّهُ لِمَا يُنْجِيكَ، وَأَتَاكَ شُكْرٌ مَا يُؤَلِّيكَ.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Elinde esir olan, ona karşı suçsuz ve ona ters düşmeyenden. Şöyle ki; Sen emanetler ambarısın, ürünlerin efendisisin. Cezayı hatırla, kurtuluşu iste. Kalbini düşünmeyle uyar. Rabbin olan Allah'tan kork. Yarın karşılaşacağını, hiçbir zaman asla karşılaşamayacağına tercih et. Çünkü sen önceden yaptığını hak dersin, sonradan yapacağını değil. Allah senin kuruluşunu başarılı kılsın ve sana vacip olan şükürü versin.

2.1.8. Hikâye

el-Mubberred'in *el-Fâdîl* adlı eserinde çeşitli bâblar altında az sayıda hikâye rivâyetleri de vardır. Bunlardan birini el-Mubberred şöyle zikretmiştir:

Şuhr'un darbı mesel haline gelen kıssası vardır²⁸¹. Şuhr, Lokman b. 'Âd'ın kızıdır. Lokman birçok kadınla evlenmiş. Her biri de ona ihanet etmiş. O da onları öldürmüştü. Onlardan sonuncusunu da öldürdükten sonra dağdan aşağı inmiş. Karşılaştığı ilk kişi kızı Şuhr olmuş. Onu da öldürmüştü. Ve demiş ki: Sen de bir bayansın. Böylece Şuhr darbı mesel haline gelmiştir.

Devamında el-Mubberred konuyla alakalı Hufâf b. Nedbe'nin söylediği şu şiiri zikretmiştir: (Vâfir)

وَعَبَّاسٌ يَدِبُّ إِلَى الْمَنَايَا وَمَا أَذْنَبْتُ إِلَّا ذَنْبَ صُحْرٍ

Abbâs bana ölümler saçıyor, ben ancak Şuhr'un suçunu işledim (yani ben suçsuzum).

²⁸⁰ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 58.

²⁸¹ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 86.

Yine *el-Fâdil*'da şöyle bir hikâye rivâyeti geçmektedir²⁸²:

Benî Ümeyye'den bir köle Benî Hâşim'den bir köleye dedi ki: Efendilerim senin efendilerinden daha cömerttir. Hâşimî dedi ki: Hayır aksine benim efendilerim cömerttir. Öyleyse gel efendilerinden on kişiden iste siz cömert misiniz? Ben de efendilerimden on kişiden isteyeceğim. İkisi de bu konuda yeminleşip akitleştiler. Emevî gitti ve efendilerinden on kişiden istedi. Her biri ona on bin verdi. Hâşimî de Ubeydullah b. el-Abbâs'a gitti ve o ona yüz bin verdi. Sonra el-Hasan b. Ali geldi ve ondan istedi. O şöyle dedi: Benden önce birinden istedin mi? Dedi ki: Evet, Ubeydullah b. el-Abbâs'tan. Dedi ki: Eğer benden başlasaydın başkasından istediğin dahil sana yeterli gelirdim. Ve ona yüz otuz bin verdi. Sonra el-Hüseyin b. Ali geldi. Böylece ondan da istedi. O da dedi ki: Benden önce birinden istedin mi? Dedi ki: Evet, kardeşin el-Hasan'dan, o da yüz otuz bin verdi. el-Hüseyin dedi ki: Seyyidimin yaptığını geçemem. O da aynı şekilde yüz otuz bin verdi. Hâşimî üç kişiden üç yüz altmış bin ile geldi. Emevî de on kişiden on bin ile döndü. Emevî yenilmiş olarak efendilerinin yanına döndü ve paraları veren kişilere iade etti onlar da aldılar. Hâşimî de aldığı paraları tekrar iade etmek üzere geri döndü. Her biri dedi ki: git istediğin gibi harca.

2.1.9. Biyografik Bilgi

el-Muberred'in *el-Fâdil* adlı eserinde çeşitli bâblar altında az sayıda biyografik bilgi içeren rivâyetler zikrettiği de görülmektedir. Bunlardan biri Ubeydullah b. el-Abbâs hakkında bilgi verdiği şu rivâyettir:

Künyesi Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdu'l-Muttalib'dir. Ona cömert Ubeydullah denilirdi. el-Muberred demiştir ki: Ali b. el-Kâsım el-Hâşimî bana bildirdi ve şöyle dedi²⁸³: el-Abbâs'ın dört çocuğunun her birinin öne çıkan karakteri vardı. Bunlar: Âlim Abdullah, cömert Ubeydullah, şehîd Ma'bed, benzeyen Kuşem. Kuşem'e benzeyen denilmesi Rasulullah (s.a.s.)'e çok benzemesinden dolayıydı. Bundan dolayı el-Abbâs onu oynatıyor ve şöyle diyordu: (Meczûu'r-Recez)

أَيَّا قُتِّمَ أَيَّا قُتِّمَ أَيَّا شَيْبَةَ ذِي الْكُرَمِ

²⁸² el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 30.

²⁸³ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 29.

1. *Ey Kusem! ey Kusem! Ey Kerem sahibine benzeyen...*

2. *Ey güzellik sahibine benzeyen...*

Yine el-Mâzinî'nin, el-Muberred'e bildirdiği biyografik bilgiler içeren rivâyet şudur²⁸⁴:

Şam'dan bir kavim Muâviye'ye geldi ve dedi ki: Medine'de kalan en fakih kimdir? Dedi ki: Abdullah b. el-Abbâs. Dedi ki: En Cömerdi kimdir? Dedi ki: Ubeydullah. Dedi ki: En çok ibadet edeni kimdir? Dedi ki: Ma'bed.

Başka bir biyografik bilgi içeren rivayet örneği de şudur:

Mes'ûd b. Bişr, el-Muberred'e haber verdi ve dedi ki²⁸⁵: 'Amr b. el-Âs kıvrak zekâlı, çok dâhi, hazır cevap ve kelamı beliğdi.

el-Muberred konuyla alakalı bir rivâyeti de devamında şöyle zikretmiştir: 'Amr b. el-Âs hakkında rivâyet edilir ki: Bir adama, 'Amr b. el-Âs'a gidip annesinin ismini sorması karşılığında bin dirhem ücret verilmiş - 'Amr b. el-Âs annesi hakkında kötü konuşmuş-. O zaman 'Amr b. el-Âs Mısır emiriymiş adam ona gelmiş. Ve demiş ki: Allah emiri ıslah etsin! Ben emirin annesini tanımak istedim. Emir dedi ki: Evet, 'Aneze kabilesinden sonra benî el-'Anber sonra Cillân'dan. İsmi Leylâ, en-Nâbiğa olarak tanınır. Şimdi git ücretini al!

Biyografik bilgi içeren bir diğer rivayet de şudur²⁸⁶:

Ubeydullah b. el-Abbâs'a denildi ki bize kendinizi ve Benî Ümeyye'yi vasfet. Dedi ki: Biz dili en çok fasih olan, en çok cömert ve en çok hoş olanız. Ve Benî Ümeyye en çok aldatan, en cahili, en sözünde durmayandır. Başka bir haberde de şöyle demiştir: Biz en şerefli, en cömert ve en yardım severiz.

2.1.10. Duâ

el-Muberred'in *el-Fâğıl* adlı eserinde 4 dua örneği tesbît edilmiştir. Bunlardan 1'i Peygamber (s.a.s.)'in Enes b.Mâlik'e yaptığı aşağıdaki hadiste geçen şu duâdır.

²⁸⁴ el-Muberred, *el-Fâđıl*, s. 29.

²⁸⁵ el-Muberred, *el-Fâđıl*, s. 49.

²⁸⁶ el-Muberred, *el-Fâđıl*, s. 30.

قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ الْمَدِينَةَ جَاءَتْ بِي أُمِّي إِلَيْهِ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا ابْنِي جِئْتُكَ بِهِ لِيَخْدُمَكَ، فَخَدَمْتُهُ عَشْرَ سِنِينَ مَا سَمِعْتُهُ قَالَ أَفٍّ قَطُّ، وَلَا قَالَ فِي شَيْءٍ فَعَلْتُهُ: لَمْ فَعَلْتُهُ؟ وَلَا قَالَ فِي شَيْءٍ لَمْ أَفْعَلْهُ: لَمْ تَفْعَلْهُ؟ فَلَمَّا كَانَتِ السَّنَةُ الَّتِي تُؤَوِّقُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ جَاءَتْهُ أُمِّي، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَادِمُكَ أَنَسُ تَدْعُو اللَّهَ لَهُ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَطِلْ عُمُرَهُ، وَكَثِّرْ وَلَدَهُ وَمَالَهُ، وَاعْفِرْ لَهُ.

Enes b. Mâlik dedi ki²⁸⁷: Rasulullah (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde annem onun yanına geldi ve ona dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bu oğlumdur, onu sana hizmet etsin diye getirdim. Ve ben ona on sene hizmet ettim, bu süre içinde onun hiç “öf” bile dediğini duymadım. Ayrıca ondan, yaptığım şeyler için “onu niçin yaptın?”; yapmadığım şeyler için de “onu niçin yapmadın?” sözlerini işitmedim²⁸⁸. Rasulullah'ın vefât ettiği senede annem ona geldi ve dedi ki: Hizmetçin Enes için dua eder misin? Rasulullah (s.a.s.) de şöyle dua etti: “Allah'im onun ömrünü uzat, evladını ve malını çoğalt, onun günahlarını bağışla.”²⁸⁹

Geriye kalan 3 duânın 2'si de haber içerisinde gelmektedir. Bunlardan biri 'Amr b. Zîr'in, oğlu Zîr'in kabri başında yaptığı duadır²⁹⁰. Diğeri de Rabî'a b. Nizâr'ın kardeşi Mađr'ı sırtında taşıırken ona ettiği duadır²⁹¹.

Sonuncusu ise el-Muberred'in, kıskançlık faslında hasetle ilgili zikrettiği şu duadır²⁹²:

مِنَ الدُّعَاءِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَمَدِ، وَمِنَ الْإِنْطِوَاءِ عَلَى الْحَسَدِ، وَمِنَ صَاحِبٍ لَا يُقْبَلُ عَثْرَةً، وَلَا يُقْبَلُ مَعْدِرَةً، وَمِنَ صَدِيقٍ يَمْدَحُ فِي الْمُحِيَّا وَيَعْمُرُ فِي الْفَقَاءِ، وَمِنَ جَارٍ مُؤَذٍ، وَوَلَدٍ عَاقٍ، وَأُمَةٍ خَائِنَةٍ، وَعَبْدٍ آبِقٍ، وَعَاقِرٍ غَيْرِي.

Şöyle bir dua vardır: *Allah'im üzüntüden, hasedin fark edilemeyip gizli olanından, bir hata bile söylenmeyen ve mazeret kabul etmeyen arkadaştan, yüze karşı öven ve arkadan kötileyen dosttan, eziyet veren komşudan, saygısız evlattan, ihanet eden cariyeden, kaçak köleden, kıskanç kısırdan sana sığınırım.*

²⁸⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 15.

²⁸⁸ Buḥârî, *Saḥîḥu'l-Edebu'l-Mufred*, 211/277.

²⁸⁹ Buḥârî, *Saḥîḥu'l-Edebu'l-Mufred*, 653/508.

²⁹⁰ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 103.

²⁹¹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 68.

²⁹² el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 101.

2.2. Dilbilimsel Muhtevâ

el-Mubberred'in *el-Fâdıl* adlı eserinde Arap Diliyle alakalı bazı bilgiler de verilmektedir. Bunları şu şekilde kategorize etmek mümkündür.

2.2.1. Lügat Bilimine Dair

Lügat, kelime ve söz anlamlarına gelir. el-Mubberred, *el-Fâdıl* adlı eserindeki “Garib Kelime ve Lügat Bâbı” ve “Şiir, Garib Kelime ve Lügat Bâbı”larında, ğarib, nâdir ve ilginç olan bazı kelimelerden seçtiklerinin ne anlama geldiğini açıklamıştır. Bunlardan bazılarını da istişhâdlar getirmiştir. Böyle yapmasıyla onun, okuyucularının bu kelimelerden haberdar olmalarını ve kelime hazinelerini genişletmelerini hedeflediği düşünülmektedir. el-Mubberred'in bu eserinde lügatle ilgili olarak zikrettiği unsurları şu şekilde kategorize etmek mümkündür.

2.2.1.1. Ğarîb Kelime

Arapça غَرِبَ kökünden gelen ğarîb kelimesinin çeşitli türevlerini sıralamak gerekirse, sözlükte yurdundan uzak kalan, ayrılıp giden, insanlardan uzak kalan, kendi cinsi arasındaki eşi ve benzeri bulunmayan, tek, nadir olan, dilin veya kılıcın keskinliği, bilinmeyen, müphem ve kapalı söz gibi anlamlara gelmektedir²⁹³. Az kullanılması sebebiyle manası sözlüklere başvurulmadan bilinmeyen kelimelere garib; kelime veya sözdeki bu duruma da garâbet adı verilir²⁹⁴.

Her dilde olduğu gibi Arapçada da tam olarak anlaşılamayan, anlaşılması için çaba sarf edilmesi gereken kelimeler vardır. Bu kelimeler bazen kendi başına kelime olarak ğarîbtir, bazen de bir terkip içerisinde anlamları gizlidir, kimi zaman da belagatının yüksek olmasından dolayı ilk bakışta tam olarak anlaşılamamasından dolayı ğarîbtir. Bu tür ibarelere herkes tarafından anlaşılmasından dolayı ğarîb denilmektedir. Ğarîb kelimeler topluma, zamana ve zemine göre değişiklik arz etmektedir. Bir kabileden anlaşılamayan ğarîb sayılan bir kelime başka bir kabilenin lehçesinde gayet sıradan bir kelime olabilir, bir zaman anlaşılamayan ğarîb kalan kelime üzerinde birkaç asrın geçmesiyle maruf haline gelebilir, aynı şekilde bu durum kişiler için de söz konusudur. Herkesin dil bilgi seviyesi bir olmadığından

²⁹³ el-Cevheri, İsmail b. Hammâd, *es-Şihah*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1990, (غرب) maddesi s. 191-194; ez-Zebîdî, Muhammed Murtađâ Hüseyin, *Tâcu'l-'Arûs*, Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1965, 3/456-483.

²⁹⁴ Hüseyin Elmalı- Şükrü Arslan, “Ğarîb”, *DİA*, XIII, 374.

kimisi için anlaşılmayan çok az kelime veya ibare bulunurken, kimisi için de sadece çok basit lafızlar anlaşılmaktadır²⁹⁵.

el-Mubberred'in *el-Fâdıl* adlı eserinde yer alan unsurlardan biri de ğarîb kelime örnekleridir. Bu kelimeleri bazen kendi cümleleriyle bazen de şiirden istişhâd ederek açıklamıştır. Bunun örnekleri çalışmadaki istişhâd ve açıklayıcı anlatım metodu başlıklarında incelenecektir.

2.2.1.2. Eş Anlamlı Kelime

el-Mubberred'in *el-Fâdıl* adlı eserinde 1 yerde eş anlamlı kelime örneğine rastlanmıştır. el-Mubberred, el-Mâzinî'nin el-Eşme'î'den onun da bir bedevi Arap'tan rivâyetinde, bedevi bir Arabın “جَاءَتْ فُعَيْمٌ تُفَايِشُ بِقَبَائِلِهَا” (Fukaym, kabileleriyle gurur duyarak geldi) cümlesini söylemiş, buradaki “فَايِشُ” fiilinin, Arapçada “iftihar etmek”, “gurur duymak” anlamlarına gelen “فَاخَرَ” kelimesiyle aynı olduğunu bildirmiştir²⁹⁶.

2.2.1.3. Zıt Anlamlı Kelime

el-Mubberred'in *el-Fâdıl* adlı eserinde 2 yerde zıt anlamlı kelime örneğine rastlanmıştır. el-Mubberred “كَلًا” (kaba davranmak) kelimesinin zıt anlamlısının “ذَلًا” (nazik davranmak) kelimesi olduğunu bildirmiştir²⁹⁷.

Yine “حَبِيرٌ” ((yemeği) yağlı yapmak) kelimesinin zıt anlamlısının “مَمْرٌ” ((yemeği) yağsız yapmak) kelimesi olduğunu bildirmiştir²⁹⁸.

2.2.1.4. Ezzâd Kelime

el-Mubberred'in *el-Fâdıl* adlı eserinde 1 ezzâd kelime örneği tesbît edilmiştir. el-Mubberred, “الْبَسْلُ” kelimesinin hem haram hem de helal anlamına geldiğini bildirmiştir²⁹⁹.

2.2.1.5. Tağlib Sanatı

Arapçada tağlib, aralarında benzerlik bulunan iki isimden birini diğerine tercih etmektir. Örneğin “vâlideyn” (anne ve baba) kelimesi. Bu örnekte “vâlid”

²⁹⁵ Aziz Siler, “Arapçada ‘Müfred Garib Lafızlar’ ve Çeşitleri”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 198-199.

²⁹⁶ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 18.

²⁹⁷ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 19.

²⁹⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 20.

²⁹⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 79.

(baba) kelimesi “vâlide” (anne) kelimesine ğâlip olmuştur. Tağlib, Arap dilinin kadîm anlatım şekillerinden biridir³⁰⁰. el-Mubberred’in, *el-Fâdîl* adlı eserinde 28 tağlib sanatı örneği tesbît edilmiştir. Bunlar şöyledir: الْأَسْوَدَانِ (hurma ve su), الْأَحْمَرَانِ (et ve içki), الْأَحْمَرَةُ (et, içki ve safran), الْأُضْيَضَانِ (iç yağı ve süt ayrıca süt ve su), الْأَصْرَمَانِ (kurt ve karga), الْأَهْيَمَانِ (hörgüçlü deve ve sel), الْأَيْهَمَانِ (hörgüçlü deve ve sel), الْأَيْهَمُ (aklı ve fikri olmayan adam), الْأَيْهَمُ (üzerinde hiçbir iz olmayan siyah taş), الْأَيْهَمُ (şöhretli olmayan), الْقُرَاكُ (kurak geniş arazi), الْقُرَاكُ (kurak geniş arazi), الْأَطْيَبَانِ (yemek ve nikah), الْفَتَيَانِ (Yemen safranı ve zaferân), الْحَجْرَانِ (altın ve gümüş), الْحَبِيَانِ (altın ve gümüş), الْفَتَيَانِ (gece ve gündüz), الْمَلَوَانِ (gece ve gündüz), الْأَجْدَانِ (gece ve gündüz), الْجَدِيدَانِ (gece ve gündüz), الْعَصْرَانِ (sabah ve akşam), الْفَرْتَانِ (sabah ve akşam), الْبُرْدَانِ (sabah ve akşam), الْأَبْرَدَانِ (sabah ve akşam), الْعَارَانِ (dişilik organı ve ağız), الْطَرَفَانِ (dişilik organı ve ağız), الْأَبْيَضَانِ (gençlik ve yağ) ve الْأَخْبَثَانِ (idrar ve dışkı)³⁰¹.

2.2.2. İştikâk (Kelimenin Kökünü Araştırma) Bilimine Dair

Aralarında anlam ilişkisi bulunan iki kelimedenden birinin diğerinden türetilmesine iştikak denir³⁰². İştikak ilmi kelime kökünü araştırır. el-Mubberred’in *el-Fâdîl* adlı eserinde iştikaka dair 1 örnek tespit edilmiştir. el-Mubberred, Ebû Osman’dan duyduğu bir şiiri zikretmiş, şiirde geçen bir kelimenin asıl yapısının nasıl olduğunu açıklamıştır. Bu şiir şudur³⁰³: (Recez)

1 لَوْ عَرَضْتُ لِأَيْمَلِي قَسَّ أَشَعْتُ فِي هَيْكَلِهِ مُنْدَسَ

2 حَنَّ إِلَىٰهَا كَحَنِّينِ الطَّسِّ

1. Papaza görünseydi, mabedinde defnedilmiş olarak saçı başı dağılmıştı.

2. Ona, tasın inlemesi gibi inlemişti.

³⁰⁰ İsmâil Durmuş, “Tağlib”, *DİA*, XXXIX, 372-373.

³⁰¹ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 21.

³⁰² Hulusi Kılıç, “İştikak”, *DİA*, XXIII, 89.

³⁰³ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 19.

el-Mubberred bu beyitleri zikretmekle “طَسَّتْ” kelimesinin aslının “طَسَّ” olduğunu bildirmek istemiştir. Bunu da şu şekilde açıklamıştır: Bu beyitte “طَسَّتْ” kelimesi, aslı olan “طَسَّ” şeklinde gelmiştir. “ت” harfi “س” harfinden bedeldir, “سَيَّئَةٌ” kelimesinde olduğu gibi. Burada da kelimenin aslı “سَيَّئَةٌ” idi. Çoğulu da aslına dönmüş hali olan “سَيَّئَاتٌ” ve “سَيَّئَاتٌ” kelimeleridir. Aynı şekilde “طَسَّتْ” kelimesinin çoğulu da “طَسَّاتٌ”, küçültmesi “طَسَّيَّةٌ” şeklinde olup kelimenin aslından olan “س” harfi çoğul ve küçültme isminde tekrar ortaya çıkmıştır.

2.3. Muhtelif Konular

el-Mubberred, *el-Fâdıl*'da farklı konuları iç içe işlemiştir. Bu konular kitabın genel karakterini değiştirecek miktarda yer almasalar da çoğu kez müstakil bâblarda ele alınmaları bakımından önemlidir.

Bu konuları şu şekilde kategorize etmek mümkündür:

- **İlmin Önemi**

el-Mubberred *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinde ilmin önemi üzerinde durmuş, sanki bununla okuyucuya *el-Fâdıl*'ın ilmî bir eser olduğunu, onu bu gözle okumalarını istemiştir.

- **Âlim ve Âlimin Fazîleti**

el-Mubberred'in *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinde bahsettiği konulardan biri de âlim ve âlimin faziletidir. O, âlimin ilmiyle amel eden olduğunu söylemiş, âyet-i kerîme ve hadîs-i şeriften örnek getirerek de âlimin faziletini belirtmiştir. Mukaddimedede bu konuyu ele almakla âdeta *el-Fâdıl*'ı okuyacakların bir âlim edasıyla okuyup ondaki ilimlerden kendilerine bir hisse çıkarmalarını istemiştir. Ancak böyle yapmakla fazilete erebileceklerini imâ etmiştir.

- **Her İşte Orta Yolu Tutma**

el-Mubberred'in *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinde bahsettiği bir diğer konu da her işte orta yolu tutmanın gerektiridir. Sanki bundan bahsetmekle de eserinde dile, edebiyata ve öğüde dâir vereceği bilgilerde aşırıya kaçmayacağını, okuyucuyu sıkılmayacağını söylemiştir. Zaten el-Mubberred, eseri telif ederken orta bir yol tuttuğu hususunu kitabın “iyiliklere teşekkür bâbı”nın sonunda kendisi belirtmiştir.

- **Kur'ân İlimlerinin Fazîleti**

el-Mubberred, *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinde ayrıca ğarîbu'l-Kur'ân, irabu'l-Kur'ân gibi Kur'ân ilimlerinin, ilimlerin en faziletliyelerinden olduğuna değinmiştir. Kur'ân'ın dilinin Arapça olduğuna vurgu yapmıştır. O tüm bunları ele almakla adetâ

okuyuculara Kur'ân dili olduğu için Arapçanın öğrenilmesine ayrı bir önem verilmesi gerektiğini anlatmak istemiş, *el-Fâdıl*'da da Arap dili ve edebiyatına dair bazı unsurlar olduğundan, bunlara da değer verilmesi gerektiğini anımsatmıştır.

- **Dinin ve Fıkhın Bilinmesinin Gerekliliği**

el-Mubberred, *el-Fâdıl*'ın mukaddimesinde son olarak dinin ve fıkhının bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. *el-Fâdıl*'da da husûsî bâb ve fasıllar altında cömertlik, sırrın saklanması, büyüklere saygı ve iyiliklere teşekkür gibi muâmelâta dâir konulara değinmiştir. Böyle yapmakla sanki el-Mubberred, eserdeki dil ve edebiyata dair bilgilerle dünyasını mamurlaştırarak okuyucunun, muâmelâta dair bu tür bilgilerle de âhiretini mamurlaştırmasını istemiştir.

- **Şiirin Fazîleti**

el-Mubberred, *el-Fâdıl*'da husûsî bir bâbda şiirin fazileti konusunu işlemiştir. Bunu öncelikle Peygamber (s.a.s) ve sahabenin şiirle olan olumlu ilişkilerini anlatan rivâyetlerle destekleyerek yapmıştır. Böyle yapmakla adeta şiirin dindeki konumunu belirlemiş, şiirle iştiğal hakkında gelebilecek olumsuz görüşleri bertaraf etmek istemiştir. Şiirle meşru ölçülerde uğraşılabilen mesajını vermiştir.

- **Cömertlik**

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir bâbda işlediği konulardan biri de cömertlik konusudur. Eserinde bu konuda beğenip seçtiği haber ve şiirleri zikretmiştir. el-Mubberred'in *el-Fâdıl*'da edebî metinleri bu tür öğüt konularından da seçip husûsî bâb altında ele almasıyla, okuyucuya edebiyatı sunması yanında öğüt verdiği de görülmektedir.

Eserde Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin oğluna söylediği şu haber geçmektedir³⁰⁴: Ey yavrum! Dünya size bol nimet verirse, o nimetlerden verin çünkü tükenmez. Yok dünya eğer sizden yüz çevirir de (nimet vermezse, elde olandan) yine verin. Çünkü (öyle de olsa böyle de olsa o da zaten bitecek) kalmayacaktır.

Yine İbn Âişe'nin bazı şeyhlerinden işitip el-Mubberred'e söylediği cömertlikle alakalı bir haber ve şiir şöyledir³⁰⁵: İki kötü arkadaş dirhemler ve dînârlardır. Çünkü o ikisi senden ayrılmadığı sürece onların sana faydası yoktur. (Basît)

³⁰⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 34.

³⁰⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 42.

1 عَوَّدْتُ نَفْسِي إِذَا مَا الضَّيْفُ نَبَّهَنِي عَقَرَ الْعِشَارِ عَلَى يُسْرِي وَإِعْسَارِي

2 وَأَتْرَكُ الشَّيْءَ أَهْوَاهُ وَيُعْجِبُنِي أَحْشَى عَوَاقِبَ مَا فِيهِ مِنَ الْعَارِ

1. *Nefsimi alıştırdım, eğer misafir olmazsa beni uyarır. Gebe develer, bolluğum ve darlığımda kısır olur.*

2. *Hoşlandığım ve beğendiğim şeyi terk ederim. Ayıpla son bulacak akıbetlerden de korkarım.*

Cömertlikle alakalı bir diğer haber de el-Ahnef'in, cebinde dirhemini çevirip durduğu bir adama bakıp şöyle söylediği haberdir³⁰⁶: O dirhem elinden çıkıncaya kadar senin değildir.

Yine el-Muberred'in el-Mâzinî'den işitip eserine aldığı cömertlik anafikirli bir şiir şöyledir³⁰⁷: (Tavîl)

1 وَإِنَّا لَمَشَاوُونَ بَيْنَ رِحَالِنَا إِلَى الضَّيْفِ مِنَّا لَأَحِفُّ وَمُنِيمٌ

2 فَذُو الْحِلْمِ مِنَّا جَاهِلٌ مِنْ وَرَائِهِ وَذُو الْجَهْلِ مِنَّا عَنْ أَذَاهُ حَلِيمٌ

1. “Bizler meskenimizde misafire (ikramkar ve cömert davranarak) çokça yürüyenleriz, bizden (kimimiz, battaniye olsun elbise olsun soğuktan vs. koruması için misafiri) örtendir, (kimimiz de gece boyu misafiriyle sohbet edip yatmadan önce onunla ilgilenip sonra onu) uyutandır”.

2. “Bizden hilm sahibi olanlar misafirin (sözlü ya da fiili her türlü olumsuzlukları) arkasından (onları görmeyerek) bilmezlikten gelendir ve (dahi) bizden (yaratılış olarak sabırsız) cahil olanlar (bile) misafirin (her türlü) eziyetine (göz yumandır) müsamahakârdır”.

Bir bedevî Arabın cömertlik anafikirli söylediği bir başka şiir örneği de şudur³⁰⁸: (Tavîl)

³⁰⁶ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 35.

³⁰⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 37.

1	وَعَاوِ عَوَى شِبْهَ الْجُنُونِ وَمَا بِهِ	جُنُونٌ وَلَكِنْ كَيْدٌ أَمْرٌ يُجَاوِلُهُ
2	فَأَوْقَدْتُ نَارِي فَاسْتَضَاءَ بِضَوْئِهَا	وَأَخْرَجْتُ كَلْبِي وَهُوَ فِي السِّجْنِ دَاخِلُهُ
3	فَلَمَّا رَأَاهَا كَبَّرَ اللَّهُ وَحْدَهُ	وَبَشَّرَ قَلْبًا كَانَ جَمًّا بِلَابِلُهُ
4	فَلَمَّا أَتَاهَا قُلْتُ أَهْلًا وَمَرْحَبًا	تَقَدَّمَ وَلَمْ أَفْعُدْ إِلَيْهِ أُسَائِلُهُ
5	فَقُمْتُ إِلَى الْبَرِكِ الْهَيْجَانِ أَعُوذُهَا	بِضَرْبَةِ حَقِّ لَازِمٍ أَنَا فَاعِلُهُ
6	فَحَالَتُ قَلِيلًا وَاتَّقَتْنِي بِخَيْرِهَا	سَنَامًا، وَأَذْنَاهَا مِنَ الشَّحْمِ كَاهِلُهُ
7	فَأَطْعَمْتُهُ مِنْ لَحْمِهَا وَسَنَامِهَا	شِوَاءً، وَخَيْرُ الْخَيْرِ مَا كَانَ عَاجِلُهُ
8	طَعَامِينَ لَا أَسْطِيعُ بُخْلًا عَلَيْهِمَا	جَنَى النَّحْلِ وَالْمَعْصُوبُ تَعْلَى مَرَاجِلُهُ

1. Köpek deli gibi havladı yalnız onda delilik yok, fakat işin arka planı buna çabalatıyor.
2. Ateşimi yaktım. Onun ışığı aydınlattı. Köpeğim kafesin içindeydi onu çıkardım.
3. (Misafir) onu (köpeği) gördüğünde sadece Allah'ı yüceltti ve gönlü sevindi, heyecanı çoktu.
4. (Misafir) yavaş yavaş onun (köpeğin yanına) geldi. Dedim ki: Hoş geldin, merhaba, buyur! Ve (ona daha adını bile sormadım, başka sorular) sormak için onunla oturmadım (çünkü misafir için bir yiyecek hazırlığım yoktu).
5. (Kesmek için) çökmüş develer içinden iyi bir cinse yöneldim. Kendisine hizmet edeceğim konunun hakkı için ona bir darbe indiriyorum.
6. Sonra (deve) biraz dolaştı, yaşaması için hörgüçlerle bana sokuldu. Ve onların altında sırtının yağlı üst kısmı var.

³⁰⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 38.

7. Onun etinden ve hörgücü (ndeki yağ)dan yapılmış kızartmayla misafiri doyurdum. İyinin iyisi acil olanıdır.

8. İki yemek var ki onlarda cimri olamıyorum. Arıların mahsulü (bal) ve tencereleri kaynayan mazeretsiz kesilen (hayvan eti).

Cömertlik anafikirli bir bakışa şiir örneği Abdullah b. Câfer'in şiir okuyununun söylediği şu şiirdir³⁰⁹: (Kâmil)

1 إِنَّ الصَّيِّعَةَ لَا تَكُونُ صَيِّعَةً حَتَّى يُصَابَ بِهَا طَرِيقَ الْمَصْنَعِ

2 فَإِذَا صَنَعَتْ صَيِّعَةً فَأَعْمَلْ بِهَا لِلَّهِ أَوْ لِدَوَى الْقَرَابَةِ أَوْ دَعِ

1. Ürün, atölye yoluna ulaştırılana kadar ürün olmaz.

2. Eğer bir ürün ortaya koyduysan, Allah rızası için onunla iş yap ya da yakınlarına (dağıt) ya da (bu işe) son ver.

el-Mubberred'in cömertlik anafikrinde eserine aldığı bir başka şiir de şudur³¹⁰: (Remel)

أَنْتَ لِلْمَالِ إِذَا أَمْسَكَتَهُ فَإِذَا أَنْفَقْتَهُ فَالْمَالُ لَكَ

Eğer tutarsan mal sana sahip olur, yok eğer infak edersen sen mala sahip olursun.

• Yaşlılığı Yerme ve Gençliği Kaybetme

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir bâbda işlediği konulardan biri de yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme konusudur. Yaşadığı dönemdeki Araplar arasında bu konuyla ilgili söylenmiş haber ve şiirlerden örnekler veren el-Mubberred, bu örnekleri üslup açısından en beğendikleri arasından seçmiştir.

Konuyla ilgili olarak er-Riyâşî'nin el-Mubberred'e bildirdiği eserdeki bir haberde³¹¹, kendisinde yeme, içme ve nikâhın kalmadığı yaşlı bir adama, ölmeyi arzu eder misin? diye sorulmuş. O da, “hayır, yaşamayı ve mucizeleri duymayı arzu ederim” demiştir.

³⁰⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 35-36.

³¹⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 34.

³¹¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 68.

Yine er-Riyâşî'nin el-Mubberred'e rivâyet ettiği bir haberde³¹², iki yüz otuz yaşına gelmiş yaşlı bir kimseye, yaşamın hakkında ne söylersin? diye sorulmuş. O da, “yüz yaşına kadar başım ağrımadan yaşadım, (geri kalan) yüz otuzunda ise insanların başına gelenler (hastalıklar, musibetler) benim de başıma geldi” demiştir.

Bunlardan başka yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetmeyle alakalı olarak bir diğer haberde de³¹³, “Kim yetmiş yaşına ulaşırsa bundan sonra hiçbir sıkıntı olmadığı halde şikâyetlenir durur” bilgisi verilmektedir.

er-Riyâşî'nin, el-Mubberred'e anlattığı, yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetmeyle alakalı olarak bir diğer haber şöyledir³¹⁴: Abdullah b. Âmir, Muâviye'nin kızı Ümmü Kulşûm ile evlenmiş. Aynada kendi yüzü ve eşinin yüzüne bakmış. Sakalında beyazlık görmüş. Ve eşine demiş ki: Ey kadın babanın evine dön (boşadım seni). Kız eve dönünce babası şöyle demiş: Heralde sen on eşine kötülük yaptın. Kız demiş ki: Hayır, yemin ederim ey Müminlerin emiri! Beni niçin boşadı bilmiyorum. Muâviye, Abdullah b. Âmir'e doğru gitmiş ve onu çağırılmış. Ve demiş ki: Eşinden şikâyetin nedir? Demiş ki: “Vallahi hiçbir şey, ey Müminlerin emiri! Ancak aynada bir kendi yüzüme bir de eşimin yüzüne baktım. Ve bende beliren bir şey (sakalımda beyazlık) gördüm. Ve onun gençliğinin benim yanımda boşa gitmesini doğru bulmadım. Böylece başkalarıyla evlenip faydalansın diye onu boşadım” demiştir.

Yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme anafikrinde zikredilen eserdeki bir şiir şöyledir³¹⁵: (Remel)

1 هَزَنَتْ أَسْمَاءُ مِئِي وَقَالَتْ أَنْتَ يَا بَنَ الْمُوصِلِيِّ كَبِيرُ

2 وَرَأَتْ شَيْبًا عَلَانِي فَصَدَّتْ وَأَبْنَ سِتِّينَ بِشَيْبٍ جَدِيرِ

1. İsimler beni alaya aldı ve dedi ki: Ey büyük el-Mevsilî'nin oğlu.

2. Ve bende, bir yaşlılık gördü, tam anlamıyla yaşlanmış, altmış yaşında olarak, sonra yüz çevirdi.

³¹² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 68.

³¹³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 70.

³¹⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 73-74.

³¹⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 70.

Yine yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme konusunda eserde yer alan bir haber ve devamında aynı anafikirde gelen şiir şöyledir: Bir adam Heysem b. el-Esved'le karşılaşmış³¹⁶ ve ona demiş ki: Kendini nasıl hissediyorsun ey Ebu'l-Uryân? Demiş ki: “Kendimi sağlıklı hissediyorum. Siyahlaşmasını sevdiğim yerlerim beyazlaştı, beyazlaşmasını sevdiğim yerlerim siyahlaştı. Yumuşak olmasını sevdiğim yerlerim sertleşti, sert olmasını sevdiğim yerlerim ise yumuşadı”. Ve sonra şöyle demiş: (Recez)

1	إِنِّي سَأُنَبِّئُكَ بِآيَاتِ الْكِبَرِ	تَقَارُبِ الْمَشْيِ وَضَعْفِ فِي الْبَصَرِ
2	وَقَلَّةِ النَّوْمِ إِذَا اللَّيْلُ اعْتَكَرَ	وَقَلَّةِ الطَّعْمِ إِذَا الرَّأْدُ حَضَرَ
3	وَتَرْكِي الْحُسْنَاءِ فِي قُبُلِ الطُّهْرِ	وَكَثْرَةِ النَّسِيَانِ فِيمَا يُدَكَّرُ
4	وَالنَّاسُ يَنْلُونُ كَمَا يَنْلَى الشَّجَرُ	فَهَذِهِ أَعْلَامُ آيَاتِ الْكِبَرِ

1. Yaşlılığın alametlerini sana bildireceğim. Yürürken (adımların birbirine) yaklaşması, görmede zayıflık,
2. Gecenin karanlığında uykunun azalması, azık hazırken yemenin azalması,
3. Güzel kadını öpmeyi terketme, bilinenlerdeki unutkanlığın artması,
4. İnsanlar ağacın eskimesi gibi eskiyip giderler, işte bunlar yaşlılık belirtilerinin en öne çıkanlarıdır.

Yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme anafikrinde bir bedevînin söylediği eserde geçen bir şiir örneği de şöyledir³¹⁷: (Recez)

1	لَا بَارَكَ اللَّهُ عَلَى وَجْهِ الْكِبَرِ	فَإِنَّهُ يَأْمُرُ لِلْمَرْءِ بِشَرِّ
2	وَحُبُّهُ رِيحٌ وَبَيَاضُ فِي الشَّعْرِ	

³¹⁶ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 70-71.

³¹⁷ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 71.

1. Yaşlılığın gelmesini Allah mübarek eylesin, çünkü yaşlılık kişiye felaketi emreder.

2. Ve (o), kokuda kötülük, saçta beyazlıktır.

Yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme anafikrinde eserde geçen bir başka şiir örneği de şudur³¹⁸: (Recez)

1 إِيَّيَّ وَإِنْ أَفْنَى الزَّمَانَ نَحْضِي وَأَسْرَعَتْ أَيَّامُهُ فِي نَقْضِي

2 بِمَنْحِقَاتٍ وَأُمُورٍ تَمْضِي حَتَّى حَنْتَ طُولِي وَضَمَّتْ عَرْضِي

3 وَابْتَرَّتْ بَعْضِي وَأَبْقَى بَعْضِي وَفَصَّرَتْ رِجْلَايَ دُونَ الْأَرْضِ

4 وَهَمَّ أَهْلُ ثِقَتِي بِرَفْضِي يَنْفَعُ حَيِّي وَيَضُرُّ بَعْضِي

1. Ben ve zamanın, etimi (vücudumu) yok etmesi... (O zamanın) günleri yıkılmama hızlandırdı.

2. Güçleri kırarak, zayıflatarak; boyumu kısaltıncaya, enimi daraltıncaya dek.

3. Bir kısmımı zorla aldı, bir kısmımı da bıraktı. Bacaklarımı kısalttı, yere yaklaştırdı.

4. Güvendiklerim çaresizliğime üzüldü, mutluluğum fayda; nefretim zarar veriyor.

• Cemâl (Yüz Güzelliği)

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir fasılda işlediği konulardan biri de cemâl (yüz güzelliği) konusudur. el-Mubberred eserinde bu konuda beğenip seçtiği haber ve şiirleri zikretmiştir.

İbn Künâse'den rivâyet edilen bir haberde³¹⁹, güzelliğin burunda, hoşluğun gözlerde ve zerafetin de ağızda olduğu söyleniştir.

³¹⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 71.

³¹⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 116.

Cemâlle alakalı bir başka haberde de³²⁰, Kureyş'teki üç yakışıklı kişinin Mus'ab b. ez-Zubeyr, Talha b. Ubeydullah ve Amr b. Sa'id b. el-Âş olduğu bildirilmiştir.

Yine cemâlle alakalı bir diğer haberde de³²¹, şu üç evli çiftten başka güzel görülmediği zikredilmiştir. Bunlar: Aişe bnt. Talha ve Mus'ab b. ez-Zubeyr, Lübâbe bnt. Abdullah ve el-Velîd b. Utbe, Ca'fer b. Ebu Tâlib ve Esmâ' bnt. 'Umeys'tir.

Eserdeki cemâl anafikirli bir şiir örneği şöyledir³²²: (Serîf)

1 يُرْوَى حَدِيثٌ عَنْ نَبِيِّ الْهُدَى يَخِيهِ عَنْ أَسْلَافِنَا حَامِلُوهُ

2 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ فِي مَجْلِسٍ قَالَ وَقَدْ حَفَّ بِهِ حَاضِرُوهُ

3 إِذَا سَأَلْتُمْ أَحَدًا حَاجَةً فَالْتَمِسُوهَا مِنْ صُبْحِ الْوُجُوهِ

1. Doğruyu gösteren Nebî'den bir hadîs rivâyet edilir; onu taşıyan atalarımızdan nakledilir.

2. Rasulullah bir meclisteydi oradakiler etrafında toplanmışlardı ve dedi ki:

3. "Eğer niyetinizde birini (eş olarak) istemek varsa, yüzü güzel olanı isteyin".

İbn Rukayyâd'ın, Mus'ab b. ez-Zubeyr'in güzelliği hakkında söylediği eserdeki bir şiir örneği de şudur³²³: (Hafîf)

إِنَّمَا مُصْعَبٌ شِهَابٌ مِنَ اللَّيْلِ هِ بَحَلَّتْ عَنْ وَجْهِهِ الظُّلْمَاءُ

Mus'ab Allah'ın yıldızıdır. Yüzünde karanlıktan iz yoktur.

- **Hevâ**

el-Mubberred eserdeki son fasıl olan "diğer fasıl"da çeşitli konularda haber ve şiirler zikretmiştir. Bu konulardan birisi de hevâ konusudur.

³²⁰ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 117.

³²¹ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 117.

³²² el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 116-117.

³²³ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 117.

Hevâ konusunda eserde geçen bir haber örneğinde Muhammed b. Vâsi‘
“Hoşlandığım hiçbir şey kalmamıştır ki ancak en lezzetlisi namazdır”³²⁴ demiştir.

Hevâ konusundaki bir diğer haberde de³²⁵, “İnsanların en sabırlısı, düşüncesi,
hevâsını kontrol altına alandır” bilgisi verilmiştir.

Eserdeki hevâ anafikirli bir şiir örneği de Mahmut el-Verrâk’ın şu şiiridir³²⁶:
(Tavîl)

1 هَوَاكَ «وَلَا تُكْذِبْ» عَلَيْكَ أَمِيرُ وَأَنْتَ رَهِيْنٌ فِي يَدَيْهِ أَسِيرُ

2 يَسُومُكَ عَصِيَانًا وَأَنْتَ تُطِيعُهُ وَطَاعَتُهُ عَارٌ عَلَيْكَ كَثِيرُ

1. Senin hevân –yalanlanamaz ki- senin yöneticindir. Ve sen onun elinde rehinsin, esirsin.

2. Seni isyana zorlar sen ona uyarsın, ona uyman senin için büyük bir ayıptır.

• Fasih Konuşma

el-Mubberred’in, *el-Fâdil*’da husûsî bir fasılda işlediği konulardan biri de fasih konuşma konusudur. Bu fasılda bu konyla alakalı bazı haberler zikredilmiştir.

Eserdeki fasih konuşma konusundaki bir örnek er-Riyâşî’nin, el-Eşme‘î’den el-Mubberred’e bildirdiği şu haberde geçmektedir³²⁷: el-Eşme‘î, İsâ b. Ömer’e, kendisinin Me‘ad b. Adnân’dan daha fasih konuştuğunu söylemiş. O da ona “yanılıyorsun, ben senden daha fasih konuşurum” demiş. O da ona bu beyit nasıl söylenir demiş? (Tavîl)

فَدُكُنَّ يَكُنُّنَّ الْوُجُوهَ تَسْتُرًا فَالآنَ حِينَ بَدَأَنَّ لِلنُّظَارِ

Yüzler örtülerek gizleniyordu, şimdi ise bakanlar için göründükleri zamandır.

Beyitteki ibâre, “بَدَأَنَّ” şeklinde mi “بَدَيْنَ” şeklinde midir? Ona, “بَدَأَنَّ” şeklinde demiş. O da “yanlış söyledin, çünkü o “بَدَأَ”, “بَدَيْنُو” şeklindedir” demiş. Ve bir şeye

³²⁴ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 124.

³²⁵ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 123.

³²⁶ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 123.

³²⁷ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 112.

başlanıp devam edildiğinde “بَدَأَ الشَّيْءَ يَبْدُوهُ” (bir şeye başladı, başlıyor) denildiğini zikretmiş. Beyitteki ibarenin doğrususun “جِيءَ بَدَوْنُ” şeklinde olduğunu bildirmiş.

Bu örnekle, şiirdeki kelimelerin şiirin bağlamına uygun olarak gelmesi gerektiği bilgisi verilmiştir. Çünkü fasih konuşmak kelimeyi uygun yerde kullanmayı gerektirir.

Muhammed b. Sellâm'ın, Yûnus en-Nahvî'den el-Muberred'e söylediği bir başka haberde³²⁸ nahivcilerin şu üç hususta hataya düştükleri bilgisi verilmektedir: Onların, Ümmü Hârice'nin evliliği hakkındaki (olayda³²⁹ talipli erkeğin) “حَطْبُ” dediğini, kadının da “نَكْحُ” dedikleri, kelimenin harekesinin aslında “نُكْحُ” şeklinde nûn harfinin dammesiyle olduğu bildiriliyor. Yine nahivcilerin “إِنْتَهُ الْحُسْنُ” dedikleri, aslında oradaki kelimenin, “الْأَرْزُ” sözcüğünde olduğu gibi “الْأَحْسُنُ” şeklinde olduğu bildiriliyor. Ve nahivcilerin “لَيْسَ لِحَاقِي رَأْيِي” dedikleri cümle için de, oradaki (رَأْيِي kelimesi yerine) ذَهْرُ kelimesi getirilmesi gerektiği bildiriliyor. Çünkü yukarıda da denildiği gibi fasih konuşmak kelimeyi uygun yerde kullanmayı gerektirir.

Fasih konuşmayala alakalı fasılda geçen Hârûn b. Abdullah el-Mehlebî'nin, el-Muberred'e bildirdiği bir haberde³³⁰, insanların en fasih konuşanın, Ezd'ü-s-Serât (kabilesi) olduğu bilgisi verilmiştir.

• Kıskançlık

el-Muberred'in, *el-Fâdil*'da husûsî bir fasılda işlediği konulardan biri de kıskançlık konusudur. Bu fasılda konuyla alakalı bir şiir ve birkaç haber örneğine yer verilmiştir. et-Tevvezî'nin, el-Muberred'e bildirdiği bir haberde³³¹ Muâviye b. Ebu Süfyân şöyle demiştir: “Her insan nimete karşı hoşnut olmaya meyillidir. Lakin nimete karşı kıskançlık gösteren hoşnut olmaz. O da ancak kaybolmasından sonra nimetten hoşnut olur”.

³²⁸ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 116.

³²⁹ Ümmü Hârice, cahiliye dönemi Arap kadınlarından. İddiaya göre kırktan fazla erkekle evlenmiştir. Talipli kendisine geldiğinde “حَطْبُ” dermiş. Ümmü Hârice de “نَكْحُ” dermiş. Sonra Ümmü Hârice'nin evlilikteki hızlılığı şöyle bir darb-ı mesel olmuş: “أَسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ حَارِجَةَ” (Ümmü Hârice'nin evliliğinden daha hızlı).

³³⁰ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 113.

³³¹ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 100.

Kıskançlıkla alakalı bir başka haberde de Ömer b. Abdülaziz'in³³² “mazluma benzeyen bir zalim görmedim ki o da ancak kıskançtır; devamlı bir keder, peş peşe nefes alıp verme halindedir” şeklindeki sözü geçmektedir.

Yine kıskançlıkla alakalı bir haberde de Arapların şöyle söylediği bilgisi verilmektedir.³³³

الْحَاسِدُ إِذَا رَأَى نِعْمَةً جُهِتَ، وَإِذَا رَأَى مُصِيبَةً سَمِتَ.

Kıskanç kişi (birisinde) bir nimet gördüğünde şaşakalır, (ancak birisinde) musibet gördüğünde ise sevinir.

Kıskançlıkla alakalı şöyle bir söz de denilmiştir³³⁴:

“Övülmüş bir aceleci yoktur; mutlu olabilmüş bir sinirli, cimri bir soylu, kıskanç bir cömert, zengin bir açgözlü ve dostlar sahibi bir bezgin yoktur”.

Kıskançlık konusunda İbn Mukaffa'nın “kıskançlık adı bir huydur; onun ahlaksızlığı, en yakın eş dosttan başlanılmasındadır³³⁵” dediği rivâyeti vardır, o devâmında kıskançlık anafikrinde şu şiiri de söylemiştir: (Remel)

1 حَسَدُوا النِّعْمَةَ لَمَّا ظَهَرَتْ فَرَمَوْهَا بِأَبَاطِيلِ الْكَلِمِ

2 وَإِذَا مَا اللَّهُ أَسَدَى نِعْمَةً لَمْ يَضِرَّهُ قَوْلُ حُسَادِ النَّعَمِ

1. Göründüğünde nimeti kıskandılar, beyhûde sözler savurdular.

2. Eğer Allah bir nimet lütfetse, nimetlere haset edenlerin sözleri ona zarar vermez.

• Sırrın Saklanması

el-Muberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir fasılda işlediği konulardan bir diğeri de sırrın saklanması konusudur. Bu fasılda bu konuyla ilgili haber ve şiirler zikredilmiştir.

Eserden buna haber örneği er-Riyâşî'nin, el-Muberred'e söylediği şu haberdır³³⁶: Muâviye, Osman b. 'Anbese b. Ebu Süfyâna bir sır vermiş. Osman,

³³² el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 100.

³³³ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 100.

³³⁴ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 101.

³³⁵ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 100.

babası ‘Anbese’nin yanına gelmiş ve Muâviye bana bir sır verdi, onu sana söyleyeyim mi? demiş. Babası “hayır” demiş. Osman “niçin?” demiş. Babası, “bir kişi bir sırrı gizlerse o, onun için fayda sağlar. Ama o sırrı yayarsa o, onun için zarara dönüşür. Nefsin özgürken onu esir yapma” demiş. Osman, “peki bu (sır saklama) baba ile oğlu arasında da mı geçerlidir demiş. Babası “hayır evladım, fakat ben senin dilini sırrı yayma hususunda kullanmana karşıyım” demiş. Osman, Muâviye’nin yanına gimiş, babasıyla arasında geçen olayı anlatmış. Muâviye de “kardeşim seni hatanın kölesi olmaktan kurtarmış” demiş ve sırrın saklanması anafikrinde şu şiiri söylemiştir: (Basîf)

1 دَسَّتْ إِلَيَّ رَسُولًا لَا تَكُنْ عَجَلًا وَأَخَذَرُ هُدَيْتَ وَأَمْرُ الْحَازِمِ الْحَذَرُ

2 إِيَّيْ رَأَيْتُ رِجَالًا مِنْ دَوَى رَحِمِ هُمْ الْعَدُوُّ بِظَهْرِ الْعَيْبِ قَدْ نَدَرُوا

3 إِنْ يَفْتُلُوكَ كَمَاكَ الْقَتْلُ قَادِرُهُ وَاللَّهِ جَارِكَ مِمَّا يُزِمُّعُ النَّعْرُ

4 فَالَسِّرُ يَكْشُمُهُ الْحُلَانِ بَيْنَهُمَا وَكُلُّ سِرِّ عَدَا الْحُلَيْنِ مُتَشِّرُ

1. Bana elçi olarak bir sır verildi, aceleci olma; dikkatli ol! O zaman doğru yolda olursun. Çünkü sağduyulu birinin işi (tehlikelere karşı) önlemdir.
2. Nice adamlar gördüm merhametli görünen, kim bilir belki de onlar (kendilerini hain bir göreve) adanmış düşmanlardır.
3. Eğer seni öldürürlerse, ölümü takdir eden sana yeter. O topluluğun kararlaştırdığı (kötü emellere karşı) Allah senin yanındadır, (yardımcındır.)
4. Dostlar sırrı aralarında gizlerler; her sır, gönüldaş olmayanlar arasında yayılır gider.

Sırrın saklanması anafikrindeki şiir örneği el-Abbas b. el-Ahnef dediği şu şiirdir³³⁷: (Mutekârib)

³³⁶ el-Muberrred, *el-Fâdıl*, s. 101.

³³⁷ el-Muberrred, *el-Fâdıl*, s. 102.

1 أَيَا مَنْ سُورِي بِهِ شِقْوَةٌ وَمَنْ صَفُو عَيْشِي بِهِ أَكْدَرُ

2 أَظُنُّكَ جَرَّتِنِي بِالصُّدُو دِ عَمْدًا لِتَعْلَمَ هَلْ أَصِيرُ

3 أَمِنِّي تَخَافُ إِتِّشَارَ الْحَدِيثِ وَحَظِّي فِي سِتْرِهِ أَوْفُرُ

4 وَلَوْ لَمْ أَصْنُهُ لَبُقِيَا عَلَيْكَ نَظَرْتُ لِنَفْسِي كَمَا تَنْظُرُ

1. Ey kısmetsizlikle birlikte mutluluğum! Ey bulanıklıkla birlikte hayâtımın sâfilîği.
2. Beni, acaba sabredecek miyim diye bilmen için bilerek ayrılıkla denediğini düşünüyorum.
3. Benim sözü yayacağımdan ve onu koruma konusundaki çokça (ihmarkâr) tavrımdan korkuyor musun?
4. Eğer sırrı gizlemeseydim, saklananlar aleyhineydi, (ancak) ben de senin gibi düşündüm (senin sırrı koruduğun gibi ben de korudum).

• Büyüklere Saygı

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir fasılda işlediği konulardan bir de büyüklere saygı konusudur. Bu fasılda bu konuyla alakalı olarak haber örnekleri zikredilmiştir. Bu konuya eserden bir haber örneği er-Riyâşî'nin, el-Mubberred'e söylediği şu haberdir³³⁸:

Abdumelik b. Mervân'ın oğulları babalarının evinden ayrıldıklarında, büyüklerini (evine) uğurlayınca kadar onlara eşlik ederlermiş. Onlar ayrıldıktan sonra, geride kalanlar, içlerindeki yaşça büyüklerle yürürler onları (evlerine) uğurlayınca kadar yürürlermiş. Ta ki sonuncu kişi (evine) tek başına dönermiş.

• İyiliklere Teşekkür

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir fasılda işlediği konulardan biri de iyiliklere teşekkür konusudur. Bu fasılda bu konuyla alakalı haber ve şiir örnekleri

³³⁸ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 103.

verilmiştir. Bir bedevînin, kendisine iyilik yapan bir adama teşekkürünü anlatan bu fasıldaki haberde³³⁹ bedevî:

لَا ابْتِئَاكَ اللَّهُ بِبَلَاءٍ يَعْجِزُ عَنْهُ صَبْرُكَ، وَأَنْعَمَ عَلَيْكَ نِعْمَةً يَعْجِزُ عَنْهَا شُكْرُكَ.

“Allah sana sabredemeyeceğin bir imtihan vermesin (ama) şükürünü yerine getiremeyeceğin kadar nimet versin” demiştir.

Yine eserdeki bir haberde³⁴⁰ Süleyman et-Teymî'nin:

إِنَّ اللَّهَ أَنْعَمَ عَلَى الْعِبَادِ بِقَدْرِ قُدْرَتِهِ، وَكَلَّفَهُمْ مِنَ الشُّكْرِ بِقَدْرِ طَاقَتِهِمْ.

“Allah kullarına nimetleri, kudretinin (geniş) ölçüsüyle verir. Ve onları güç yetirebilecekleri oranda (bu nimetlere) şükürle mükellef kılar” dediği bildirilmiştir.

İyiliklere teşekkür anafikrinde eserdeki bir şiir örneği Mahmud el-Verrâk şu şiiridir³⁴¹: (Vâfir)

1 أَغَارَكَ مَالَهُ لَتَقُومَ فِيهِ بِطَاعَتِهِ وَتَقْضَىٰ فَضْلَ حَقِّهِ

2 فَلَمْ تَشْكُرْهُ نِعْمَتَهُ وَلَكِنْ قَوَيْتَ عَلَىٰ مَعَاصِيهِ بِرِزْقِهِ

3 بُجَاهِرُهُ بِهَا عَوْدًا وَبَدَاءً وَتَسْتَخْفِي بِهَا مِنْ شَرِّ خَلْقِهِ

1. (Allah c.c.) sana malını ödünç verdi ki sen (o malı) O'na itaatte kullanmalısın (böylece) yüce hakkını ödeyesin diye.

2. (Ama) sen O'nun nimetine şükretmedin bilakis O'na isyan etmede O'nun verdiği rızıkla güç buldun.

3. Alenen tekrar tekrar ve yeni (günahlar) işliyorsun, (O'nun gazabından korkacağın yerde) O'nun yarattıklarının şerrinden onunla (O'nun nimetleriyle) saklanmaya çalışıyorsun.

Yine aynı anafikirde Mahmud el-Verrâk şöyle demiştir³⁴²: (Tavîl)

³³⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 96.

³⁴⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 96.

³⁴¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 96.

1 إِذَا كَانَ شُكْرِي نِعْمَةً لِلَّهِ نِعْمَةً عَلَيَّ لَهُ فِي مِثْلِهَا يَجِبُ الشُّكْرُ

2 فَكَيْفَ بُلُوعُ الشُّكْرِ إِلَّا بِفَضْلِهِ وَإِنْ طَالَتِ الْأَيَّامُ وَاتَّصَلَ الْعُمُرُ

3 إِذَا مَسَّ بِالسَّرَّاءِ عَمَّ سُرُورُهَا وَإِنْ مَسَّ بِالضَّرَّاءِ أَعْقَبَهَا الْأَجْرُ

4 وَمَا مِنْهُمَا إِلَّا لَهُ فِيهِ نِعْمَةٌ تَضِيقُ بِهَا الْأَوْهَامُ وَالْبُرُّ وَالْبَحْرُ

1. Allah'ın nimetine şükredebilmek de bir nimet olunca, ona da (bu nimete de) misliyle şükretmem gerekir.

2. (Zaten) o lütfetmezse günler uzasa, ömür (ömre) ulansa bile şükre nasıl ulaşılabilir.

3. Eğer bir iyilik dokundursa mutluluğu seni sarar, yok eğer bir kötülük dokundursa akabinde ecrini verir.

4. Bu ikisinde öyle bir nimet var ki yer, gök ve kötü düşünceler ona dar gelir.

• Hoşgörü

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl*'da husûsî bir bâbda işlediği konulardan biri de hoşgörü konusudur. Bu hoşgörü ve sabır bâbında konuyla alakalı haber ve şiir örnekleri zikredilmiştir. Bâbdaki bir haber örneğinde³⁴³ Muâviye'ye soyluluk nedir? diye sorulduğu, onun da cevap olarak: “Denklere (dostlara) kardeşçe davranma ve düşmanlara da ikiyüzlü davranma (sevilmediği halde yüzlerine karşı seviliyor gibi davranma). Ardından şöyle denildi: Mürûet (insanlık, fazilet, vakar) nedir? Dedi ki: Öfke anında hoşgörü ve (ceza vermeye) muktedirken affetme” dir dediği bilgisi verilmektedir.

Yine bu konudaki bir haberde Ömer b. Abdülaziz'in³⁴⁴: “Kimde şu üç şey bulunursa kemâle erer: Öfkelenildiğinde öfkesi o kişiyi haktan (doğrudan, güzellikten) ayırmayan. Rızî olduğunda rızası o kişiyi batıla (inkâra, nankörlüğe) sokmayan, güçlüyken (hatalıyı) affeden ve (onu) salıveren” dediği bilgisi geçmektedir.

³⁴² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 95.

³⁴³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 88.

³⁴⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 89.

Hoşgörü anafikrindeki eserden bir şiir örneği de Muhammed b. Ziyâd el-Hârişî'nin şu şiiridir³⁴⁵: (Tavîl)

1 تَخَاهُكُمْ لِلْجَلِيمِ صُمًّا عَنِ الْحَنَّا وَخُرْسًا عَنِ الْفَحْشَاءِ عِنْدَ التَّهَاجِرِ

2 وَمَرَضَى إِذَا لَاقُوا حَيَاءً وَعَقَّةً وَعِنْدَ الْحِفَاطِ كَاللُّبُوثِ الْحَوَادِرِ

3 لَهُمْ ذُلٌّ إِنْصَافٍ وَأُنْسٌ تَوَاضِعٍ بِهِمْ وَهُمْ ذَلَّتْ رِقَابُ الْمُعَاشِرِ

4 كَأَنَّ بِهِمْ وَصْمًا يَخَافُونَ عَارَهُ وَمَا وَصْمُهُمْ إِلَّا اتِّقَاءُ الْمَعَايِرِ

1. Onları hoşgörülerini sebebiyle müstehcen konuşmalara karşı sağır, çirkinlikle alakalı açık saçık konuşmalara dilsiz sanırsın.
2. (Ve birbirleriyle) karşılaştıklarında hayâ ve iffetlerinden dolayı (sanki onları) hasta (sanırsın, birbirlerine tevazuyla bakarlar), (iffetlerini) korumada da yuvasını koruyan aslanlar gibidirler.
3. Onlarda onlara (insanlara) karşı insafın zilleti ve tevazunun ünsiyeti vardır. Ve halkların boynu onların önünde eğilir (herkes saygı gösterir).
4. Sanki onların korktukları yüz karaları vardır, (hayır) onların tek ayıpları kusurlarından sakınmalarıdır.

3. EL-FÂDİL'İN TELİFİNDE TAKİP EDİLEN METOT

3.1. Bilgiler Verilirken Kullanılan Lafızlar

Bilginin güvenilirliği onu kullanacak kişi için önem arz eder. İlmî birikim kişiden kişiye, nesilden nesle güvenilir bir şekilde aktarılırken çeşitli yöntemler kullanılır. Geçmiş dönemlerde, özellikle hadîs ilmi alanında bununla birlikte siyer, tarih, tefsir ve dil gibi ilimlerde sened metodu kullanılmıştır.

Hadîs ilminde râvinin hadîsi hocasından hangi tahammül yoluyla aldığını belirtmesi rivâyetin güvenilirliği bakımından büyük önem taşımaktadır. Hadîsin hocadan hangi yolla alındığını gösteren kelimeye “edâ sîğası” veya “edâ lafzı” denir.

³⁴⁵ el-Mubberred, *el-Fâdîl*, s. 90.

Bir haberin güvenilir olup olmadığını anlamak için onu rivâyet eden kimsenin şahsiyetine, dürüstlüğüne ve hâfıza gücüne bakıldığı kadar haberi hangi tarzda öğrendiğini anlamaya yarayan edâ lafızları da göz önünde bulundurulur. Hadîs rivâyetinde edâ sîgaları tâbiîn devrinden itibaren aranmış, bu sîgalar haberlerin sahih, hasen ve zayıf sayılmasında etkili olmuştur³⁴⁶. Sened zincirine başlarken “falandan duydum”, “falan bana söyledi”, “falan rivâyet etti”, “falan bize bildirdi” gibi lafızlar kullanılır.

el-Muberrred, kitâbı *el-Fâdil*'ı kaleme alırken zikredeceği şiir ve haberler gibi unsurlar için duruma göre çeşitli ifadelerle başlangıç yapmıştır. Böylelikle verdiği bilgilerin sağlamlığını artırmıştır. Bu ifadeler şöyle sıralanabilir:

1	حَدَّثَ	(haber verdi) ifadesi
2	حَدَّثَنِي	(bana haber verdi) ifadesi
3	تَحَدَّثَ	(haber verdi) ifadesi
4	حُدِّثْتُ	(bana haber verildi) ifadesi
5	رُويَ	(rivâyet edildi) ifadesi
7	يُرْوَى	(rivâyet edilir) ifadesi
8	قَالَ	(dedi) ifadesi
9	قَالَتْ	(dedi) ifadesi
10	قِيلَ	(denildi) ifadesi
11	يُقَالُ	(denilir) ifadesi

³⁴⁶ Mücteba Uğur, “Edâ”, *DİA*, X, s. 388.

12	كَانَ ... يُقُولُ	(derdi) ifadesi
13	كَانَ يُقَالُ	(denilirdi) ifadesi
14	أَخْبَرَنِي	(bana bildirdi) ifadesi
15	أَنْشَدَ	(şiiir söyledi) ifadesi
16	أَنْشَدَنِي	(bana şiiir söyledi) ifadesi
17	أُنْشِدْتُ	(bana şiiir söylendi) ifadesi
18	حَكَى	(hikâye anlattı) ifadesi
19	رَعَمُوا	(ileri sürüyorlar) ifadesi
20	نَمَى إِلَيَّ	(bana ulaştırıldı) ifadesi

3.2. İsnâd Metodu

İslâm ümmetine has özelliklerden olup, başta hadîs ilmi olmak üzere hicrî ilk asırlarda bilginin nakli hususunda çoğu ilme damgasını vuran metot isnâd metodudur. Sahîh bir isnâd yolunun, sözü sahibine nispet etmede kullanılacak en sağlam yol olduğu bilinen bir husustur.

Arap dili araştırmalarında bilhassa dilin müfredâtı, kelimeleri ve kurallarının tespitinde, hadîsteki tespit prensipleri metodu ve özellikle talebenin hocasından duyması anlamında olan hadîs ilmindeki semâ' ölçü ve kuralları kullanılmıştır. Yani dirciler de, gerek bilginin kaynağını tesbît etme usullerinden olan isnâd ilmini ve gerekse semâ'ı, hadîs ilmindeki gibi aynı usullerle geliştirip kullanmışlardır³⁴⁷.

³⁴⁷ Şerefuddîn Ali er-Râcî, *Muştalaḥu'l-Hadîs ve Eseruhu 'ale'd-Dersi'l-Luğavî 'inde'l-'Arab, Dâru'n-Nahḍatu'l-'Arabiyye*, Beyrut, 1983, s. 76-78.

el-Muberred de kitabı *el-Fâdil*'de bilgileri verirken çoğunlukla senede ve râvi zinciri kullanımına riâyet etmiştir. Bu kullanım, râvileri eksiltmeden uzunca sayma şeklinde olduğu gibi, sadece sözü söyleyeni zikretme, râvi zincirinde ortadaki râvileri atlayıp râvi zincirinin başı ve sonunu söyleme ve ya “denilir ki”, “dedi ki” ve “bazı Araplar dediler ki” gibi sözün sahibini müphem bırakma şekillerinde olmuştur. Bu kullanımların çeşidine göre başlıklar ve bunlara *el-Fâdil*'dan örnekler, aşağıdadır.

3.2.1. Râvileri Tamamen Sayma

el-Muberred, bazı bilgi aktarımlarında, râvilerin ismini eksiltmeden her birini zikretmiştir.

Örnek 1

أَخْبَرَنِي التَّوَزِيُّ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ أَنَّ الْمُفَضَّلَ أَنْشَدَ بَيْتَ أُوسِ بْنِ حَجْرٍ:

et-Tevvezî, Ebû ‘Ubeyde’den bana bildirdi ki; el-Mufađđal, Evs b. Hacer’in şu beytini okumuş³⁴⁸: (Munserih)

وَدَاتُ هِدْمٍ عَارٍ نَوَاشِرُهَا تُصْمِثُ بِالْمَاءِ تَوَلَّبًا جَدَعًا

Eski, yamalı elbiseli (bir kadın)... Elinin damarları şişkin... Zayıf, küçücük bebeği su ile susturmaya çalışıyor.

وَأَمَّا هُوَ جَدَعًا. وَالْجَدِغُ السَّيِّئُ الْعِدَاءُ، وَيُقَالُ جَدَعْتُهُ وَأَجَدَعْتُهُ: أَسَأْتُ غِدَاءَهُ. وَيُقَالُ لِلْسَّيِّئِ الْعِدَاءِ الْجَحْنُ وَالْقَتِيرُ، وَيُقَالُ لِلَّذِي قَدَّ أَحْسَنَ غِدَاؤُهُ مُسْرَهْفٌ وَمُعَدَّجٌ وَمُخْرَفَجٌ، وَالتَّوَلَّبُ: الصَّغِيرُ. وَالْأَهْدَامُ: خُلْقَانُ الثِّيَابِ.

“جَدَعًا” kelimesi burada aslında “جَدَعًا”dır. “الْجَدِغُ” kelimesi, kötü besin anlamına gelir.

Derler ki: “جَدَعْتُهُ” ve “أَجَدَعْتُهُ” yani onun gıdasını kötü verdim. Yine kötü gıda için şöyle derler: “مُعَدَّجٌ”, “مُسْرَهْفٌ”, ve “مُخْرَفَجٌ”. En iyi gıdayla beslenmiş de şöyle denir: “الْقَتِيرُ” ve “الْجَحْنُ”.

Ve “التَّوَلَّبُ” kelimesi burada küçük çocuk anlamında kullanılmış. الْأَهْدَامُ kelimesi de eski elbise demektir.

Örnek 2

حَدَّثَنِي هَارُونُ عَنْ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْأَصْمَعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو بْنَ الْعَلَاءِ يَقُولُ: أَفْصَحَ النَّاسِ سَفِيفَةً

³⁴⁸ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 82-83.

فُرَيْشٌ وَعَالِيَةٌ تَمِيمٌ، قَالَ: وَكُنَّا نَسْمَعُ أَصْحَابَنَا يَقُولُونَ: أَفْصَحَ النَّاسِ تَمِيمٌ وَقَيْسٌ وَأَزْدُ السَّرَاةِ وَبَنُو عُدْرَةَ.

Hârûn, Naşr b. Ali'den o da el-Eşme'î'den rivâyetle bana bildirdi ve şöyle dedi³⁴⁹: Ebû Amr b. 'Alâ'dan işittim şöyle diyordu: İnsanların en fasih konuşanlarının alt tabakasında Kureyş kabilesi, zirvesinde de Temîm kabilesi gelir. Ve dedi ki: Biz halkımızın şöyle dediğini işitirdik: İnsanların en fasih konuşanları Temîm, Kıys, Ezdu's-Serât ve Benû 'Uzra kabileleridir.

3.2.2. Sadece Bilgiyi Söyleyeni Zikretme

el-Mubberred, bazı bilgi aktarımlarında, râvîlerin isimlerini söylemeden sadece bilgiyi ilk söyleyenin ismini zikretmiştir.

Örnek 1

رُؤَى عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَخَذَهُ اللَّهُ بِمَعْصِيَتِهِ فِي الدُّنْيَا فَاللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُعِيدَهَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرَةِ، وَمَنْ عَفَا عَنْهُ فِي الدُّنْيَا فَاللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَهُ بِهَا فِي الْآخِرَةِ. فَيُقَالُ إِنَّ هَذَا أَحْسَنُ حَدِيثٍ رُؤِيَ فِي الْإِسْلَامِ.

Mü'minlerin emiri (a.s.)'ın şöyle dediği rivâyet edildi³⁵⁰: “Allah bu dünyada kimin günahına karşılık olarak bir ceza verdiyse, Allah'ın büyüklüğü ahirette o kişiye tekrar ceza vermeye müsaade etmez. Allah kimi de bu dünyada affettiyse, Allah'ın büyüklüğü o kişiyi Ahirette cezalandırmaya müsaade etmez”. Ayrıca şöyle denildi: Bu, İslâm dininde rivâyet edilmiş en güzel hadîstir.

Örnek 2

يُرْوَى عَنْ يَحْيَى بْنِ خَالِدٍ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: لَا يُحْسَنُ بِالْمَلِكِ أَنْ تَكُونَ جَائِزَتَهُ أَقَلَّ مِنْ أَلْفِ أَلْفٍ، وَجَائِزَةٌ وَزَيْدٍ أَقَلَّ مِنْ خَمْسِ مِائَةِ أَلْفٍ. وَكَانَ يُعْطَى وَيُعْتَدَّرُ كَمَا قَالَ يَزِيدُ الْمُهَلَّبِيُّ:

Yahya b. Halid'in şöyle dediği rivâyet edilir³⁵¹: Krala en az milyon, vezirine de en az yarım milyon ödül verilirmiş onda da verilirken (siz daha çoğuna layıksınız gibi) özür dilenirmiş. Yezîd el-Mehlebî'nin şöyle dediği gibi: (Basît)

³⁴⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 113.

³⁵⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 17.

³⁵¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 35.

كَمْ صَعَّرُوا مِنْهُمْ وَاللَّهِ يَكْلُؤُهُمْ نَعَمَاءَ مَا صُعِّرَتْ إِلَّا لِأَنْ عَظُمُوا

Ne de çok aşşağıladılar onları (n faziletlerini, büyük işlerini) küçük olmadığı halde, bilakis büyüktü, Allah lütfuyla onları kollayıp gözetler.

3.2.3. Râvi Zincirinin Başı ve Sonunu Söyleyip Ortadaki Râvileri Zikretmeme

el-Mubberred, bazı bilgi aktarımlarında ise, sened olarak; sadece bilgiyi kendisine aktaranı, bir de onu söyleyen sahibini zikretmiştir. Râvi zincirinde ortada kalan râvileri zikretmemiştir.

Örnek 1

حَدَّثَنِي التَّوَزِيُّ عَمَّنْ حَدَّثَهُ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ: لَقَدْ ابْيَضَّتْ عَيْنَا يَعْقُوبَ مِنْ أَقَلِّ مِمَّا نَأَلِي، وَذَلِكَ أَنَّهُ فَقَدَ وَاحِدًا مِنْ اثْنَيْ عَشَرَ، وَأَنَا رَأَيْتُ ثَلَاثَةَ عَشَرَ مِنْ لُحْمِي قُتِلُوا بَيْنَ يَدَيَّ.

et-Tevvezî, kendisine bildirenlerden bana bildirdi ve dedi ki³⁵²: Hz. Hüseyin'in oğlu Ali dedi ki: Benim başıma gelenlerin çok daha azı Hz. Yakub (a.s.)'in başına geldi ve (ağlamaktan, üzüntüden) gözlerine ak düştü. Hâlbuki onun (kaybettiği) on ikiden sadece biriydi. Fakat ben on üç ciğer paremin gözlerimin önünde öldürüldüğünü gördüm.

Örnek 2

حَدَّثَنِي الرَّيَّاشِيُّ فِي إِسْنَادٍ ذَكَرَهُ قَالَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِلْخَنَسَاءِ: مَا أَفْرَحَ مَا قِيَّ عَيْنَيْكَ؟ قَالَتْ: بُكَائِي عَلَى السَّادَاتِ مِنْ مَضْرٍ. قَالَ: يَا خَنَسَاءُ، إِنَّهُمْ فِي النَّارِ قَالَتْ: ذَلِكَ أَطْوَلُ لِعَوِيلِي.

er-Riyâşî senedini zikrederek bana bildirdi ve şöyle dedi³⁵³: Hz. Ömer b. el-Haţţâb şâir bir bayana dedi ki: Gözlerinin altını şişiren, yaralayan da nedir? Bayan dedi ki: Mađr'dan olan büyük efendilerimiz için ağlamamdır. Hz. Ömer dedi ki: Ey bayan! Onlar cehennemdedir. Bayan dedi ki: Bu, ağıtımı daha da artırdı.

3.2.4. Sözün Sahibini Müphem Bırakma

el-Mubberred, bazı bilgi aktarımlarında da, isim vermeyip, sened olarak sadece

³⁵² el-Mubberred, *el-Fâđıl*, s. 105.

³⁵³ el-Mubberred, *el-Fâđıl*, s. 62.

“denilir ki”, “dedi ki” ve “bazı Araplar dediler ki” gibi belirsiz bir ifade kullanıp sözün sahibini müphem bırakmıştır.

Örnek 1

[أَبَا] يُرْوَى أَنَّ [أَبَا] دُلَامَةَ الشَّاعِرِ دَخَلَ عَلَى الْمَنْصُورِ أَوْ الْمَهْدِيِّ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ فَاحِرَةٌ فَقَالَ مَا هَذِهِ الْجُبَّةُ يَا [أَبَا] دُلَامَةَ؟ فَقَالَ: هَذِهِ لَا أَلْبَسُهَا إِلَّا فِي كُلِّ مَوْتٍ خَلِيقَةٍ، قَالَ: فَأَرَانِي مَيِّتًا وَلَا أَدْرِي.

Rivâyet edilir ki³⁵⁴: *Şâir Ebû Dülâme gösterişli bir cübbeyle el-Mansûr veya el-Mehdî'nin yanına girdi. O da dedi ki: Bu cübbe de nedir ey Ebû Dülâme? O da dedi ki: Bu, sadece halîfelerin ölümünde giydiğim bir cübbedir. O da dedi ki: Öyleyse kendimi ölü olarak görüyorum ya da bilmiyorum.*

Örnek 2

قَالَ أَعْرَابِيٌّ: مَا أَبَالِي أَصْرَزْتُ عَلَى حَجَرٍ أَمْ صَرَزْتُ عَلَى دَنَائِرٍ إِذَا كُنْتُ لَا أَنْفَعُهَا.

Bir bedevî Arap şöyle dedi³⁵⁵: *Eğer biriktirdiğimden infakta bulunmayacaksam o birikim taş mıdır ya da dinar mıdır benim için bir hiçbir anlamı yoktur.*

Tüm bu örneklerde görüldüğü gibi eserinde isnâd metodunu kullanmakla el-Mubberred, verdiği bilgilerin güvenilirliğini artırmıştır.

3.3. Kanıtlayıcı Anlatım Metodu (İstîşhâd)

İstîşhâd, bir kelime veya cümlelerin lafzını, manasını, kullanımının sıhhatini ve bir kâidenin doğruluğunu âyet, sahih hadîs veya konuşması fasih olan bir Araptan sahîh senetle gelen naklî bir delil ile ispat etmektir³⁵⁶.

el-Mubberred, kitabı *el-Fâdil*'de zikrettiği bilgilerin daha şüpheye yer bırakmayan, daha inanılır ve daha hoş olması gibi sebeplerle yer yer hadîs-i şerîf, şiir atasözü ve Arap kelâmından istîşhâdlarda bulunmuştur. *el-Fâdil*'dan istîşhâd örnekleri aşağıdaki başlıklar altındadır.

³⁵⁴ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 51.

³⁵⁵ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 42.

³⁵⁶ Muhammed Semîr Necîb el-Lebdî, *Mecmû'atu'l-Muştalahâti'n-Nahviyye ve's-Şarfiyye*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 119.

3.3.1. Hadîs-i Şerîften Yapılan İstîşâdlar

Tağlîb sanatıyla alakalı olarak “الطَّرْفَانِ” (dişilik organı ve ağız) kelimesini zikreden el-Muberred, buna şu hadîs-i şerîfi istîşâd olarak getirmiştir:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ مَنْ حَفِظَ طَرْفَيْهِ فَلَهُ الْجَنَّةُ»

Nebî (s.a.s.) şöyle buyurmuştur³⁵⁷: “Kim iki tarafını korursa (cinsel organı ve ağız) o cennetlidir”³⁵⁸.

Yine tağlîb sanatıyla alakalı olarak “الأَخْبَيْنِ” (idrar ve dışkı) kelimesini bildiren müellif bununla alâkalı şu hadîs-i şerîfi istîşâd etmiştir³⁵⁹:

«لَا صَلَاةَ لِمُدَافِعِ الْأَخْبَيْنِ»

“İki kötüye (idrar ve dışkıya) direnenin namazı yoktur”³⁶⁰.

3.3.2. Şiirden Yapılan İstîşâdlar

el-Muberred, *el-Fâdıl* adlı eserinde bazı bilgilerin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla şiirden istîşâdlar yapmıştır.

Eserde Ebû ‘Ubeyde’nin rivâyetinde³⁶¹, İbn Abbas’ın “size Kur’an’dan bir kelime müşkil gelirse o zaman şiire müracaat edin. Çünkü o Arapların dîvânıdır” dediği geçmekte ve ona Kur’an’dan (müşkil bir kelime) sorulduğunda (kelimeyi açıklamak için onunla alakalı bir) şiir söylediği belirtilmektedir. İbn Abbas’a Allah Azze ve Celle’nin şu âyeti hakkında sorulmuş³⁶²:

﴿وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ﴾

(Geceye ve içinde barındırdığı şeylere...) ³⁶³.

İbn Abbas da: “(“مَا وَسَقَ” ibaresi), “وَمَا جَمَعَ” (topladığı şeyler) anlamındadır. Şâirin şu şiirini duymadın mı?” demiş, şu şiiri istîşâd olarak getirmiştir: (Recez)

إِنَّ لَنَا فَلَائِصًا حَقَائِقًا مُسْتَوْسَقَاتٍ لَوْ يَجِدَنَّ سَائِقًا

³⁵⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 22.

³⁵⁸ Kaynaklarda hadîsin tahrîcine rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19559.

³⁵⁹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 22.

³⁶⁰ Kaynaklarda hadîsin tahrîcine rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24166.

³⁶¹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 10.

³⁶² el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 10.

³⁶³ İnşikak Suresi 84/17.

Bizim devalerimiz vardır ki, çobanı bulurlarsa hemen bir araya toplanırlar.

Yine eserdeki bir haberde İbn Abbas'ın Kur'an'daki

﴿فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ﴾

(Bir de bakarsın hepsi meydandadır)³⁶⁴.

âyet-i kerimesini “بِالسَّاهِرَةِ” ibaresini, “بِالْأَرْضِ” (yerde) anlamında tefsir ettiği ve “Ümeyye b. Ebû eş-Şalt eş-Şekâfi'nin şu şiirini işitmedin mi?”³⁶⁵ diyerek şu şiiri istişhâd ettiği zikredilmiştir: (Vâfir)

1 فَذَٰكَ جَزَاءُ مَا عَمِلُوا قَدِيمًا وَكُلُّ بَعْدَ ذَٰلِكُمْ يَدُومُ

2 وَفِيهَا حَمٌ سَاهِرَةٌ وَبَجْرٌ وَمَا فَاهُوا بِهِ لَهُمْ مُقِيمٌ

1. Bu önceden yaptıkları şeylerin karşılığıdır. Bunlardan sonra hepsi devamlıdır.

2. Ve orada (cennette), kara ve deniz (hayvanlarının) eti vardır. Canlarının çekip istediği şeyler onlar için orada devamlıdır.

Bu iki örnekte görüldüğü gibi Kur'an âyetlerindeki bazı müşkil kelimelerin anlaşılmasında şiirin kullanıldığı konusuna örnek olması için için el-Mubberred bu iki âyeti örnek getirmiştir.

Bunlardan başka eserde el-Mubberred'in, el-Eşme'î'den işittiği bir rivâyette “سَيْفٌ قُسَّاسِيٌّ” (Kusâsdan kılıç) kelimesi geçmektedir³⁶⁶. el-Eşme'î, kılıcın madeninden dolayı böyle denildiğini söylemiş, bir adamın çapayı vasfettiği şu dizeleri bu kelimeye istişhâd olarak vermiştir: (Recez)

1 أَخْضَرُ مِنْ مَعْدِنِ ذِي قُسَّاسٍ كَأَنَّهُ فِي الْحَيْدِ ذِي الْأَضْرَاسِ

2 يُرْمَى بِهِ فِي الْبَلَدِ الدَّهَاسِ

1. (Çapa) yeşildir Kusâs'ın madeninden, Sanki o, sert, yüksek bir dağdadır.

2. Kumu yumuşak olmayan katı beldelerde onunla vurulur.

Yine “الْحَيْرَةُ” kelimesinin “yağ” anlamına geldiğini açıklayan el-Mubberred, “الْحَيْرَةُ” kelimesinin aynı zamanda “kesimlik deveden olan hisse” anlamına da geldiğini

³⁶⁴ Nâziât Suresi 79/14.

³⁶⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 10.

³⁶⁶ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 18.

söylemiştir³⁶⁷. Ve içinde bu kelimenin kullanıldığı şu şiiri istişhâd olarak getirmiştir:
(Tavîl)

إِذَا مَا جَعَلْتِ الْعَنْزَ لِلْقَوْمِ خُبْرَةً فَشَأْنُكَ إِنِّي عَامِدٌ لِشُؤُونِي

Eğer kesimlik keçiden halka bir hisse dağıtacaksan, (sen bilirsin, istediğin gibi dağıt) bu senin işindir, ben de kendi işlerime (bakarım onları) yaparım.

Bunlardan başka el-Muberred, dizleri üzeri durana “الْجَائِي” ve dizleri üzerinde bacakları dik durana da “الْجَازِي” denildiğini söylemiş devamında şu şiiri “الْجَازِي” kelimesine istişhâd olarak getirmiştir³⁶⁸. (Tavîl)

لَقَدْ طَالَمَا جَرَّيْتَنِي فَوَجَدْتَنِي عَلَى مَرْكَبِ السَّوِّءِ الْمَذَلَّةِ جَادِيًا

Ne de çok denedin beni, fakat rezil kötü bir binek üzerinde bacaklar dik olarak, diz çökmüş halde buldun beni.

Bunlardan başka el-Muberred “فَلَا” (kaba davranmak) kelimesinin anlamını ve kelimenin zıttını şöyle bildirmiştir³⁶⁹: Denilir ki: Eğer develere kaba davranılır ve onlar hızlıca seyrettirilirse “فَلَوْتُ الْإِبِلَ” denir. Aksine develere nazıkçe davranılır ve onlar yavaşsa seyrettirilirse “دَلَوْتُ الْإِبِلَ” denir. el-Muberred buna Ebû Zeyd’den söylenen şu beyitleri delil getirir: (Recez)

لَا تَقْلُوَاهَا وَادْلُوَاهَا دَلُّوا إِنَّ مَعَ الْيَوْمِ أَخَاهُ عَدُوًّا

Onları (develeri) kabaca değil nazıkçe seyir ettirin, gerçekten bugünle birlikte kardeşi yarın vardır.

Burada beyitteki “لَا تَقْلُوَاهَا وَادْلُوَاهَا” kelimeleriyle, “فَلَوْتُ = kaba davrandım” ve “دَلَوْتُ = nazık davrandım” kelimelerinin zıt anlamlı olduğu bildirilmiştir.

³⁶⁷ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 20.

³⁶⁸ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 20.

³⁶⁹ el-Muberred, *el-Fâdil*, s. 19.

el-Mubberred'in Ebû Zeyd'den zikrettiği bir haberde³⁷⁰ "البسَل" kelimesinin hem haram hem de helal anlamlarına geldiği bildirilmiştir. Onlarca bu kelimenin, Ezdâd (iki zıt anlama gelebilen) kelimelerden olduğunu aktarmıştır. el-Mubberred bu kelimeye istişhâd olsun diye İbn Hemmâm es-Selûlî'nin, Nu'mân b. Beşîr el-Enşârî için söylediği şu şiiri getirmiştir: (Tavîl)

1 زِيَادَتَنَا نُعْمَانُ لَا تَحْرِمَنَّا تَقِ اللَّهَ فِينَا وَالْكِتَابَ الَّذِي تَتْلُو

2 أَيُّبَتَ مَا زِدْتُمْ وَتُلَقَى زِيَادَتِي دَمِي - إِنْ أَحَلَّتْ هَذِهِ لَكُمْ - بَسَلُ

يُقُولُ: حَلَالٌ.

1. Bize artır Ey Nu'mân! Bizi yoksun bırakma. Allah'tan ve okuduğun Kitap'tan kork, sakın.

2. Onlara artırılıyor öyle mi? Bana olacak artırılma önemsenmiyor. (Alın) kanım, - eğer size helal ise-(ki o da) helaldir.

el-Mubberred burada önce garib kelime olan "البسَل" kelimesinin ne anlamlara geldiğini, onun Ezdâd kelimelerden olduğunu söyleyerek bilgilendirmiştir. Sonra bu kelimenin kullanıldığı bir şiiri buna delil getirmiştir. Yine tekrar şiirin sonunda "بَسَل" kelimenin "helal" anlamında kullanıldığını söyleyerek kelimenin anlamını vermiş şiire de açıklık getirmiştir.

Yine "الأحامرة" (et, içki ve safran) kelimesi için el-Mubberred, el-A'sâ'nın şöyle bir şiirini istişhâd etmiştir.³⁷¹: (Kâmil)

1 إِنَّ الْأَحَامِرَةَ الثَّلَاثَةَ أَذْهَبَتْ مَالِي وَكُنْتُ بِهَا قَدِيمًا مُوَلَعًا

2 الرَّاحُ وَاللَّحْمُ السَّمِينُ وَأَطْلَى بِالرَّعْفَرَانِ وَقَدْ أَرُوخُ مُوَلَعًا

³⁷⁰ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 79.

³⁷¹ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 21.

3 وَلَقَدْ شَرِبْتُ ثَمَانِيًا وَثَمَانِيًا وَعَشْرَةَ وَأَثْنَتَيْنِ وَأَرْبَعًا

1. Üç kırmızılar ki malımı yok etti, geçmişte onlara çok düşkündüm.
2. İçki, yağlı et ki safran sürülmüş, kokusunu alıyorum arzıyla.
3. Ve içtim sekiz, sekiz, on sekiz, iki ve dört kere.

Bunlardan başka el-Mubberred, kişi azığın önüne oturup onu yiyip bitirdiğinde “رَجُلٌ جُرُوزٌ” dendiğini söylemiştir. Buna Ümmü el-Heysem bir şiirini istişhâd etmiştir³⁷²: (Recez)

1 كَانَتْ عَجُوزًا خَبَّةً جُرُوزًا تَأْكُلُ فِي مَقْعَدِهَا فَفِيهَا
2 تَشْرَبُ حُبًّا وَتَبُولُ كُوزًا لَا تَنْكِحَنَّ بَعْدَهَا عَجُوزًا

1. Evinde oturup yiyeceklerinin hepsini silip süpüren yaşlı bir bayandı. Yerine oturur bir “kaftz”³⁷³ ölçüsünde yerd.
2. İştahla içerdi ve bir testi ölçüsünde bevlederdi. Kocakarı olduktan sonra da evlenmedi.

el-Mubberred burada “جُرُوزٌ” (yiyeceği silip süpürüp yiyen) kelimesinin anlamına istişhâd olarak içinde “جُرُوزٌ” kelimesi geçen bu şiiri getirmiştir.

Şiirden istişhâdın bir diğeri de el-Mubberred’in Ümmü el-Heysem’den duyduğu bir cümlede geçen kelime için olmuştur. Cümle şöyledir³⁷⁴:

جَاءَ فُلَانٌ يَضْرِبُ أَصْدَرِيهِ وَأَزْدَرِيهِ وَأَسْدَرِيهِ، وَيَنْفُضُ مَدْرُوِيهِ.

Bir adam iki omuz arasına vurmaya başladı. Ve kalçasını sallıyor.

el-Mubberred o kişinin boş yere amaçsızca böyle birşey yaptığını söylemiş ve “مَدْرُوَانٌ” kelimesinin geçtiği konuyla alakalı olarak ‘Antere’nin şu şiirini istişhâd etmiştir: (Vâfir)

³⁷² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 22.

³⁷³ Bir tahıl ölçüsü.

³⁷⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 23.

أَحْوَالِي تَنْفُضُ إِسْتِكَ مِدْرَوِيهَا لِتَقْتُلَنِي فَهَأَنْدَا عُمَارَا

Benim çevremde dübürünün iki tarafını mı sallıyorsun, beni öldürmek için ey ‘Umâra.

Ayrıca şiirdeki “فَهَأَنْدَا عُمَارَا” kelimesi “يَا عُمَارَةُ” manasınadır.

Bir başka yerde el-Mubberred, “الْفِتْكَرَيْنِ” (musîbet) kelimesine şöyle bir şiiri istişhâd etmiştir: (Recez)

قَدْ كَلَّفَتْ رَاعِيَهَا الْفِتْكَرَيْنِ إِضْمَامَةً مِنْ ذَوْدِنَا الثَّلَاثِينَ

Otuz devemizden oluşan sürü, çobanının başına bela açtı.

3.3.3. Atasözünden Yapılan İstişhâdlar

el-Mubberred’in *el-Fâdıl* adlı eserinde 1 yerde kelimeyi açıklamak, onun doğruluğunu ispat etmek amacıyla atasözünden istişhâd yaptığı tesbît edilmiştir. Atasözü şudur:

“أَنَا تَعْقَى وَأَنْتَ مَيْقُ فَكَيْفَ نَتَّقُ”

Ben sinirle doluyum, sen de kızdırılmışsın öyleyse biz nasıl anlayabiliriz³⁷⁵.

Müellif eserindeki şiir bâblarından üçüncüsünde bir şiirin garib kelimelerini açıklarken “تَأَقَّى” fiilinin “doldurmak” anlamına geldiğini belirtmiş, içinde geçen “تَعْقَى” “sinirle dolu olmak” kelimesi sebebiyle de bu atasözünü istişhâd etmiştir. Ayrıca atasözünü verip devamında, yukarıdaki tercümesinde belirtilen şekliyle de onu açıklamıştır.

³⁷⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 44.

3.3.4. Arap Kelâmından Yapılan İstişâdlar

el-Mubberred, *el-Fâdil* adlı eserinde bazı bilgileri açıklamak ve doğruluğunu kanıtlamak için Arap kelâmından da istişâdlarda bulunmuştur.

el-Mâzinî'nin el-Eşme'î'den onun da bir bedevi Arap'tan rivâyetinde el-Mubberred, bedevi bir Arabın “جَاءَتْ فُعَيْمٌ تُغَايِشُ بِقَبَائِلِهَا” (Fukaym, kabileleriyle gurur duyarak geldi) cümlesini söylemiş, buradaki “فَايَشُ” fiilinin, Arapçada “iftihar etmek”, “gurur duymak” anlamlarına gelen “فَاعَزَ” kelimesiyle aynı olduğunu bildirmiştir³⁷⁶. Buna da Cerîr'in şu sözünü istişâd etmiştir.

“وَلَا تَفْخَرُوا إِنَّ الْفَيْشَ بِكُمْ مُرٌّ” (Gururlanmayın, sizinle gururlanan alçaktır).

Eserde İbn Abbâs'ın ﴿فَاطِرَ السَّمَوَاتِ﴾ (Ey gökleri yaratan)³⁷⁷ âyet-i kerimesindeki “فَطَرَ” kelimesinin anlamını tam manasıyla ancak, kuyu başında tartışan bedevî Arapların “أَنَا فَطَرْتُهَا” (bu kuyuyu ben yaptım) sözünü duymasıyla anladığı haberi vardır.

Ayrıca el-Mubberred, yemeğe yağ karıştırıldığında: “خَبَزْتُ الطَّعَامَ = yağlı yemek yaptım” ve yağsız yemek yapıldığında ise: “سَمَرْتُ الطَّعَامَ = yağsız yemek yaptım”³⁷⁸ denildiğini söylemiş. O, bedevi bir Arabın eşine söylediği şu sözü de istişâd etmiştir: “عَلَيْكَ بِحَدَا الطَّعَامِ فَاخْبِرِيهِ وَلَا تَسْمُرِيهِ” = Bu yemeği yağlı yap, yağsız yapma”.

Bunlardan başka الأَطْيَانِ (yemek ve nikah) kelimesi için el-Mubberred “ذَهَبَ مِنْهُ” (iki güzel ondan gitti) yani yemeği ve nikahı gitti manasındaki Arap kelâmını istişâd etmiştir. Bir diğer Arap kelâmında, “وَقَعَ فِي الْأَهْيَعَيْنِ” (iki rahatı elde etti) yani yemeğe sahip oldu ve nikâhlandı şeklinde olduğunu bildirmiştir.

Yine الأَبْيَضَانِ (gençlik ve yağ) kelimesi için el-Mubberred, “ذَهَبَ مِنْهُ الْأَبْيَضَانِ” (iki beyaz (gençlik ve yağ) ondan gitti) manasındaki Arap kelâmını istişâd etmiştir

³⁷⁶ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 18.

³⁷⁷ Yûsuf Suresi 12/101.

³⁷⁸ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 20.

3.4. Delil Getirme Metodu (İstidlâl)

el-Mubberred, kitabı *el-Fâdıl*' da bildirdiği bazı bilgilerin daha güvenilir olması için âyeti-i kerîme, hadîs-i şerîf, şiir ve atasözünden deliller getirmiştir. Bunlar aşağıda başlıklarda sıralanmıştır.

3.4.1. Âyet-i Kerîmeden Yapılan İstidlâller

el-Mubberred *el-Fâdıl*' in mukaddimesinde âlimin önemi üzerinde dururken şu âyet-i kerîmeyi buna delil getirmiştir:

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾

(...Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar...) ³⁷⁹

Yine el-Mubberred *el-Fâdıl*' in mukaddimesinde Kur'an dilinin Arapça olması sebebiyle Arap dilinin önemi üzerinde dururken şu âyet-i kerîmeyi buna delil getirmiştir:

﴿بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾

(...Apaçık Arap diliyle...) ³⁸⁰

3.4.2. Hadîs-i Şerîfden Yapılan İstidlâller

el-Mubberred, kitabı *el-Fâdıl*' da ele aldığı bazı konulara hadîs-i şerîflerden de örnekler getirmiştir. Böyle yapmakla ele aldığı konunun dinî temelini göstermektedir. Büyüklere saygı konusu ele alınırken, şu hadîs-i şerîf de konuya delil olarak zikredilmiştir:

﴿وَيُرَوَّى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «حَقُّ كَبِيرِ الْإِخْوَةِ عَلَى إِخْوَتِهِ كَحَقِّ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ»

Rasulullah (s.a.s.)'in şöyle söylediği rivâyet edilir ³⁸¹: *Büyük kardeşin küçük kardeşi üzerindeki hakkı, babanın çocuğu üzerindeki hakkı gibidir* ³⁸².

Mersiye (ölüye ağıt yakma) bâbı başlığı altında ölüye ağıt yakmakla ilgili bir haberden sonra şu hadîs-i şerîf zikredilmiştir:

³⁷⁹ Fâtır Suresi 35/28.

³⁸⁰ Şuara Suresi 26/195.

³⁸¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 103.

³⁸² Kaynaklarda hadîsin tahricine rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Beyhaqî, *Şu'abu'l-Îmân*, 7553.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «مَا كَانَ مِنَ الْعَيْنِ وَالْقَلْبِ فَمِنَ اللَّهِ وَمِنَ الرَّحْمَةِ، وَمَا كَانَ مِنَ الْيَدِ وَاللِّسَانِ فَمِنَ الْقَسْوَةِ وَالشَّيْطَانِ».

Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu³⁸³: *Göz ve kalpten kaynaklı şeyler Allah'tandır, merhamettendir. El ve dilden kaynaklı şeyler ise şeytandandır, katılıktandır*³⁸⁴.

Aklın kullanılması, akıllının yeri ve önemi konularını ele aldığı yerde konuyla alakalı olarak el-Mubberred, şu hadîs-i şerîfi delil getirmiştir:

فَإِنَّهُ يُرْوَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [قَالَ]: "إِنَّ اللَّهَ يُعَاقِبُ الْعَاقِلَ بِمَا لَا يُعَاقِبُ بِهِ الْجَاهِلَ"

Rasulullah (s.a.s.)'den rivâyet ediliyor ki şöyle buyurmuşur³⁸⁵: *"Allah Teâlâ akıllıyı, câhili cezâlandırmadığı şeylerle cezalandırır"*³⁸⁶.

İlmin faziletine dâir de şu hadîs-i şerîf delil getirilmiştir³⁸⁷:

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَضْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَضْلِ الْعَمَلِ.

Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: *"İlmin fazileti amelin faziletinden daha iyidir."*³⁸⁸

3.4.3. Şiirden yapılan İstidlâller

el-Mubberred, *el-Fâdıl* adlı eserinde verdiği bazı bilgilerin doğruluğunu artırmak amacıyla şiirden istidlâller yapmıştır. el-Mubberred, eserde değinilen suçsuz birine günah yüklenmesi konusunda, sığırlar suya gitmek istemediğinde öküze vurulduğu böylece öküz harekete geçip gittiğinde de sığırların onu takip ettiği bilgisini vermiş sonrasında da buna aşağıda gelecek Enes b. Mudrak el-Has'amî'nin şiirinde geçen aynı manadaki bir cümleyi delil getirmiştir³⁸⁹. Böylelikle bu bilginin halk arasında bilindiğini ve kullanıldığını göstermiştir. (Basîf)

³⁸³ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 65.

³⁸⁴ Kaynaklarda hadîsin tahririne rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Ahmed b. Hanel, Müsned, 2127.

³⁸⁵ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 1.

³⁸⁶ Kaynaklarda hadîsin tahririne rastlanmamıştır.

³⁸⁷ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 2.

³⁸⁸ Kaynaklarda hadîsin tahririne rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, Müsned, 2969.

³⁸⁹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 85.

إِنِّي وَقَتَلِي سَأَلِيكَ ثُمَّ أَعْقَلَهُ كَالثَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عَافَتِ الْبَقْرُ

Ben, sonra diyetini vermek üzere Süleyk'i öldürdüm. Sığır gitmek istemediğinde öküze vurulduğu gibi.

el-Mubberred eserde iyiliklere teşekkür konusunda aşağıdaki hadîs-i şerîfi zikrettikten sonra konuyla ilgili bir şiiri de devamında örnek getirmiştir.

يُرَوَّى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَالَ لِي جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ أُسْدِيَتْ إِلَيْهِ مَعْرُوفًا فَكَافَأَ

فَدَاكَ، وَمَنْ عَجَزَ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْتَى فَقَدْ كَافَأَ». وَأَنْشَدَ:

Rasulullah (s.a.s.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilir³⁹⁰: *Bana Cebrâil (a.s.) dedi ki: Kime bir iyilik yapıldıysa onun karşılığı, (iyilik yapana) aynı şekilde iyilikle (mukabele edilmesi) dir. Kim de bunu yapamazsa iyilik yapanı övmesi onun karşılığı olur*³⁹¹. Devamında el-Mubberred, konuyla alakalı şöyle bir şiir söylendiğini zikretmiştir: (Serî‘)

ثَمْنُ الصَّنِيعَةِ شُكْرٌ صَاحِبِهَا وَالشُّكْرُ شَيْءٌ مَا لَهُ ثَمْنٌ

İyiliğin karşılığı sahibine teşekkürdür. Teşekkür ise bedeli olmayan bir şeydir.

3.4.4. Atasözünden Yapılan İstidlâller

el-Mubberred, *el-Fâdıl* adlı eserinde 1 yerde atasözünden istidlâl getirmiştir. O, Ümmü el-Heysem'in, gördüğü en fasih konuşan kişilerden biri olduğu bilgisini vermiş, bunu da onun, Arap atasözünden olan şu sözü söylemesinden çıkarmıştır³⁹²:

“لَا تَرْضَى الشَّانِقَةَ إِلَّا بِحَزْرَةٍ”

Hasetçi, haset ettiklerinden memnun olmaz, ancak onlar köklerinden kazınırsa o zaman memnun olur.

Ve devamında el-Mubberred bu atasözünü şöyle açıklar:

“الشَّانِقَةُ: الْمُبْغِضَةُ، وَهِيَ الَّتِي لَا تَرْضَى مِمَّنْ أَبْغَضْتَهُ إِلَّا بِاسْتِثْصَالٍ”

³⁹⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 97.

³⁹¹ Kaynaklarda hadîsin tahrîcine rastlanmamıştır. Benzer hadîs-i şerîf için bkz. Ebû Dâvûd, Sünen, 1672.

³⁹² el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 22.

“الْكِبَابِيَّةُ” hasetçi, nefret eden demektir. O nefret ettiklerinden memnun olmaz, ancak onların kökten kazanması onu memnun eder.

Müellif burada Ümmü el-Heyssem’in fasih konuştuğunu, onun söylediği bir atasözünü delil getirerek bildirmiştir.

3.5. Açıklayıcı Anlatım Metodu

Açıklayıcı anlatım metodu, bilgi vermek ve öğretmek amacı ile oluşturulan yazılarda kullanılan anlatım tekniğidir. Bu tür yazılarda amaç okuyucuyu bilgilendirmek, ona bir şeyler öğretmek olduğu için açık ve anlaşılır bir dil kullanılır³⁹³. Açıklayıcı anlatım atasözleri, özdeyişler ve seçme mısralar gibi özlü sözlerin yorumunda daha çok kullanılır³⁹⁴. el-Mubberred *el-Fâdil*’da kelime anlamları üzerinde dururken ve şiirdeki müşkil ifadeler ile kapalı manayı açıklarken bu yöntemi çokça kullanmıştır. Eserde kullanılan bu yöntem aşağıdaki iki başlıkta örneklerle incelenmiştir.

3.5.1. Ğarîb Kelimeleri Açıklama Metodu (Müfredât)

el-Fâdil’da öne çıkan unsurlardan biri de ğarîb kelimelerdir. el-Mubberred bu ğarîb kelimeleri, şiir ve dildeki kullanımlarından delil getirmekle ayrıca kendi bilgileriyle açıklamıştır. el-Mubberred “الْعَرَبُ” kelimesinin suyun çokluğu anlamına geldiğini³⁹⁵, deniz köpürüp taşıdığı zaman “عَرَبَ الْبَحْرُ” (Denizin suyu çok oldu) denildiğini bildirmiştir. Yine “عَرَبَتْ مَعِدَّتُهُ” (Midesi dolu oldu) ve -mide çok dolu olup bozulduğunda- “رَمَضَتْ وَدَرَبَتْ مَعِدَّتُهُ” (Midesi bozuldu) denildiğini zikretmiştir.

Aşağıdaki örnekte de el-Mubberred denizi vasfederken kullanılacak kelime örneklerini şöyle vermiştir:

هَذَا بَحْرٌ لَا يُعْطِطُ، وَلَا يُنْكَشُ، وَلَا يُنْكَفُ، وَلَا يُفْتَحُ وَلَا يُدْرِكُ عَوْرَهُ

*Bu, dalgası yükselmeyen, altı üstüne getirilmeyen, azımsanmayan, fethedilemeyen, derinliği bilinmeyen bir denizdir*³⁹⁶.

³⁹³ Atilla Özkırmı, Türk Dili Dil ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 247.

³⁹⁴ Yakup Karasoy, *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, s. 259.

³⁹⁵ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 21.

³⁹⁶ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 21.

Bundan başka el-Muberred “ok” kelimesi için atıldığındaki durumuna göre kullanılan şu kelimeleri söylenmiştir: “النَّارُ”, hedefe ulaşip sonra düşen ok, “العاصِدُ”, hedefe meyleden ok, “الحايضُ”, atıcının önünde duran ok, “القاصِرُ”, hedefe kısa kalan ok, “الزَّالِجُ”, yere çarpıp havalanan sonra hedefe ulaşan ok ve “المُعْطِطُ”, dosdoğru gitmeyip kıvrıla kıvrıla giden ok.

el-Mâzinî, Ebû Zeyd el-Ensârî'nin Arapların musibetlere şöyle isimler verdiklerini işittiğini el-Muberred'e bildirmiş³⁹⁷:

”لَقِيْتُ مِنْهُ الْبَرْحِيْنَ وَالْبَرْحِيْنَ وَالْفِتْكَرِيْنَ وَالْفِتْكَرِيْنَ“

”Ondan belalar, belalar, musibetler, musibetler buldum.”

el-Muberred, “bana (bunlardan farklı olarak) الْفِتْكَرِيْنَ kelimesi de söylendi fakat ben bunu Araplardan hiç duymadım” diyerek açıklamada bulunmuştur.

Bir başka örnek el-Mâzinî'nin, Ebû Zeyd'den rivâyet ettiği haberdedir³⁹⁸. Ebû Zeyd, Sa'd kabilesinden bir kadının başka bir kadını vafettiğini ve şöyle dediğini bildirmiştir:

إِنَّهَا لَلْيَأْءُ الْعُنُقِ، مِمْدَاقُ السِّقَاءِ، مِنْهَا الْعُدْرُ.

O çok misafirperverdir, misafir için sütü az olduğunda artsın diye suyla çoğaltandır, misafiri ağırlamakta acelecidir.

el-Muberred bu cümledeki ğarib kelimeleri, “لَيَأْءُ الْعُنُقِ” misafire çok ilgi göstermektir, “مِمْدَاقُ السِّقَاءِ” lafzıyla da şöyle diyor: Eğer sütü az olursa onu, misafirlerine yetsin, çoğalsın diye su ile sulandırır” diyerek açıklamıştır.

Bunlardan başka el-Muberred eserde, ok yaya koyulduğunda “فَوْقَ لَهُ بِسْهُمْ” veya “أَفْوَقَ لَهُ بِسْهُمْ” (oku yaya koydu) ifadelerinin kullanıldığını bildirmiştir³⁹⁹.

3.5.2. Şiir Açıklama Metodu

el-Muberred, *el-Fâdıl*'da zikrettiği bazı şiirler için daha anlaşılır olsun diye açıklamalarda bulunmuştur. Bu, kimi zaman şiirde geçen ğarib bir kelimeyi veya

³⁹⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 78.

³⁹⁸ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 40.

³⁹⁹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 20.

müşkil bir ifadeyi açıklama, kimi zaman da şiirin genel manasını birkaç cümleyle serh etme biçimlerinde olmuştur. *el-Fâdil*' dan buna örnekler aşağıdadır:

Kureyş'ten bir adam şöyle bir şiir söylemiş⁴⁰⁰: (Mutekârib)

1 وَلَسْتُ بِزُمَيْلَةٍ نَأْنِي خَفِيٍّ إِذَا رَكِبَ الْعُودَ عُودًا

2 وَلَكِنِّي أَحْمَلُ الْمُؤَنَسَاتِ إِذَا مَا الرِّجَالُ اسْتَحَفُّوا الْحَدِيدًا

1. Eğer oklar yaya bindiğinde ben, korkak, zayıf ve gizlenmiş değilim.

2. Fakat ben silahları taşıyorum, adamlar demiri (silahları) hafife aldıklarında,.

el-Mubberred, bu şiiri şöyle açıklamıştır:

قَوْلُهُ: إِذَا رَكِبَ الْعُودَ عُودًا، أَيُّ إِذَا رَكِبَ السَّهْمَ عَلَى الْقِسِيِّ. وَالتَّأْنِي: الضَّعِيفُ، (مَهْمُوزٌ مَقْصُورٌ).
وَالْمُؤَنَسَاتُ مِنَ السِّنَاحِ: السَّبِيْفُ وَالرَّمْحُ وَالْقَوْسُ وَالتَّرْسُ. وَقَوْلُهُ: إِذَا مَا الرِّجَالُ اسْتَحَفُّوا الْحَدِيدَ، أَيُّ فِي الْحَرْبِ،
يَقُولُ: إِذَا فَرَعَ الرِّجَالُ أَوْ خَافُوا خَفَّ مَا عَلَيْهِمْ مِنَ السِّنَاحِ وَإِنْ كَانَ تَقِيًّا.

“التَّأْنِي” sözü yani şu anlamdadır: Oklar yaya bindiğinde. Ve “الْمُؤَنَسَاتُ” kelimesi, zayıf demektir (maksûr hemzeli). “الْمُؤَنَسَاتُ” sözü silahlar demektir: Kılıç, mızrak, yay ve kalkan gibi. “إِذَا مَا الرِّجَالُ اسْتَحَفُّوا الْحَدِيدَ” ifadesi de, savaş esnasında, adamlar önce korktular sonra silahlar ağır olmalarına rağmen onları hafife aldılar, demektir.

Şu şiir de el-Mubberred'in açıklamada bulunduğu şiirlerdendir: (Tavîl)

تَمُدُّهُمْ بِالْمَاءِ لَا لِهَوَانِهِمْ وَلَكِنْ إِذَا مَا قَلَّ شَيْءٌ يُوسِّعُ

Onların havanlarında fazla bir şey olmadığında onların (yemeklerine) su ile takviye yaparım. Fakat bunu bir şey az olduğunda çoğalsın diye (yaparım).

el-Mubberred, “مِنْهَاءِ الْقِدْرِ” yani misafirlerini ağırlamakta acele etmesidir, onun sözünden biz “مِنْهَاءِ الْقِدْرِ، مَنْ هَيَّيَ اللَّحْمُ إِذَا كَانَ نَيْئًا” diyerek açıklamada bulunuyor. Yani “مِنْهَاءِ الْقِدْرِ” (ibaresi şu ibareye benziyor) “مَنْ هَيَّيَ اللَّحْمُ” “eti pişmeyip çiğ

⁴⁰⁰ el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 44.

olan kişi”. (Yani kadın misafire ikramda acele edip yemeği tam pişirmiyor. Yani tenceresi(ndeki eti) tam pişmeyen kadın) şeklinde.

et-Tevvezî el-Muberred’e şöyle bir şiir söylemiştir⁴⁰¹: (Recez)

وَرَسْمٌ دَارٍ مُقْفِرُ الْجَنَابِ يَزْدَادُ عُمْرَانًا مِّنَ الْحَرَابِ

Bölgenin tablosu (şöyledir:), terkedilmiş ev avluları ve sayısı çoğalan harabe binalar...

el-Muberred bu şiiri “şâir, “يَصِفُ دَارًا تَزْدَادُ عُمْرَانًا مِّنَ الْحَرَابِ بِالْمَوْتِ الَّذِينَ يُدْفِنُونَ فِيهَا” ölenlerin defnedilmesiyle harabe binaları (yani mezarları) çoğalan bölgeyi vasfediyor” diyerek açıklamıştır.

Bir diğer şiir açıklama Ebû Osman el-Mâzinî’nin el-Muberred’e okuduğu şu şiir içindir⁴⁰²: (Recez)

وَمَا الْبُتُوثُ غَيْرُ صُوفٍ بَحَّتْ مَصْبُوعَةٌ أَلْوَانُهَا بِالرُّفْتِ

Örtüler saf yündendir (fakat) ziftle boyanmıştır renkleri (karadır).

el-Muberred “bu şiirdeki “الرُّفْتُ” kelimesinin “ز” harfi çammelidir, “الصُّعْفُ” ve “الضُّعْفُ” kelimelerinde olduğu gibi” diyerek açıklamada bulunmuştur.

3.5.3. Atasözü Açıklama Metodu

el-Muberred, *el-Fâdıl*’da 2 yerde atasözü için açıklamalarda bulunmuştur. Bunlardan biri el-Mâzinî’nin, Ebû Zeyd’den el-Muberred’e söylediği şu atasözü içindir⁴⁰³:

“أَحْيَا مِنْ ضَبِّ”

(Ömrü kertenkele gibi uzun oldu).

el-Muberred bu atasözünü, Arapların, kertenkelenin üç yüz yıl yaşadığını, kesilip bırakıldığında nefesi en uzun süren sürüngen olduğunu yani hızlıca ölmediğini söylediklerini bildirerek açıklamıştır.

⁴⁰¹ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 44.

⁴⁰² el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 19.

⁴⁰³ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 21.

Diğer açıklama da şu atasözü içindir⁴⁰⁴:

“أَعْقُ مِنْ ضَبِّ”

(Ailesine karşı kertenkele gibi saygısız oldu).

el-Muberred, “çünkü öne sürülür ki kertenkele yavrusunu yer” diyerek bu atasözü için açıklamada bulunmuştur.

3.6. Öyküleyici Anlatım Metodu

Olmuş veya olması mümkün bir olayın başkalarına sözle ya da yazıyla anlatıldığı anlatım biçimine öyküleme (hikâye etme) denir⁴⁰⁵. el-Muberred’in *el-Fâdıl*’ı oluştururken bilgileri vermede kullandığı yöntemlerden biri de öyküleyici anlatımdır. Örneğin el-Muberred rivâyet edilen bir olayı şöyle anlatır⁴⁰⁶:

Rivâyet edilir ki, el-Ahnef b. Kays Basra’da el-Hasan el-Basrî’ye işleri hakkında söz yöneltti, dinleri konusunda sorular soran insanlar gördü. Ve şöyle dedi: Âlimler neredeyse efendiler oldular. Her izzet, ilimle kuvvetlendirilmezse ondan sadır olacak şeyler kıymetsiz olur.

Yine Ebû Ubeyde ve başkaları el-Muberred’e şöyle bir hikâye anlatmış⁴⁰⁷ – meşhur bir hikâyeymiş, lafızları farklı da anlatılmış- el-Muberred şöyle anlatıyor: Hâtim eṭ-Ṭâî, canını kurtarmak için bir esir fidye verip ‘Aneze kabilesinde ikamet ettiği sıralarda, (bir gün) erkekler bir anda kaybolmuş. Sadece o ve kadınlar kalmış. Onların bir devesinin boğazında şişlik oluşmuş. Kadınlar Hâtim eṭ-Ṭâî’ye, kalk, şu devenin boğazını (şişliğin inmesi için yar) kan akıt, demişler. Hâtim eṭ-Ṭâî eline büyük bir bıçak alıp hayvanı boğazlamış (çok derinden kesmiş). Kadınlardan biri ona tokat atmış, onu esir almış. Hâtim eṭ-Ṭâî, “(Keşke) bana, bileziği olmayan biri tokat atsaydı” demiş. Yani bana bir erkek tokat atsaydı. Kadın, biz sana (boğazı yar) kan akıt dedik, sen gittin hayvanı boğazladın!, demiş. Hâtim eṭ-Ṭâî de “öyleyse git sen kan akıt” demiş.

Zübeyr’den aldığı bir olayı el-Muberred şöyle anlatır⁴⁰⁸: Ümeyye oğullarından bir adam Yahya b. Hâlid’e⁴⁰⁹ kendini arz etmiş. Yahya b. Hâlid, hacetin

⁴⁰⁴ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 21.

⁴⁰⁵ Yakup Karasoy, *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, s. 260-261.

⁴⁰⁶ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 78.

⁴⁰⁷ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 41-42.

⁴⁰⁸ el-Muberred, *el-Fâdıl*, s. 56.

nedir? demiş. O da hacetim beni Mü'minlerin emiri er-Reşîd'e ulaştırmandır demiş - ona kendisini tanıtmış-. O da Mü'minlerin emiri bu (Emevî) beytinin ehlini sevmiyor. Eğer bir hacetin varsa Mü'minlerin emiri olmadan istediğini ben karşılayım, demiş. Adam, benim ondan başka bir hacetim yoktur. Senden istediğim de budur demiş.

Yahya, Mü'minlerin emirinin yanına girmiş ve o kerîm ve hoşgörülü olan Mü'minlerin emiriyle karşılaşmış. Ona, ey Mü'minlerin emiri benim bir hacetim var, demiş. Mü'minlerin emiri, söyle ey Ali evlâdı, demiş. Böylece ona Emevîlerden olan adamın durumunu anlatmış. Mü'minlerin emiri, bunu kerih görmüyorum, onu bana getir, ona selam söyle ve çağır demiş. Böylece ona iyi davranmış. Sonra adam şöyle bir şiir söyleyerek (söze) başlamış: (Recez)

1 يَا أَمِيرَ اللَّهِ إِنِّي قَائِلٌ قَوْلَ ذِي رَأْيٍ وَدِينٍ وَحَسَبٍ

2 لَكُمْ الْفَضْلُ عَلَيْنَا وَلَنَا بِكُمْ الْفَضْلُ عَلَى كُلِّ الْعَرَبِ

3 مَنْ يَفْعَلْ غَيْرَ مَعَالِي فَلَقَدْ ضَلَّ فِي الْحُكْمِ ضَلَالًا وَكَذَبَ

4 عَبْدُ شَمْسٍ كَانَ يَتْلُو هَاشِمًا وَهِيَ بَعْدُ لِأُمِّ وَلَّابِ

5 فَصِلِ الْأَرْحَامَ مِنَّا إِنَّمَا عَبْدُ شَمْسٍ عُمُّ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

6 فَالْقَرَابَاتُ شَدِيدٌ عَقْدُهَا عَقْدُهَا أَوْثَقُ مِنْ عَقْدِ الْكَرْبِ

1. Ey Allah'ın halîfesi! Ben etkili, dîni ve saygılı söz söyleyenim.

2. Bize iyilikleriniz var ve bizim de sizinle tüm Araplara iyiliklerimiz var.

3. Kim bu söylediklerimin dışında bir şey söylerse kesinlikle yanlış hükme varır, yalan söyler.

4. Abdu Şems, Hâşim'i takip etmişti ve ikisi de anne ve babadan sonradır.

⁴⁰⁹ Abbâsî veziri, ö. M. 850.

5. Akrabalık bağımızı koru; Abdu Şems, Abdu'l-Muttalib'in amcasıdır.

6. Akrabalıkların bağı çok sağlamdır. Onun bağı kuru hurma kütüğünün bağından daha sağlamdır.

Mü'minlerin emîri er-Reşîd, evet, gerçekten doğru! demiş. Ve ona ödül verilmesini emretmiş. O da ödülünü almış ve çıkmış. Yahya da, onu ben de ödüllendiriyim diye arkasından çıktım ama ona yetişemedim demiş.

3.7. Şiir Tenkîdi

el-Mubberred'in, *el-Fâdıl* adlı eserinde bazı şiirleri tenkîd ettiği de olmuştur. Örneğin el-Eşme'î, şâirin şu şiirini söylemiş, el-Mubberred de biz, teşbihi bu beyitten daha güzel bir beyit görmedik, diyerek tenkîd etmiştir⁴¹⁰: (Tavîl)

كَأَنَّ مُنَارَ النَّعْمِ فِينَا وَفِيهِمْ وَأَسْيَافَنَا لَيْلٌ تَهَاوَى كَوَاكِبَهُ

Sanki tozu dumana katan (kılıçlarımız), bir bizim (üstümüzde) bir onların (düşmanın üstünde, her yerde). Kılıçlarımız (sanki) gecenin örttüğü yıldızlardır.

Müellif şiiri şöyle açıklamıştır: Tozu geceye benzetti. Tozlar içindeki kılıçları gece (karanlığında) kaybolmuş yıldızlara benzetti.

Ebu Muhammed et-Tevvezî, Ebû Ubeyde'den rivâyetle el-Mubberred'e, 'Amr zu'l-Kelb'in kız kardeşinin, 'Amr'ın ölümü üzerine, onu övdüğü, faziletlerini saydığı ve ölmesiyle o güzelliklerin gittiğini söylediği *Fâdıl*'ın mersiye başlığında geçen şöyle bir mersiye okumuş, el-Mubberred bu şiiri, manasının çok güzel ve çok zarif olduğunu söyleyerek tenkîd etmiştir⁴¹¹: (Seri')

1 يَا مَنْ مِمَّقْتَلِهِ زُهَى الدَّهْرِ قَدْ كَانَ فِيكَ تَضَائُلُ الْبَدْرِ

2 كُنْتَ الْمَجِيرَ عَلَيْهِ تَقَهْرُهُ فَإِذَا سَطَوْتَ فَقَدْ سَطَا الْقَهْرُ

3 وَإِذَا سَكَتَ فَإِنَّهَا عِدَّةٌ وَإِذَا نَطَقْتَ تَدَفَّقَ الْبَحْرُ

⁴¹⁰ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 45.

⁴¹¹ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 59-60.

4 وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَىٰ أَحْيَىٰ عَدَمٍ أَتَرَىٰ وَزَالَ بِلَحْظِكَ الْفَقْرُ

5 وَإِذَا رَقَدْتَ فَأَنْتَ مُنْتَبِهٌ وَإِذَا بَدَوْتَ فَوَجْهُكَ الْبَدْرُ

6 وَاللَّهِ لَوْ بِكَ لَمْ أَدْعُ أَحَدًا إِلَّا قَتَلْتُ لِقَاتِنِي الْوَتْرُ

7 مَا زَالَ يَحْسُدُ بَطْنُ أَرْضِكَ ظَهْرَهَا إِذْ تَمَّ أَمْرُكَ وَاسْتَوَى الْقَدْرُ

8 حَتَّىٰ حَلَّتْ بِبَطْنِهَا فَتَقَدَّسَتْ فَالْيَوْمِ يَحْسُدُ بِطْنِهَا الظُّهْرُ

1. Ey Ölümüyle zamanı sevindiren kişi (çünkü sen yaşıyorken öyle azametliydin ki zaman bile ululukta seni geçemiyordu, sen ölüp göç edince zaman ancak o zaman ulu olabildi ve ölümüne sevindi.) Sen hayattayken (öyle parlaktın ki) dolunayın ışığı küçülüyordu (etkisiz kalıyordu).

2. (Zaman insanlara zulmederdi) sen de onu mağlup ederdin. Üzerine saldırdığında sen yenmenin kendisiydin (kesinlikle yenerdin).

3. Suskunluğun (çaresizlik değil, karşıdakine verilmiş) bir mühletti. Konuşman öyle etkili ve güçlüydü ki denizdeki ardı arkası kesilmeyen dalga vuruşları gibiydi.

4. Fakir fukarayı gözettiğinde o zenginleşirdi. Senin tek bakışın bile fakirliği alıp götürürdü.

5. Uyuduğunda bile uyanıktın, yüzünü gösterdiğinde sanki o dolunaydı.

6. Allah'a yemin olsun senin yerine (seni öldüren düşmanlarından) kimseyi bırakmasam (yakasına yapışsam) hatta öldürsem, (hiçbir şey senin yerini tutmaz) yine de sensiz kalırım.

7. Yaşadığın yerlerin altı (sana sahip olmadıgından) (yaşadığın yer olan) üstünü hep kıskanırdı, kader gerçekleşip işin tamamlanınca.

8. Toprağa girdin, mukaddes oldun. Bugün ise aksine yerin üstü (seni kaybedip sana sahip olmadıgından, sen toprağın içinde olduğundan) yerin altını kıskanıyor.

Bunlardan başka el-Mubberred, aşağıdaki beytin nâdir beyitlerden olduğunu söyleyip onun kıymetini dile getirerek onu tenkîd etmiştir⁴¹²: (Kâmil)

هَاتُوا فَتَى يَكْفَى مَقَامَ مُحَمَّدٍ هَيْهَاتَ ذَلِكَ وَاحِدٌ لَا يُوجَدُ

Muhammed'in yerine geçecek bir genç getirin, ne kadar da imkânsızdır bu o tektir ondan başka da yoktur.

Ayrıca eser içindeki her bir şiirin, müellifin de ifadesiyle, konu ya da üslup yönünden beğenilip seçilmesinden dolayı aslında eserdeki tüm şiirlerin el-Mubberred tarafından tenkit edildiği söylenebilir.

⁴¹² el-Mubberred, *el-Fâdil*, s. 61.

4. EL-FÂDİL'İN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

4.1. Duruluk

Duruluk; cümlelerde, gereksiz sözcüğün bulunmamasıdır. Güzel ve etkili bir anlatımda gereksiz açıklama veya söz tekrarlarına yer verilmez⁴¹³. el-Mubberred'in kendisinin de ifade ettiği gibi eserde sözü ve konuyu uzatmak muhatabı usandırır, eseri değersiz kılar⁴¹⁴. el-Mubberred de *el-Fâdıl*'da duruluk hususuna dikkat ederek hem sözü hem de örnekleri uzatmamış, onları eserinde ihtiyacı karşılayacak, amaca götürece kadar zikretmiştir.

4.2. Açıklık

Açıklık, anlatımın hiçbir tartışmaya yol açmadan, tek bir hükmü açıkça ifade etmesidir. Açıkça anlatılmış bir yargıdan birden çok yorum çıkmaz, herkes ondan aynı şeyi kolayca anlar⁴¹⁵. Açıklığın olmadığı anlatımda “kapalılık” söz konusu olur.

el-Mubberred de eseri *el-Fâdıl*'da ğarîb kelime ve müşkil ifade açıklamaları olsun şiir izahları olsun dil olarak açık bir dil kullanmıştır. Açıklamaları herkesin anlayacağı basitliğe indirgemiş, kapalı ifadelerden kaçınmıştır.

4.3. Sadelik

Sadelik, anlatımın süsten, yani söz sanatları, kapalı sözcükler ve uzun cümlelerden uzak olmasıdır. Karşıtı süslülüktür. Yalın bir cümlede düşünce ve duygular kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir. Yalın bir metnin dil ve ifadesi sadedir.

Eseri *el-Fâdıl*'ı edebiyatın arzulanmasına teşvik, onu sevdirmeye ve onun gelişmesine destek olmak amacıyla yazan el-Mubberred eseriyle her kesimden insanlara hitap etmek istediğinden o, tanımlamaları ve izahlarında sade bir dil kullanmış, süslü anlatımdan kaçınmıştır.

⁴¹³ Serdar Odacı, *Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım*, Palet Yayınları, Konya, 2009, s. 279.

⁴¹⁴ el-Mubberred, *el-Fâdıl*, s. 99.

⁴¹⁵ Yakup Karasoy, *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, s. 223.

5. EL-FÂDİL'İN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

el-Mubberred'in en meşhur eseri *el-Kâmil*'dir. Bu eser el-Câhız'ın, *el-Beyân ve't-Tebyîn*'i, İbn Kuteybe'nin *Edebu'l-Kâtib*'i ve Ebû Alî el-Ğâfî'nin *en-Nevâdir*'iyle birlikte klasik Arap edebiyatının dört temel eserini teşkil eder. Bu çalışmada incelemesi yapılmış olan *el-Fâdıl* adlı eser yine el-Mubberred'in, çok kıymetli eseri *el-Kâmil*'in üslûbuyla yazdığı bir eserdir. *el-Fâdıl*'ın *el-Kâmil*'den farkı hacminin azlığıdır. *el-Fâdıl*'ın önemli bir eser olduğunun gerekçeleri arasında ilk başta, onun hacminin azlığıyla birlikte muhteva ve yönteminin *el-Kâmil*'in muhtevası ve yöntemiyle aynı olduğu söylenebilir. *el-Fâdıl*'ın muhakkiki Abdülaziz el-Meymenî onun, her yönüyle sanki küçük bir *el-Kâmil* olduğunu söylemiştir.

el-Fâdıl'ın muhtevasını âyet, hadîs, sahabe sözü, haber, şiir, gazel, methiye, mersiye, hiciv, hutbe, mektup, hikâye, lügat (kelime anlamı, eş ve zıt anlamlı kelime, Ezdâd kelime, kelime harekelenmesi ve kelime morfolojisi), garib kelime, tağlib sanatı, atasözü, biyografik bilgi ve duâ oluşturur. Ayrıca müellif eserinde eski-yeni bazı şiir, bilgi, ğarîb ve nadir kelimeleri zikredip bunlar hakkında açıklamalarda bulunmuş, bunlara yer yer âyet, hadîs-i şerîf, atasözü ve şiirlerden deliller getirmiştir.

el-Fâdıl yazılma amacı itibariyle bir edebiyat kitabıdır. Eser, şiir, edebiyatla ilgili haber, gazel, methiye, mersiye, hiciv, hutbe, mektup ve hikâye gibi edebî türleri zikretmesiyle bir edebiyat kitabı olmakla birlikte ayrıca, lügat (kelime anlamı, eş ve zıt anlamlı kelime, Ezdâd kelime, kelimenin harekelenmesi ve kelime morfolojisi), garib kelime, tağlib sanatı ve atasözü gibi dilin unsurlarını bildirmesiyle de bir dil kitabıdır. Engin bilgi birikimine sahip olan el-Mubberred'in eserine nadir ve ğarîb kelimeler almasıyla ayrıca bunları en güzel şekilde izah etmesiyle de eserin, nev-i şahsına münhasır bir tür 'emâlî' olduğu da söylenebilir.

Bunlardan başka âyet, hadîs, sahabe sözü ve duâyı da ihtiva etmesiyle de bir öğüt kitabıdır.

Eser başkalarından alınan şiir vd. içeriklerden derlenmesiyle de bir seçki kitabıdır.

el-Mubberred *el-Fâdıl*'da zikrettiği şiir başta olmak üzere, haber ve diğer bazı içerikleri mevcut birikimi içinden en beğenilen ve çok güzel olanlarından seçmiştir. Bu da kitabı önemli kılan sebepler arasındadır.

el-Mubberred muhtevayı isnâd metodu kullanarak vermiş, bilgileri ve olayları kendisi duymuş, görmüş ve biliyormuş gibi doğrudan söylememiştir. Bu da kitabı ve içindeki bilgilerinin güvenli olduğunu göstermekte ve onu ehemmiyetli kılmaktadır.

Eserde okuyucunun sıkılmaması için sözü fazla uzatmak istenmemiş, amaca ulaştıracak miktarda içeriğe yer vermiştir. Bu da eserin okuyucular nezdindeki faziletini artırmıştır.

Müellif kendi zamanındaki içeriğe bağlı kalmamış zaman kavramını aşarak klasik ve modern içeriği birlikte kullanmıştır. Bu da eserin içeriğinin zengin olmasına, farklı dönemlerden alınan bilgilerin kendi aralarında karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır.

Eserini edebiyatın arzulanmasına teşvik, onu sevdirmeye ve onun gelişmesine destek olmak amacıyla yazan el-Mubberred, amacına ulaşmış eser dil ve edebiyatseverler için önemli bir görevi yerine getirmiştir. Kendisinden sonra yazılan eserlere referans olmuştur.

Bunlardan başka eser içeriğindeki kelime, haber, şiir ve diğer edebî türlerle, ayrıca biyografik bilgi, tarihî olaylar ve bilgilerle Emevî ve Abbâsî devri ile öncesinin ilmî, edebî, siyasî ve sosyal durumuna ayna tutmuştur ki bazı bilgiler her kitapta yer almayan o döneme âit ilginç ve nâdir tarihî olaylardır. Bu sebeple de eserin önemi artmaktadır.

Müşahede ediliyor ki müellif, ele aldığı ilim, cömertlik, sırrın saklanması, büyüklere saygı ve iyiliklere teşekkür gibi konularla insanları kurtuluşa ve takvaya ulaştırmayı, onların ruh ve bedenlerinin temizlenmesini hedeflemiştir. Bu da onun akliselim bir edebiyatçı ve şâir olduğunu göstermiştir. Ayrıca eserin her kesimden insan için dînî, ahlakî ve insânî konular açısından yol göstereceği aşikârdır.

Bilgilerin yeni yeni yazıya geçirildiği, bazı ilimlerin hususi olarak şekillendiği dönem olan h. III. asır gibi bir dönemde yazılması ve içeriğindeki bazı şiir, haber gibi bilgilerin o döneme ait olup her kitapta yer almamasıyla *el-Fâdıl*, dil ve edebiyatçılar için önem arz etmiş kendisinden sonraki dönemlerde bilgilerine başvurulacak kaynak bir eser olmuştur. Günümüzde de bu özelliği ve önemini koruyacaktır.

SONUÇ

Ebu'l-‘Abbâs el-Muberred (ö. 285/899) Abbâsîler devletinin siyâsî olarak karışık bir dönemde yetişse de bunlardan etkilenmemiş, o da bu dönemdeki diğer âlimler gibi dil ve edebiyat alanında ilerlemiş, ilim dünyasına büyük katkılarda bulunmuştur. el-Muberred’in yaşadığı dönemdeki sosyal, siyasî, ekonomik, kültürel ve bilimsel durum, onun eserlerinin biçim ve içeriğini doğal olarak etkilemiştir.

Basra dil mektebinin Sîbeveyh’den sonra ikinci otoritesi olan el-Muberred, dil, lügat ve şiir başta olmak üzere edebiyata çok önem vermiştir. Edindiği ilmî birikimini de hayâtı boyunca öğretmeye gayret ederek, birçok öğrenci yetiştirmiş ayrıca faydalı eserler bırakmıştır. Belâgata dair ilk müstakil eseri yazmıştır. Çoğu dil ve edebiyata dair olan altmış kadar kitap ve risalesinden az bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

Bu çalışmada incelemesi yapılmış olan el-Muberred’in *el-Fâdil* adlı eseri yine el-Muberred’in meşhur eseri *el-Kâmil*’i üslûbuyla yazdığı bir eseridir. *el-Fâdil*’ın *el-Kâmil*’den farkı hacminin azlığıdır. *el-Fâdil*’ın önemli bir eser olduğunun gerekçeleri arasında ilk başta, onun hacminin azlığıyla birlikte muhteva ve yönteminin *el-Kâmil*’in muhtevası ve yöntemiyle aynı olduğu söylenebilir. *el-Fâdil*’ın muhakkiki Abdülaziz el-Meymenî onun, her yönüyle sanki küçük bir *el-Kâmil* olduğunu söylemiştir.

el-Fâdil, bir mukaddime, Arap dili ve edebiyatına dair 16 bâb ve son bâbı oluşturan 7 fasıldan meydana gelmektedir. *el-Fâdil*’ın mukaddimesinde el-Muberred, ilmin önemi, âlim ve âlimin fâzileti, her işte orta yolu tutma, Kur’an ilimlerinin fazileti, dinin ve fikhının bilinmesinin gerekliliği konularını ele almıştır. Bu konuları mukaddimedede ele almakla el-Muberred adeta okuyucuları, mukaddimededen sonra gelecek eserin bâblarındaki dil ve edebiyata dair unsurlara nasıl bakmaları gerektiği hususuna önceden hazırlamıştır. Yani okuyuculara dil ve edebiyata dair unsurların ilmî olduğu, bu ilme da âlim edasıyla yaklaşıp bunlardan istifâde edilmesi gerektiği mesajı vermiştir. Ayrıca bu süreçte abartıdan uzak orta bir yol tutulması gerektiğine, tüm bunların yanında dînî bilgileri de öğrenmek gerektiğine vurgu yapmıştır.

el-Muberred, *el-Fâdil*’daki bâb ve fasıllarda şiirin fazileti, cömertlik, yaşlılığı yerme ve gençliği kaybetme, cemâl (yüz güzelliği), hevâ, fasih konuşma, kıskançlık, sırrın saklanması, büyüklere saygı, iyiliklere teşekkür ve hoşgörü konularında

beğenip seçtiği eski-yeni şiir ve haber örnekleri, üslup ve içerik yönünden güzel bulunduğu haber, hutbe, mektup ve dua örnekleri ayrıca gazel, methiye, mersiye ve hiciv örnekleri sunmuştur. Bazı şiirlerdeki ğarîb kelime ya da bir müşkil ifadeyi şiirden istişhâdla ya da kendi cümleleriyle açıklamıştır.

Ayrıca eserde dille alakalı iki husûsî bâb altında ğarîb ve nâdir kelimeler zikredip bunları hadîs-şerîf, şiir, atasözü ve Arap kelâmından istişhâd ya da kendi ifadeleriyle açıklamıştır.

el-Fâdil, içerisinde beğenilip seçilmiş şiir, haber, hutbe, mektup ve hikâye gibi edebî türleri zikretmesiyle bir edebiyat kitabıdır. Eserin mukaddimesinde de el-Mubberred, bu eserin edebiyatın arzulanmasına teşvik etmek, onu sevdirmek ve onun gelişmesine destek olmak amacıyla derlendiğini bildirmiştir.

Aynı zamanda *el-Fâdil* lügat bilimine dair ğarîb, nadir kelime, eş ve zıt anlamlı kelime, ezdâd kelime ve tağlib sanatı örneklerini öğretmesiyle de bir dil kitabıdır.

Bunlardan başka eser, cömertlik, sırrın saklanması, büyüklere saygı ve iyiliklere teşekkür gibi erdemli davranış konularını ihtiva edip insanları bunlara yönlendirmesiyle de bir öğüt kitabıdır.

Eser başkalarından alınan şiir vb. içeriklerden derlenmesiyle de bir seçki kitabıdır.

el-Mubberred *el-Fâdil*'da zikrettiği şiir başta olmak üzere, haber, ğarib ve nâdir kelimeleri mevcut birikimi içinden en beğenilen ve çok güzel olanlarından seçmiştir. Bilgileri ve olayları kendisi duymuş, görmüş ve biliyormuş gibi doğrudan değil de bunları isnâd metodunu kullanarak vermiştir. Bu da bilgilerin daha güvenilir olmasını sağlamıştır.

Okuyucunun sıkılmaması için eserdeki şiir, haber örneklerini ve bunlara yaptığı bazı açıklamalarını uzun tutmamış, eserde amaca ulaştıracak miktarda örnek ve açıklamaya yer vermiştir.

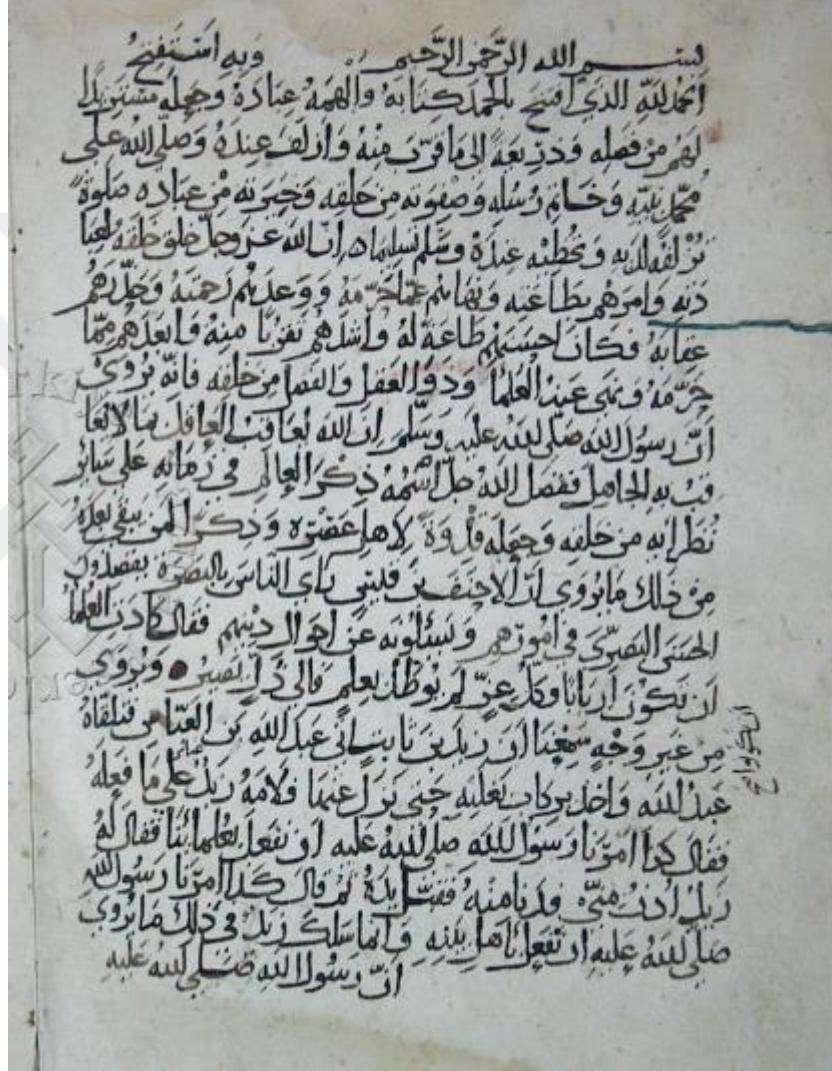
el-Mubberred eserinde kendi zamanındaki şiir ve haber örnekleriyle bağlı kalmamış zaman kavramını aşarak modern örneklerle birlikte klasik şiir ve haber örnekleri de kullanmıştır.

Ayrıca eser içeriğindeki kelime, haber, şiir ve diğer edebî türlerle, ayrıca biyografik bilgi, tarihî olaylar ve bilgilerle Emevî ve Abbâsî devri ile öncesinin ilmî, edebî, siyasî ve sosyal durumuna ayna tutmuştur.

Müşahede ediliyor ki müellif eserinde, cömertlik, büyüklere saygı ve iyiliklere teşekkür gibi konuları işlemekle insanları kurtuluşa ulaştırmayı hedeflemiştir. Bu da onun aklîselim bir edebiyatçı ve şâir olduğunu göstermektedir.

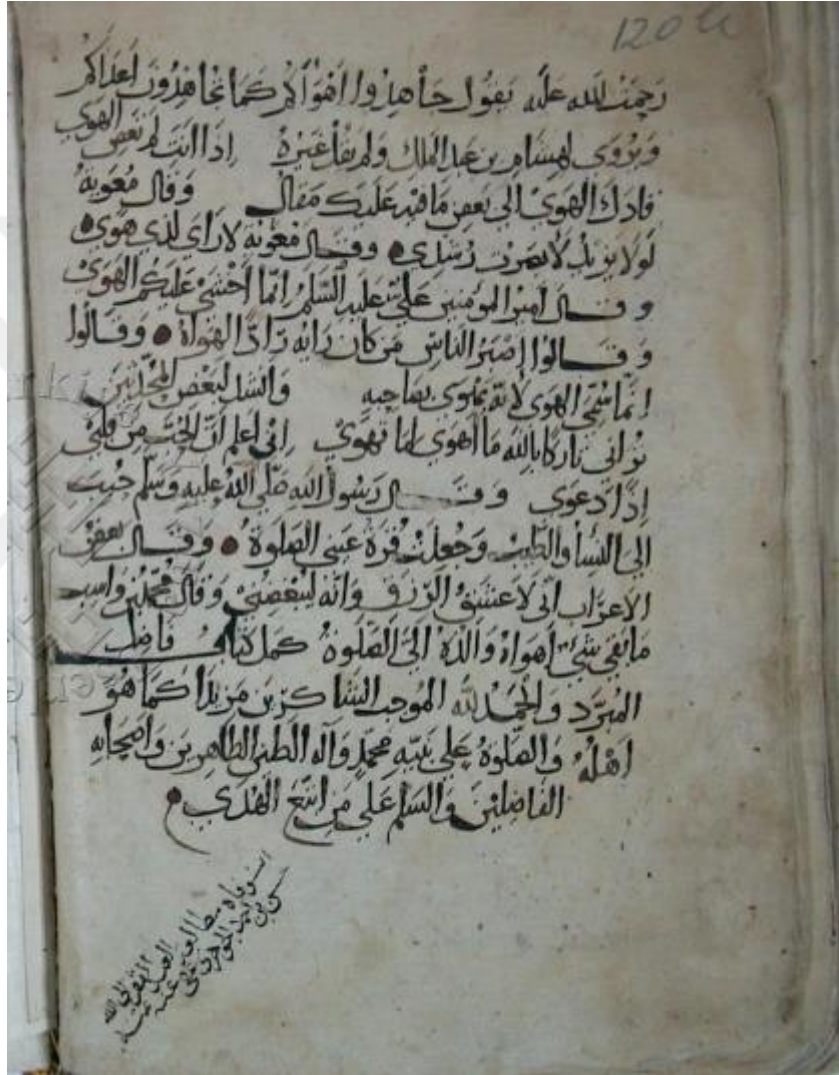
el-Fâdil'ın, bazı ilimlerin yeni yeni teşekkül edilip tedvin edildiği h. III. asır gibi bir erken dönemde yazılmasıyla ve içeriğindeki bazı şiir, haber ve Emevî ve Abbâsî devrine ait bazı anekdotların o döneme ait olup her kitapta yer almamasıyla, dil ve edebiyat araştırmacıları için önem arz edeceği görülmektedir.

Bu çalışmanın el-Muberred hakkında yapılacak başka çalışmaların da önünü açacağı düşünülmektedir.

Resim 1

Bu çalışmada yer yer istifade edilen *el-Fâdıl* ın İstanbul Süleymaniye kütüphanesinin Esad Efendi kütüphanesi kısmında 3598 numarayla kayıtlı olarak mevcut olan el yazma nüshasından bir sayfa örneği -mukaddime giriş sayfası-

Bu çalışmada yer yer istifade edilen *el-Fâdıl*'ın İstanbul Süleymaniye kütüphanesinin Esad Efendi kütüphanesi kısmında 3598 numarayla kayıtlı olarak mevcut olan el yazma nüshasından bir başka sayfa örneği
-nüshanın son sayfası-

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed ‘Abdu’l-Bâki, *Min A’lâmu’l-‘Ulemâu’l-‘Arab fi Karni’s-Sâlisi’l-Hicrî*, Merkezi Dirâsâti’l-Vaḥdeti’l-‘Arabiyye, 1.bs., Beyrut, 1990.

Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1987.

Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi IV*, Ensar Neşriyat, 3. bs., İstanbul, 2012.

Başaran, Selman, Sönmez, M. Ali, *Hadîs Usûlü ve Tarihi*, 3. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2010.

Behçet Abdu’l-Fettâh Abduh, “el-Muberreed”, *Mûcez Dâiratu’l-Maarifi’l-İslâmiyye*, Merkezi’ş-Şârika li’l-İbdâ’i’l-Fikrî, 1998.

Çetin, Nihad M., “Müberred”, *İ. A.*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979.

Corci Zeydân, *Târîhu Âdâbi’l-Luğati’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Hilâl, Kâhire, tsz.

Durmuş, İsmail, “İbnu’l-Mu‘tez”, *DİA*, XXI.

_____, “Müberred”, *DİA*, XXXI.

_____, “Tağlib”, *DİA*, XXXIX.

Elmalı, Hüseyin, Arslan, Şükrü, “Garîb”, *DİA*, XIII.

ed-Dâvûdî, Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Ṭabakâtu’l-Mufessirîn*, Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1983.

ed-Dîneverî, Ebû Hanife Ahmed b. Davud, *İslam Tarihi – el-Ahbâr eṭ-Ṭivâl*, Çev. Nusrettin Bolelli, İbrahim Tüfekçi, Hivda İletişim, 1. bs., İstanbul, 2007.

ed-Dûrî, Abdulazîz, *el-‘Asru’l-‘Abbâsî el-Evvel*, Merkezi Dirâsâti’l-Vaḥdeti’l-‘Arabiyye, Beyrut, 2009.

el-Aşkalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, Mektebu’l-Matbûati’l-İslâmiyye, 1.bs., Beyrut, 2002.

el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-‘Arifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âşâru'l-Musannifîn*, Muessesetu't-Târîhu'l-Arabî, İstanbul, 1951.

el-Bustanî, Butrus, *Udebâu'l-‘Arab fî'l-A‘sari'l-‘Abbâsiyye*, Kelimât ‘Arabiyye, Kahire 2011.

el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Şihah*, Dâru'l-‘İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1990.

el-Ednevî, Ahmed b. Muhammed, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Mektebetu'l-‘Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., el-Medînetu'l-Munevvera, 1997.

el-Enbârî, Ebu'l-Berakât Kemâleddin Abdurrahman b. Muhammed b., *Nuzhetu'l-Elibba' fî Tabakâti'l-Udeba'*, Mektebetu'l-Menâr, 3. bs., Ürdün, 1985.

_____, *Nuzhetu'l-Elibba' fî Tabakâti'l-Udeba'*, Dâru'l-Fikri'l-‘Arabî, Kahire, 1998.

el-Hatîp el-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Medîneti's-Selâm*, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 2001.

el-İsfehânî, Ebu'l-Ferac, *el-Eğânî-el-Cüz'u't-Tâsi' min Vâhidin ve 'İşrine Cüz'en*, Tsh. Ahmed eş- Şenkîti, Matbaatu't-Tekaddum, Mısır, tsz.

el-Kıfî, Cemaleddin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf, *İnbâhu'r-Ruvvât alâ Enbâhi'n-Nuhât*, Dâru'l-Fikri'l-‘Arabî, thk. Muhammed Ebu'l-Faql İbrahim, 1. bs., Kahire, 1986.

el-Lebdî, Muhammed Semîr Necîb, *Mecmû'atu'l-Muştalahâti'n-Nahviyye ve's-Şarfîyye*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985.

el-Mağravî, Muhammed b. Abdurrahman, *Mevsûatu Mevkîfi's-Selef*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1.bs., Kahire, 2007.

el-Merzubânî, Ebû Ubeydullâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ, *Mu'cemu's-Şu'arâ'*, Dâru Sâdır, 1. bs., Beyrut, 2005.

el-Mubberred, Ebu'l-‘Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil*, Vizâratu's-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd, Nşr. g., Riyad, 1998.

_____, *el-Kâmil*, Muessesetu'r-Risâle, Nşr. g., Beyrut, 1997.

_____, *el-Belâğa*, Mektebetu's-Sekâfetu'd-Dîniyye, 2. bs., Kahire, 1985.

_____, *Kitâbu Mettefağa Lafzuhû ve'htelege Me'nâhu mine'l-Şurâni'l-Mecîd*, Kahire, h. 1350.

en-Neħhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *İ'râbu'l-Şurân*, Dâru'l-Ma'rife, Nşr. g., 2. bs. Beyrut, 2008.

er-Râcî, Şerefuddîn Ali, *Muştalaħu'l-Ĥadis ve Eseruhu 'ale'd-Dersi'l-Luğavi 'inde'l-'Arab*, Dâru'n-Nahđatu'l-'Arabiyye, Beyrut, 1983.

er-Râfi'î, Mustafa Sâdık, *Vaħyu'l-Şalem*, Mektebetu'l-'Aşriyyetu, Beyrut, 2002.

es-Saydâvî Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cumey', *Kitâbu Mu'cemi's-Şuyûh*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1985.

eş-Şafadî, Salahaddin Ĥalîl b. Aybek, *Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Dâru İhyâi't-Turâsu'l-'Arabî, 1. bs., Beyrut, 2000.

es-Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah, *Aħbâru'n-Nahviyyîne'l-Başriyyîn*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Ĥalebî, 1. bs., Mısır, 1955.

es-Sûlî, Ebû Bekir, *Eħbâru Ebî Temmâm*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, New York, 2015, s. 94.

_____, *Kitâbu'l-Evrâk-Kısmu Eş'âri Evladi'l-Ĥulefâ*, Matbaatu's-Sâvî, 1. bs., 1936.

es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, *Buğyetu'l-Vu'ât*, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Ĥalebî, 1. bs., Kahire, 1964.

_____, *el-Muzhir fi 'Ulûmi'l-Luğa ve Envâ'uhâ*, Menşûrâtu'l-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1986.

eş-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Dâru't-Turâs, Beyrut, h. 1387.

et-Tenûhî, Ebu'l-Meḥasin Mufaḍḍal b. Muhammed b. Mis'ar, *Târîhu'l-'Ulemâi'n-Nahviyyîn mine'l-Başriyyîn ve'l-Kûfiyyîn ve Ğayrihim*, Dâru Hicr, Kahire, 1992.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaḍâ Hüseyin, *Tâcu'l-'Arûs*, Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1965.

ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1982.

_____, *Tabakâtu'l-Kurrâ*, Merkezu'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, thk. Ahmed Han, 1. bs., Riyad, 1997.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 2003.

ez-Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 15. bs., Beyrut, 2002.

ez-Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luġaviyyîn*, thk. Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrahim, 2. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1984.

Gonca, Güzin, Alpaslan, Gökalp, "Şiir", *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ed. N. Demir ve E. Yılmaz, Nobel Yayınevi, Ankara, 2009.

Hafâcî, Muhammed Abdu'l-Mun'im, *İbnu'l-Mu'tez ve Tüراسuhu fi'l-Edeb ve'n-Nakd ve'l-Beyân*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.

Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, *Târîhu'l-İslâmî's-Siyâsî*, 7. bs., Kahire, 1965.

İbn 'Asâkîr, Ebu'l-Ḳâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, Dâru'l-Fikr, 1. bs., Beyrut, 1997.

İbn Cinni, Ebu'l-Feth Osman, *el-Ḥaşâiş*, el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Mısır, tsz.

İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr, *Vefeyâtu'l-E'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut, 1978.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' el-Ḥafız, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetu'l-Meârif, Beyrut, 1991.

İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhira fî Mulûki Mısr ve'l-Ḳâhira*, Vizârtu's-Şekâfe, Mısır, 1963.

İbnu'l-'Acemî, Sıbt, *Nihâyetu'l-İğtibât*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1988.

İbnu'l-Cevzî, *el-Muntaẓam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. bs. Beyrut, 1995.

_____, Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah Sıbt, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-E'yân*, Dâru'r-Risâleti'l-'Alemiyye, 1. bs., Beyrut, 2013.

İbnu'l-Eşîr el-Cezerî, *Tetimmatu Câmi'i'l-Usûl fî Eḥâdîsi'r-Rasûl*, Dâru'l-Fıkr, thk. Beşîr Muhammed 'Uyûn, bsy., 1969.

_____, *İslâm Tarihi – El-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*, Çev. Abdullah Köşe, Bahar Yayınları, İstanbul, 1986.

_____, *en-Nihâye*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Kahire, 1963.

İbnu'l- Mu'tez, Ebu'l-'Abbâs Abdullah b. Muhammed, *Dîvanu Abdillâh b. el-Mu'tez*, Muhyiddîn el-Hayyât, Nşr. g., Matbaatu'l-İkbâl, Beyrût, h.1332.

İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferac Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997.

_____, *el-Fihrist*, Muessesetu'l-Furqan li't-Turâsü'l-İslâmî, London, 2009.

Karasoy, Yakup, *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Aybil Yayınları, 9. bs., Konya, 2011.

Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.

_____, *Sullemu'l-Vuşûl ile't-Tabâkâti'l-Fuḥûl*, Entegre Matbaacılık, İstanbul, 2010.

Kaya, Mahmut, "Beytu'l-Hikme", *DİA*, VI.

Kılıç, Hulusi, “İştikak”, *DİA*, XXIII.

Kolektif, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul, tsz.

Kolektif, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Leitzmann, Albert, *Wilhelm von Humboldts Gesammelte Schriften*, B. Behr's Verlag, Berlin, 1907, Band 7.

Miskeveyh, Ebû Ali Ahmed b.Muhammed b. Ya'kûb, *Tecâribu'l-Umem ve Te'âkubu'l-Himem*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Muhammed Abdu'l-Hâlık 'Udayme, *Ebu'l-'Abbâs el-Mubberred ve Eşeruhû fî 'Ulûmi'l-'Arabiyye*, Mektebetu'r-Ruşd, 1. bs., Riyad, h. 1405.

Nuvayhid, 'Âdil, *Mu'cemu'l-Mufessirîn*, Muessesetu Nuvayhid es-Sekâfiyye, 3. bs., Beyrut, 1988.

Odacı, Serdar, *Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım*, Palet Yayınları, Konya, 2009.

Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1993.

Öz, Şaban, *İslâm Tarihi*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2013.

Özaydın, Abdülkerim, “Mühtedî-Billâh”, *DİA*, XXXI.

Özdoğan, M. Akif, “Abbâsîler Dönemi Tercüme Faaliyetlerinin Arap Edebiyatına Etkisi”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, V/16 (Kış-2005).

Özkırımlı, Atilla, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Ramazan Abdu't-Tevvâb, “el-Ğavâfi ve Me'ş-Teğğat Elğâbuhâ minh”, *Havliyyât Külliyyeti'l-Âdâb bi Câmî'ati Aynu Şems*, Kahire, 1973.

Siler, Aziz, “Arapçada 'Müfred Garib Lafızlar' ve Çeşitleri”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Aralık, 2014.

Şakir, Mahmud, *Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, Kahraman Yayınları, 4. bs., İstanbul, 2004.

Şehbenderzâde, Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, Elips Kitap, Ankara, 2013.

Şen, Ahmet, “Müberred ve Sa‘leb’in İlmî Rekabeti”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IX-I, 2016.

Şevkî Dâyf, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, Daru'l-Me‘arif, 7. bs., Kahire, 1992.

Taqqûş, Muhammed Suheyl, *Târîhu'd-Devleti'l-Abbâsiyye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009.

Uğur, Mücteba, “Edâ”, *DİA*, X.

Ülkü, Hayati, *İslâm Tarihi*, Çile Yayınevi, 2. bs., İstanbul, 1976.

Ya‘kûbî, Ahmed b. Ebî Ya‘kûb el-‘Abbâsî, *Ta‘rîh*, Brill Matbaası, Leiden, 1883.

Yâkût el-Ḥamevî er-Rûmî, *İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma‘rifeti'l-Edîb*, Matbaatu Hindiyye bi'l-Muskî bi Mısır, 1. bs., Kahire, 1925.

_____, *Mu‘cemu'l-Udebâ*, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1993.

_____, *Mu‘cemu'l-‘Udebâ*, Matbûâtu Dâri'l-Me‘mûn, Kahire, 1936.

Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Kombassan Yayınları, Konya, 1994.

_____, “Abbâsîler-İlim ve Kültür Hayâtı”, *DİA*, I.

Yılmaz, Saim, *Mu‘tazid ve Mükteffî Döneminde Abbâsîler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2006.

Yücel, Ahmet, *HadîsUsûlü*, 2. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

 KONYA	T.C. NECETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	MEHMET ALİ SALİM	İmza:		
Doğum Yeri:	SELÇUKLU/KONYA			
Doğum Tarihi:	19.04.1992			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	NESRİN VE AYŞEGÜL KARDEŞLER İ.Ö.O.	----	KONYA	1998 - 2001
	MUSTAFA NECATİ İ.Ö.O.			2001 - 2003
Ortaöğretim	KARATAY KOCATEPE İ.Ö.O.	----	KONYA	2003 - 2006
Lise	SELÇUKLU ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ	İMAM HATİP PROGRAMI	KONYA	2010
Lisans	NEÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ	İLAHİYAT	KONYA	2015
Yüksek Lisans	NEÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELAGATI	KONYA	2019
İş Deneyimi:	<ul style="list-style-type: none">MERAM İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜD. (ÜCRETLİ ÖĞRETMENLİK)SELÇUKLU FATİH ANADOLU TEKNİK VE ENDÜSTRİ MES.LİSESİ (ÜCRETLİ ÖĞRETMENLİK)GÜNDOĞMUŞ İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ (İMÂM-HATİP)			
İlgi Alanları:	ARAPÇA, FARŞA			
Tel:	05398236076			
Eklemek istediğiniz hususlar	GÜNDOĞMUŞ İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ'NE BAĞLI FATİH CAMİİ'NDE İMÂM-HATİP OLARAK GÖREV YAPMAKTAYIM.			